

**Univerzita Karlova v Praze
1. lékařská fakulta**

Studijní program: Dějiny lékařství

Mgr. Alexandra Surá

**Porodnictví doby pobělohorské
Infanticidium**

**Midwifery of Period Called *Pobelohorska*
Infanticide**

Disertační práce

Školitel: Prof. PhDr. Milada Říhová, CSc.

Praha, 2015

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze, 24. 6. 2015

ALEXANDRA SURÁ

Podpis

Identifikační záznam

Jméno a příjmení autora: **Mgr. Alexandra Surá**

Název disertační práce: **Porodnictví doby pobělohorské. Infanticidium**

Název disertační práce anglicky: **Midwifery of Period Called Pobelohorska. Infanticide**

Obor: **Dějiny lékařství**

Školitelka: **Prof. PhDr. Milada Říhová, CSc.**

SURÁ, Alexandra. *Porodnictví doby pobělohorské. Infanticidium. [Midwifery of Period Called Pobelohorska Infanticide]*. Praha, 2015. 170 stran, 10 příloh. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Ústav dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK. Školitelka Prof. PhDr. Milada Říhová, CSc.

Abstrakt

Pozornost je nejprve věnována osobnostem evropského porodnictví 17. a 18. století. Poté je již práce zaměřena na období doby pobělohorské v českých zemích. Zhodnotila jsem zdravotní stav obyvatelstva a popsala zdravotnické profese. Zvláštní pozornost je věnována profesi porodní báby, otázce křtu v nouzi a rozdílného pohledu na jeho udělení. Jedna z kapitol je věnována partnerským vztahům a otázce panenství. Ženy, které neměly v úmyslu o své dítě pečovat, většinou své těhotenství tajily. Z tohoto důvodu se v práci zabývám otázkou, jakým způsobem žena v raném novověku tajila své těhotenství. Průběhu porodu, místu, na kterém žena porodila a okamžikům, které se odehrály po porodu, je věnována další část práce. Smrtí novorozence, která mohla nastat z různých příčin, se zabývám v následující kapitole. V práci je zachycen průběh vyšetřování, zejména ohledání místa činu, ohledání těla novorozence, pátrání po matce novorozence (potencionální pachatelce) a jejího *přehledání*. Ohledání těla novorozence příslušelo přísleznému krajskému fyzikovi či chirurgovi a porodní bábě. V disertaci je popsáno, jakým způsobem bylo tělo novorozence ohledáno, podle jakých kritérií byla hodnocena zralost a donošenost novorozence a podle čeho se usuzovalo, jestli se dítě narodilo živé, nebo mrtvé. Samostatná kapitola je věnována ošetření pupeční šňůry. Výsledky obžalované a svědků, patřily k dalším bodům vyšetřování. Pokud vyšetřující soudci měli určité pochyby o výpovědi obžalované, dotyčná byla podrobena tortuře. Právo útrpné bylo považováno za korunu důkazů. Pokud obžalovaná přestála všechny stanovené stupně tortury, byla osvobozena, pokud se doznala k spáchání vraždy, byla odsouzena k trestu smrti. V některých případech mohlo dojít k nepravdivému doznání na základě bolesti či strachu z mučení. Trestu, exekuci a posledním věcem člověka, se věnuji v několika dalších kapitolách. Kapitolou, ve které se zabývám důvody, které vedly ženu ke spáchání vraždy novorozence, uzavírám tento celek. Další část práce je věnována záměrnému přerušení těhotenství, látkám, kterým byly přisuzovány abortivní účinky a otázce opožděné menstruace. Práce je obohacena o kazuistiku.

Klíčová slova: porodnictví, těhotenství, porodní bába, porod, novorozenec, vražda novorozence, raný novověk, hrdelní soud, vyšetřování, tortura

Summary

I initially explored historic figures of European accoucheur of the 17. and 18. century. Beyond this I focused on a period called "Pobělohorská" in Czech countries. I summarized the health conditions of the population during this period, and described medical professions, midwifery and emergency Christening ceremonies. One chapter discusses partnerships and considers women who hid their pregnancy to avoid the prospect of caring for their children in the future. For this reason I present questions relating to how women hid their pregnancy during the Early Modern period. In the next chapter I discuss aspects of the process of giving birth, the locations where women gave birth and the moments thereafter. I present the circumstances of the death of the baby and the possible causes of death. The process of investigation of the scene, an assessment of the body and the search for the mother of the baby (as a potential murderer) are all considered. The assessment of the body was in the hands of the regional physician and a midwife. In my work I describe how the body was assessed, how they judged the maturity of the newborn baby and if the baby was born dead or alive. Further chapters explain the treatment of the umbilical cord, the inquisition of the witnesses and the suspect, and the next steps of the investigation. If the judge was unconvinced by the suspect's statement they would torture her. If the suspect survived torturing, she was found innocent. If she admitted to murder, she was sentenced to death. It was commonplace that suspects admitted murder due to the pain. The following chapters lay down facts about the execution and the last belongings of the suspects. I conclude the work with reasons for committing the murder of a newborn baby, abortion and delayed menstruation. The work is accompanied by a case study.

Key words: obstetrics, midwifery, midwife, childbirth, capital court, Early Modern period, torture, inquiry, neonate, infanticide

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat své školitelce prof. PhDr. Miladě Říhové, CSc., za její laskavost, trpělivost a odborné a pečlivé vedení, kterým mě provázela celým postgraduálním studiem. Paní profesorky si vážím nejen jako odbornice, ale i jako člověka. Také chci poděkovat všem zaměstnancům Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK za vlídný přístup. V neposlední řadě chci poděkovat svojí rodině za podporu a trpělivost, kamarádkám a kolegům v práci za povzbuzení. Dále bych chtěla poděkovat zaměstnancům archivů Středočeského kraje, řediteli Zdravotnického muzea NLK a zaměstnancům knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově.

Obsah

1. Úvod	10
1.1. Cíl práce	11
2. Prameny a literatura	13
2.1. Rukopisné prameny	13
2.2. Tištěné prameny	14
2.3. Literatura	16
2.4. Metoda	17
3. Osobnosti evropského porodnictví	19
4. Zdravotní stav obyvatelstva v českých	22
zemích v době pobělohorské	22
5. Zdravotnické profese v českých zemích	25
6. Profese porodní báby	27
6.2. Křest v nouzi	31
7. Nekřtěňátka a limbus puerorum	34
8. Partnerské vztahy a otázka panenství	35
9. Infanticidium	40
9.1. Hrdelní soudnictví	40
9.2. Pojmy vražda, mord, infanticidium, zahubení neřádně nabytého plodu	42
9.3. Utajované těhotenství	45
9.4. Porod a mrtvý novorozenec	52
9.5. Aktivní a pasivní vražda novorozence	55
9.5.1. Neúmyslná smrt novorozeného dítěte	57
9.5.2. Násilná smrt dítěte během porodu svépomocí	59
10. Vyšetřování vraždy novorozence	61
10.1. Ohledání místa činu	61
10.2. Ohledání těla mrtvého novorozence	65
10.2.1. Hodnocení zralosti a donošenosti novorozence	66
10.2.2. Ošetření pupeční šňůry	71
10.2.3. Znamky násilí	78
10.2.4. Určení, zda se dítě narodilo živé, nebo mrtvé	79
10.3. Ohledání a zajištění podezřelé ženy	82
10.4. Výslech obžalované	86
10.5. Tortura	94
10.5.1. Otázka nepravdivého doznání	99
10.6. Svědecké výpovědi	101
11. Trest	104
12. Exekuce	105
13. Otázka dobré smrti	106
14. Důvody, které vedly ženu ke spáchání vraždy novorozence	110
14.1. Příčiny v psychice rodičky	110
14.2. Kriminalizace mimomanželského pohlavního styku	112
14.3. Veřejné odsouzení svobodné matky	116

14.4. Žena v hmotné nouzi.....	117
14.5. Nátlak druhé osoby	119
14.6. Obtíže, které provázely uzavírání sňatků.....	121
15. Vyhnání plodu	122
15.1. Opožděná menstruace	124
15.2. Abortiva	126
16. Obžalované	132
17. Závěr.....	145
18. Seznam zkratk.....	149
19. Použité prameny a literatura	150
19.1. Prameny rukopisné	150
19.2. Prameny tištěné.....	151
19.3. Edice	153
19.4. Literatura.....	153
20. Přílohy	161
Obrázek č. 1.	161
Obrázek č. 2.	162
Obrázek č. 3.	163
Obrázek č. 4.	164
Obrázek č. 5.	164
Obrázek č. 8.	167
Obrázek č. 9.	168
Obrázek č. 10.	169

1. Úvod

Vražda novorozence matkou patřila v raném novověku k závažným hrdelním zločinům, kterého se dopouštěly zejména svobodné dívky pracující ve službě. Tento zločin byl projednáván u městského hrdelního soudu, který měl pravomoc vynášet rozsudek smrti.

Dané téma zasahuje zejména do oblasti porodnictví, soudního lékařství, dějin kriminality a dějin hrdelního soudnictví.

K popisu vývoje hrdelního soudnictví přispěli svými pracemi zejména historici Eva Procházková a Jaroslav Pánek. Jejich práce zachycuje organizaci a činnost hrdelních soudů Středočeského kraje v období od 15. do 18. století.

K problematice kriminality raného novověku náleží monografie historika Jaroslava Čechury *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650 – 1770*, ve které autor na základě rukopisných pramenů komplexně analyzuje kriminalitu v období 17. a 18. století v oblasti jižních Čech.

Právní dějiny českých zemí v 16. – 18. století jsou zpracovány především v pracích historika Jindřicha Francka. Velmi užitečnou jsem shledala publikaci, *Zločin a trest v českých dějinách*. Jindřich Francek je také s Tomášem Šimkem autorem publikace *Hrdelní soudnictví v českých zemích*. Jedná se o publikaci, ve které se nachází soupis hmotných movitých, hmotných nemovitých a písemných pramenů k dějinám hrdelního soudnictví. V publikacích *Zločin a sex v českých dějinách* a *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách v 16. – 18. století*, se Jindřich Francek zabývá zejména mravnostními delikty.

Otázce infanticidia v osvícenecké společnosti se věnuje historička Daniela Tinková v knize *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Problematice infanticidia v období raného novověku v jihozápadních Čechách, je věnován článek Lenky Černé, nazvaný *Smilnice a matky vražednice. Problematika infanticidia na jihozápadě Čech v období raného novověku*, který byl publikován v periodiku Zpravodaj Historického klubu.

Vývoj *babictví* a porodnictví je zachycen v publikaci známého porodníka Antonína Doležala nazvané *Od babictví k porodnictví*. Autor přibližuje podmínky, za kterých se obor porodnictví rozvíjel. Zaměřuje se na evropské osobnosti, které stály u zrodu nových postupů v porodnictví. Rozvoji porodnictví, které se vyvíjelo díky novým objevům v anatomii, fyziologii a přírodních vědách, je věnována publikace *Evropa – kolébka vědeckého porodnictví*, autorů Antonína Doležala, Jaroslava Zvěřiny a Vítězslava Kuželky. Profesi porodní báby a vývoji porodnictví, zejména v období osvícenectví, se věnuje již zmíněná historička Daniela Tinková v knize *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenecké době*.

Náboženským životem v raném novověku, otázkou *dobré smrti* a posledními věcmi člověka se zabývá historik Jiří Mikulec v publikacích *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích* a *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Náboženské cítění člověka v barokní době a otázky týkající se posledního soudu přibližuje publikace Miloše Sládka, *Vítr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze*.

1.1. Cíl práce

Hlavním cílem práce je popis infanticidia z různých hledisek na základě dobových materiálů, metodou sondy v oblasti Středočeského kraje.

Nejprve věnuji pozornost některým osobnostem evropského porodnictví 17. a 18. století. Poté bych zhodnotila zdravotní stav obyvatelstva v pobělohorském období a pohovořila o zdravotnických profesích ve sledovaném období s akcentem na profesi porodní báby.

Jelikož křest v nouzi patřil do kompetence porodních babiček, ráda bych se tomuto tématu věnovala. S tímto tématem souvisí otázka osudu nepokřtěných dětí, kterou se chci také zabývat.

Ráda bych se v jedné z kapitol věnovala partnerským vztahům a otázce panenství v raném novověku.

Chtěla bych poodhalit, za jakých podmínek a jakým způsobem žena 17. a 18. století tajila své těhotenství.

Chci popsat, za jakých podmínek probíhal porod žen, které zavraždily své novorozeně.

Aktivní a pasivní vražda novorozence je dalším tématem, kterému se chci v disertační práci věnovat. Chci se zaměřit na průběh vyšetřování tohoto hrdelního zločinu. Ráda bych popsala, jakým způsobem se na vyšetřování podíleli přísežní krajští fyzikové, chirurgové a porodní báby a které povinnosti jim náležely a jak svěřené úkoly plnili.

Chtěla bych se pokusit objasnit některé pojmy, s kterými jsem se setkala při studiu raně novověkých textů. Jedná se zejména o pojmy *došlý*, *dospělý* a *dochodilý*. Tyto pojmy se vyskytují v posudcích lékařů a ve výpovědích porodních bab. Nacházejí se také v zaznamenaných výsleších obžalovaných žen z vraždy novorozence, v korespondenci hrdelních soudů a v neposlední řadě v raně novověkých porodnických příručkách. V disertaci budu používat termíny, které jsou používány v současnosti, tedy výraz zralý (vztahuje se ke stupni vývoje plodu) a došený (vztahuje se k délce těhotenství). Pokud uvedu výraz používaný v raném novověku, bude tento výraz označen *kurzívou*.

Také objasním význam pojmů *vražda*, *mord*, a *zahubení neřádně nabytého plodu*. Jedná se o výrazy, které se také vyskytují v raně novověkých textech (písemnosti hrdelních soudů, posudky krajských fyziků, zákoníky, porodnické příručky). Pro záměrné usmrcení novorozeného dítěte budu uvádět termín používaný v dnešním soudním lékařství a kriminologii, tedy termín vražda novorozence. Pokud uvedu výraz užívaný v raném novověku, označím tento výraz opět *kurzívou*.

Jelikož vražda novorozence a záměrné přerušení těhotenství patřily mezi hrdelní zločiny, obžalovaná žena byla souzena městským hrdelním soudem. Chci se zaměřit na vedení výslechu žen, které stanuly před hrdelním soudem pro obžalobu z vraždy svého novorozeného dítěte. Pokud soud shledal ve výpovědi obžalované určité nejasnosti, byla dotyčná podrobena právu útrpnému. V souvislosti s torturou bych se chtěla zabývat otázkou, zda se obžalovaná mohla doznat k činu, který nespáchala.

Trestu, průběhu exekuce a posledním věcem člověka, bych chtěla věnovat několik kapitol.

V dizertaci se chci zabývat důvody, které vedly matku k spáchání činu, jakým je vražda vlastního novorozeného dítěte.

Dále bych se chtěla věnovat otázce záměrného přerušení těhotenství a opožděné menstruace. Práci chci obohatit o kazuistiku.

2. Prameny a literatura

2.1. Rukopisné prameny

Primárními prameny pro tuto práci jsou písemnosti vzniklé z činnosti hrdelních soudů. Jedná se o rukopisy smolných (černých) knih, smolné spisy, soudní spis, právní manuál a soudní manuály.

Tyto rukopisy se nacházejí ve Státních okresních archivech Středočeského kraje. Čerpala jsem z pramenů, které jsou uloženy v SOkA Praha–východ ve fondu AM Říčany. Jedná se o soudní manuál, který je označen inv. číslem 10. a zahrnuje období 1667 – 1675. V právním manuálu označeném inv. číslem 11. se nacházejí záznamy případů z období 1675 – 1680. Soudní manuál, který je označený inv. číslem 12., obsahuje případy z let 1684 – 1691. Soudní manuál, který má inv. č. 13., zahrnuje případy z období 1692 – 1718. Soudní manuál, který je označený inv. č. 14. obsahuje zápisy z období 1719 – 1744. Poslední soudní manuál, z kterého čerpám pro tuto disertaci, je označen inv. č. 15. a nacházejí se v něm záznamy vzniklé v období 1745 – 1757.

Další pramen, z kterého čerpám, je *Knihá černá neb kniha, v které kriminalisté a jiní delikventi zapsáni býti a jejich činy z roku do roku notirovati se mají*. Tato černá kniha je označena inv. č. 143. a obsahuje záznamy z období 1726–1777 a je uložena v SOkA Příbram.

Dále jsem čerpala ze smolných spisů, které se nacházejí v SOkA Kolín. Tyto smolné spisy patří do fondu MÚ Kostelec nad Černými lesy. Jedná se o smolný spis označený inv. č. 28. (1671), smolný spis označený inv. č. 85. (1687), smolný spis označený inv. č. 116. (1694), smolný spis označený inv. č. 178. (1722) a smolný spis označený inv. č. 194. (1722 – 1727).

Další smolné spisy, s kterými jsem pracovala, se nacházejí v SOkA Benešov. Jedná se o smolný spis označený inv. č. 74. (1728 –1729), který patří do fondu AM Čechtice, smolný spis označený inv. č. 21. (1744), který patří do fondu AM Neveklova, smolný spis označený inv. č. 21. (1714), který také patří do fondu AM Neveklova a smolný spis, který nemá inv. č. (1716 – 1718) a patří do fondu AM Prčice.

Ve Státním okresním archivu Kladno se nachází soudní spis, který je označený sign. G – JUDICIALE. Jedná se o neuspořádaný aktový materiál, který je uložený momentálně v kartonu č. 203.

V Knihovně Národního muzea je uložen rukopis přísahy porodních bab, který je označený signaturou IV B1.

2.2. Tištěné prameny

K tištěným pramenům, z kterých jsem vycházela, patří *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*. Pracovala jsem s edicí J. Jiřečka

Také jsem vycházela z hrdelního řádu Josefa I., který vyšel v německém jazyce roku 1707 a česky v roce 1708 pod názvem *Nowé práwo útrpné a hrdelní, pro*

králowstwi České, margrabstwi Moravské a knížetstwi Sleské. Tento starý tisk se nachází v knihovně Právnické fakulty UK.

Raně novověké porodnické příručky jsou dalšími tištěnými prameny. Vycházela jsem z publikace nazvané *Knížka potěšitelná všechněm těhotným a rodícím manželkám, jak by se ony před porodem, při porodu i po porodu v modlitbách, v díkův činění i v jiných věcech křesťansky chovati měly, kteráž nikdá prvé v tom způsobu tlačena a vůbec vydaná nebyla, od mistra Tomáše Gunthera, kazatele Slova Božího v městě Glauchově, německým jazykem sepsaná a nyní v český přeložená a vydaná.* Autorem této porodnické příručky je luteránský kněz Tomáš Gunther, který působil v Sasku. Příručka vyšla v Praze roku 1567 u Jiříka Melantricha z Aventýnu. Tento starý tisk je označen signaturou BZ IV 27 a je uložen v knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově.

Dále vycházím z porodnické příručky *O ctných manželkách těhotných, a rodičkách křesťanských, o jejich před Bohem vzácnosti a nebezpečném kříži, kdo jej na ně a proč vzkládá a jak se ony v něm chovati, a čím těšiti mají, spis krátký, v nově složený, všem počestným matronám ku potěšení, od kněze Havla Žalanského, služebníka církve Boží u Svatého Jiljí.* Jedná se o publikaci protestanského kněze Havla Žalanského, který působil v Kutné hoře a Praze. Příručka byla v roce 1615 vytištěna v Novém Městě pražském u Daniela Karla z Karlšperka. Tato knížka je označena signaturou BT VIII 6 a je také uložena v knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově. Publikace je také dostupná v Knihopisu digitální databáze pod signaturou K07153.

Jako další porodnickou příručku jsem zvolila publikaci nesoucí název *Knihla lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. Těhotných žen, a porodních bab různěná zahrádka. Doktor Eucharius Reslin, lékař někdy městský v Frankfurtu. Lékařství ženská. Doktor Jan Kúba. O tajnostech ženských. Albertus Veliký. O nebezpečných případnostech těhotných žen. Ludvík Bonatiolus. O chování dětí. Doktor Bartoloměj Merlinger.* Jedná se o publikaci skládající se z několika děl, kterou vydal frankfurtský městský lékař Eucharius Rösslin mladší (syn lékaře Eucharia Rösslina). Tato publikace vyšla roku 1558 v Olomouci. Tato porodnická příručka je

označena signaturou CS V 37 a nachází se také v knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově.

Porodnická příručka Matouše Wolknbergera z Wolknberku, která nese název *Zahrádka růžová žen plodných o početí, působení, zplození, složení a rození člověka a o všech nebezpečných případnostech, způsobích, bolestech a tajnostech, které při porodu najpředněji znamenány a nejvíce vyšetřeny bývají, na pět stránek rozdělená*, se nachází ve Zdravotnickém muzeu NLK pod signaturou T 280.

K tištěným pramenům lze zařadit herbáře, které poskytují informace o dobových znalostech bylin, kterým byly přisuzovány abortivní účinky. Pracovala jsem s kritickým vydáním díla Jana Černého *Knihha lékarská kteráž slove herbář aneb zelinář* a s kritickým vydáním Matioliho herbáře.

2.3. Literatura

Při psaní kapitoly věnované osobnostem evropského porodnictví jsem vycházela zejména z prací Antonína Doležala, Daniely Tinkové a zahraničních autorů, kterými jsou například Brian Hibbard nebo Mabel Buer.

Z literatury, kterou jsem použila ke kapitolám, ve kterých se věnuji zdravotnímu stavu obyvatelstva, lze jmenovat publikaci Ludmily Hlaváčkové a Petra Svobodného *Dějiny lékařství v českých zemích* a studie o moru Karla Černého. Dále jsem čerpala z prací zahraničních autorů, kterými jsou Roy Porter, Lois N. Magner, Thomas Munck, Rosario Villari a další.

V kapitole, ve které se věnuji utajovanému těhotenství, se zabývám oděvem, pod kterým těhotné ženy ukryvaly rostoucí břicho. Při psaní této kapitoly jsem čerpala z prací Čeňka Zírta, Zikmunda Wintera a oděvních historiček Ludmily Kybalové a Jiřiny Langhammerové. Cenné informace týkající se dobového oděvu poskytuje publikace Josefa Petráně, *Dějiny hmotné kultury II*.

K tématu dějin kriminality mi byla nápomocna kniha historika Jaroslava Čechury, *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650 – 170*. Čerpala jsem také z publikace Jindřicha Francka, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách v 16. – 18. století*.

Používala jsem také přehledy procesů, které byly doloženy u městských hrdelních soudů. Jedná se o práce Jaroslava Pánka, který ve *Středočeském sborníku historickém 14/1979* uvedl tabelární přehled procesů doložených u neveklovského hrdelního soudu v letech 1695 – 1762, ve *Středočeském sborníku historickém 13/ 1978* tabelární přehled procesů doložených u příbramského hrdelního soudu v letech 1615 – 1769 a ve *Středočeském sborníku historickém 12/1977* tabelární přehled procesů doložených u čechtického hrdelního soudu v letech 1629 – 1768.

Vycházela jsem také z prací Evy Procházkové, která ve *Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka 24/1983* uvedla přehled procesů doložených u hrdelních soudů v Prčici a Sedleci v letech 1568 – 1765 a ve *Středočeském sborníku historickém 18/1992* přehled procesů doložených u městského soudu v Berouně v letech 1621 – 1680.

Nápomocen mi byl i sborník *Práce muzea v Kolíně 3/ 1984*, ve kterém se nachází přehled procesů doložených u hrdelního soudu v Kostelci nad Černými lesy, který zpracoval Zdeněk Bisinger.

Při zpracování tématu, které se týká barokní zbožnosti, jsem uvítala práce Jiřího Mikulece a Miloše Sládka.

Dále jsem vycházela ze současné odborné literatury z oboru porodnictví, soudního lékařství a kriminologie.

2.4. Metoda

Z výše uvedených rukopisných pramenů (smolné a černé knihy, právní manuál a soudní manuály), jsem vyhledávala záznamy soudních procesů, vzešlých zhruba

z období 1620 – 1740, ve kterých byla matka obžalovaná z hrdelního zločinu vraždy novorozence nebo ze záměrného přerušení těhotenství. Poté jsem tyto zápisy paleograficky zpracovala. Paleografické zpracování a analýzu rukopisného materiálu hodnotím jako nejnáročnější. Rukopisy pořízené přímo při výslechu obžalované a svědků byly na zpracování nejobtížnější. Tyto zápisy charakterizuje chvatné a špatně čitelné písmo. Také nekompletnost některých pramenů či jejich poškození ztěžovalo práci. Postupovala jsem na základě analýzy a komparace těchto rukopisných pramenů, normativních pramenů a literatury věnující se danému tématu.

Porovnávací metodu jsem použila také při objasnění některých termínů, které byly používány v raném novověku. Při citování rukopisných pramenů jsem se řídila zásadami transkripce.¹

---

¹ Ivan ŠTOVÍČEK, *Ediční teorie a metodika*, PRAHA 2008, s. 61– 62.

3. Osobnosti evropského porodnictví

Vedení porodu bylo především záležitostí žen. Porodní báby či zkušené ženy z okolí pomáhaly rodičce v její těžké chvílce. Mužům byl přístup do místa, kde se odehrával porod, zapovězen. Chirurg byl k rodičce zavolán pouze v nejkritičtější chvíli v případě komplikací, kdy bylo třeba, aby provedl zmenšující (destruktivní) operaci. Zmenšující operace spočívaly v rozčlenění plodu, perforace hlavičky a dekapitace. Tyto úkony byly jedinou tehdejší možností, která mohla zachránit rodičce život.

Mužský prvek se začíná v oblasti, která byla doménou žen, objevovat zejména u rodiček z vyšších vrstev. Zejména aristokratické a buržoazní vrstvy ve velkých městech byly nejlépe připraveny akceptovat muže – chirurga u porodu rodičky.² Důležitou úlohu ve vzdělávání chirurgů v oblasti porodnictví sehrál pařížský Hotel Dieu. Odehrávalo se v něm měsíčně na sto porodů, zejména žen pocházejících z pařížské chudiny. V anatomii vzdělání chirurgové z koleje sv. Coma zde měli možnost sledovat a studovat porod už od samého začátku. Ve výuce hrál důležitou roli fantom. Jednalo se o model břicha a malé (tzv. porodnické) pánve. Tento model v přirozené velikosti sloužil k nácvičce různých porodnických hmatů, obrátů a extrakcí plodu.

Významnou osobností působící v Hotelu Dieu, byl François Mauriceau (1637 – 1709), který měl titul *Chirurgien juré et maistre des arts*. Mauriceau byl přítomen u téměř 3 000 porodů, z toho 850 komplikovaných. V roce 1668 vychází jeho dílo *Traité des maladies des femmes grosses et accouchées* (Pojednání o nemocích žen těhotných a rodících). Mauriceau byl odpůrce císařského řezu, který by byl vykonán na živé ženě. Zastával názor, že je možné vybavit plod rukou, bez nebezpečných nástrojů.³

K dalším osobnostem evropského porodnictví patří bezesporu pařížský porodník André Levret (1703 – 1780), který měl titul královského porodníka (byl porodníkem

---

² Daniela TINKOVÁ, *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*. PRAHA 2010, s. 124–131.

³ Antonín DOLEŽAL, Vítězslav KUŽELKA, Jaroslav ZVĚŘINA, *Evropa – kolébka vědeckého porodnictví*, PRAHA 2009, s. 21, 24, 40–44; Antonín DOLEŽAL, *Od babictví k porodnictví*, PRAHA 2001, s. 49 – 54.

Dauphiness, matky Ludvíka XVI.). Jeho porodnické kurzy, si rychle získaly dobrou reputaci po celé Evropě. Levret analyzoval mechanismus porodu, popsal pánevní vchod a pánevní osu.⁴ Také se zabýval konstruováním různých porodnických instrumentů. Nástroj tire-tete byl určený k extrakci utržené hlavičky plodu.⁵ Levret pozorně studoval ženskou pánev, zejména její zakřivení. Kleště, které zkonstruoval, byly dlouhé 44 cm, v místě kde se spojují, byly opatřeny zámkem a kromě zakřivení podle hlavičky plodu měly navíc zakřivení podle pánve. Tento model kleští se rozšířil po kontinentální Evropě. Levret byl propagátorem císařského řezu na živé ženě v případě extrémně úzké pánve.⁶

William Smellie je právem považován za jednoho ze zakladatelů vědeckého porodnictví. Po vyučení u místního lékárníka, což byl v té době běžný způsob jak získat patřičné znalosti, začal Smellie pracovat jako lékárník a ranhojič. Svoji praxi zahájil v Lanarku, kde si získal nemalou oblibu a dobrou reputaci, zejména jako porodník accoucheur. Doktorát medicíny obdržel až o mnoho let později, v roce 1745 na univerzitě v Glasgow, jejímž členem byl od roku 1733. Smellie navštívil Londýn, aby se zde naučil nejnovějším poznatkům a technikám používaných v porodnictví. Návštěva Londýna mu přinesla pouze zklamání, jelikož zde nemohl najít učitele, který by mu poskytl požadovanou výuku. Z tohoto důvodu odjel do Francie, aby v Paříži navštěvoval proslulé porodnické kurzy. Po návratu z Francie se v roce 1740 usídluje v Londýně, kde vedle své porodnické praxe začíná vyučovat porodnictví. Se svým přítelem a žákem Williamem Hunterem (1718 – 1783), pořádá v Londýně porodnické kurzy a jejich výuka přitahuje velké množství posluchačů. Fantom, který používal pro výuku, byl zhotovený ze skutečného skeletu a byl potažený jemnou kůží, do něhož se vkládala malá panenka představující plod. Smellie umožnil chudým ženám rodit bez poplatku, pokud dovolily jeho studentům, aby byli přítomni u jejich porodu. Pro podporu těchto dobrovolnic založil fond, z jehož prostředků měly dobrovolnice v době,

---

⁴ Antonín DOLEŽAL, Vítězslav KUŽELKA, Jaroslav ZVĚŘINA, *Evropa – kolébka vědeckého porodnictví*, PRAHA 2009, s. 53- 54; Antonín DOLEŽAL, *Od babictví k porodnictví*, PRAHA 2001, s. 54.

⁵ Brian, M. HIBBARD, *The Obstetrician's Armamentarium: Historic Obstetric Instruments and Their Inventors*, SAN ANSELMO 1999, s. 39.

⁶ Antonín DOLEŽAL a kol., *Porodnické operace*, PRAHA 2007, s. 206, Antonín DOLEŽAL, *Od babictví k porodnictví*, PRAHA 2001, s. 54.

kdy byly upoutány na lůžko, hrazenou stravu.⁷ U svých studentů vyžadoval dobrou znalost anatomie, zejména kostí pánevní. Ženám, které se rozhodly zasvětit svůj život povolání porodní báby, kladl na srdce, aby dobře ovládaly své řemeslo, byly jemné, diskrétní, trpělivé a pilné. Doporučoval jim, aby se ženami vykonávajícími stejnou profesi udržovaly přátelské styky a vyměňovaly si s nimi zkušenosti. Smellie popsal mechanismus normálního porodu a učil, že při normálním porodu lze vše nechat probíhat přirozeným způsobem. Ve svých spisech poukazuje na komplikace, které často nastávaly během těhotenství a byly způsobeny lues a gonoreou – pohlavními chorobami, kterými bylo tehdy nakaženo nemalé množství těhotných žen. Smellie věnoval pozornost stavbě a rozměrům ženské pánve a ve svých spisech popisuje komplikace spojené s úzkou pávní rodičky.⁸ Jeho jméno je často spojováno s porodními kleštěmi, což byl typický porodnický nástroj 18. a 19. století, pomocí něhož se řešila velká část dystokií. Kleště, které zdokonalil, byly štíhlé, krátké, s malým zakřivením podle pánve. Okénka těchto kleští byla potažena kůží k omezení bodového tlaku. Ramena kleští se potírala vepřovým sádlem, které bylo také používáno k promazávání hráze.⁹

Ve spise *A Treatise on the Theory and Practice of Midwifery* vydaném roku 1752 stanovil obecná pravidla pro bezpečné používání porodnických kleští.¹⁰ Tomuto porodnickému nástroji se věnuje také ve spise *A Collection of Cases and Observations in Midwifery* vydaném o dva roky později, ve kterém vysvětluje, za jakým účelem byly kleště zkonstruovány, a popisuje případy, při kterých je vhodné jejich použití, což bylo velice přínosné, jelikož někteří porodníci měli frekvenci kleští značně vysokou a klešťové operace byly často prováděny podle jejich libovůle.¹¹ Smellieho perforační nůžky s dlouhými rukojetěmi a ostrou špičkou a Smellieho dekapitační háky, které bylo možno složit, nebo použít každý hák samostatně, jsou vyobrazeny na rytině v jeho díle „A Sett of Anatomical Tables, with Explanations, and an Abridgment, of the Practice of

---

⁷ Mabel, Craven, BUER, *Health, Wealth and Population in the Early Days of the Industrial Revolution*, LONDON 2006, s. 142–143.

⁸ William SMELLIE, *A Treatise on the Theory and Practice of Midwifery*, LONDON 1752, s. 247, 261, 448.

⁹ Antonín DOLEŽAL, *Od babičtví k porodnictví*, PRAHA 2001, s. 67.

¹⁰ William SMELLIE, *A Treatise on the Theory and Practice of Midwifery*, LONDON 1752, s. 161-162.

¹¹ William SMELLIE, *A Collection of Cases and Observations in Midwifery*, LONDON 1754, s. 5.

Midwifery. Toto pamětihodné dílo obsahuje 39 rytin, které mistrně do platinové destičky podle nakreslené předlohy vyryl známý barokní rytec Charles Grignion (1717 – 1810).¹² Hmat podle Mauriceau–Smellieho, při váznoucí hlavičce, kdy porodník udržuje plod jízdmo bříškem na svém předloktí a svůj prostřední prst má vložený do úst dítěte, nese také jméno tohoto velkého průkopníka porodnictví.¹³ Roku 1759 ve svých 62 letech se rozhodl opustit Londýn a vrátit se do svého rodného města, kde poslední roky svého života věnoval dokončení svých spisů. Smellie byl ženatý s Eupham Girlandovou, ačkoliv celý svůj život zasvětil dětem, jejich manželství zůstalo bezdětné.¹⁴

4. Zdravotní stav obyvatelstva v českých zemích v době pobělohorské

Boj mezi habsburským impériem a protihabsburskou koalicí trval bezmála 30 let. Velká část Evropy byla zpustošena. Migrující vojska zanechávala za sebou vyhladovělé obyvatelstvo, epidemie, znečištěná pole a studny. Konflikty v tomto období zarazily historiky svou intenzitou.¹⁵

Zhoršení životních podmínek během třicetileté války se pochopitelně odráží na zdravotním stavu obyvatelstva. Špatná výživa, zejména nedostatek potravin, které jsou zdrojem potřebných bílkovin, minerálů a vitamínů, dlouhotrvající stres vyvolaný neustálým psychickým vypětím (ztráta blízké osoby, strach o vlastní život i životy blízkých, nejistota ohledně zabezpečení rodiny) a v neposlední řadě otřesné hygienické podmínky si vybírají svou daň.

---

¹² William SMELLIE, *A Sett of Anatomical Tables, with Explanations, and an Abridgment, of the Practice of Midwifery*, WORCESTER 1793.

¹³ Antonín DOLEŽEL, *Porodnické operace*, PRAHA 2007, s. 117–118.

¹⁴ Alexandra SURÁ, *William Smellie – zakladatel moderního porodnictví*, in. ČLČ, 2010, ročník 149, s. 79–80.

¹⁵ Rosario VILLARI, *Barokní člověk a jeho svět*, PRAHA 2004, s. 11.

Během probíhající třicetileté války zasahují české země epidemie pravého moru, které jsou navíc doprovázeny hladomorem. V letech 1623 – 1625 umírají na mor hlavně děti a mladí lidé. Druhá vlna pravého moru, kterou do Čech zavlekla vojska saská, švédská a císařská, probíhá v letech 1632 – 1634. Třetí morová vlna, která probíhá v období 1639 – 1640, se prolíná s hladomorem, který byl následkem vpádu generála Bannéra s jeho vojskem. Během čtvrté morové epidemie, která probíhala mezi léty 1647 – 1649, bylo obyvatelstvo zasaženo pravými neštovicemi. Mor se objevil také v roce 1680. Poslední morová epidemie, která se dostala do českých zemí přes Rakousko z Uher, se objevila v letech 1713 – 1715. Tato epidemie zasáhla zvláště Prahu. Je třeba podotknout, že lokálně řádl pravý mor i mimo uvedená období.¹⁶ Dalšími věrnými průvodci válek byly tyfus a dysentérie.¹⁷ Ve městech se epidemie infekčních onemocnění šířily daleko rychleji než na venkově, především kvůli špatné komunální hygieně a větší koncentraci obyvatelstva.¹⁸

Během válečných let dochází k poklesu porodnosti díky omezené sňatečnosti. Dalším důvodem tohoto poklesu je dočasná sterilita některých žen způsobená podvýživou a stresem. Od poloviny 17. století se zvyšuje porodnost a válečné populační ztráty byly zhruba doplněny.¹⁹

Choroby, které se vyskytovaly v tomto období, byly klasifikovány zejména na základě symptomů, které mohly doprovázet řadu nemocí různého původu. Nejčastěji se vyskytovala onemocnění projevující se horečkou (angína, chřipka a různá zánětlivá onemocnění). Časté byly střevní infekce (úplavice, skvrnitý a břišní tyfus) a různá jiná onemocnění, která se projevují průjmem, včetně nádorových onemocnění. Infekční hepatitida patřila taky k velmi frekventovaným onemocněním, vyskytoval se také plicní typ tuberkulózy. Již zmíněné pravé neštovice, infekční choroba nezářka končící smrtí, se rozšířila zejména v 18. století.

---

¹⁶ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, PRAHA 2004, s. 63– 64, 67; Karel ČERNÝ, Jiří M. HAVLÍK, *Jezuité a mor*, PRAHA 2008, s. 130 – 162.

¹⁷ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, PRAHA 2004, s. 68.

¹⁸ Thomas MUNCK, *Evropa sedmnáctého století*. PRAHA 2002, s. 117.

¹⁹ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, PRAHA 2004, s. 63; Thomas MUNCK, *Evropa sedmnáctého století*. PRAHA 2002, s. 125.

Dětské nemoci (záškrty, spalničky, spála, pravé neštovice) postihovaly i dospělé. Lidé trpěli chorobami srdce a nervového systému. Bolesti končetin poukazují na revmatické nemoci či onemocnění dnou.

Různé nemoci byly způsobeny nesprávnými stravovacími zvyky. Konzumace zkažených potravin (hniloba, plíseň) měla za následek různá onemocnění zažívacího traktu projevující se průjmy, zvracením, bolestmi v oblasti břicha. Ve třicátých letech se velmi rozšířilo onemocnění způsobené konzumací obilovin zasažených paličkovicí nachovou. Tato cizopasná houba, často označovaná jako náměl či černidlo, způsobovala otravu tzv. ergotismus, který nezřídka končil smrtí. Že se jedná o otravu a nikoliv o nakažlivé onemocnění správně rozpoznal mladoboleslavský fyzik a později profesor pražské lékařské fakulty Jan Antonín Scrinici (1697 – 1773). Jednostranně zaměřená strava (absence bílkovin, vitamínů) vyvolávala řadu nemocí. Avitaminóza vitamínu C způsobovala skorbut neboli kurděje.²⁰ Rachitida (křivice) byla způsobena nedostatkem vitamínu D, který umožňuje vstřebávání vápníku. U rachitických žen se vyskytovaly deformace v oblasti pánve.²¹

Nedostatečně tepelně zpracované potraviny často způsobovaly onemocnění salmonelózou nebo napadení parazitem (škrkavky, tasemnice). V raně novověkých herbářích je možné najít řadu receptů na přípravu léčebných přípravků, které *červy aneb škrkavky v břiše vyháni a moří*. K těmto účelům byly doporučovány například přípravky z cibule, kamzičnicku, kořene morušového stromu, kopytníku, vlašského ořechu, pelyňku, máty kadeřavé, tymiánu nebo routy.²² Nedostačující pitný režim mohl vést k různým onemocněním ledvin.

Řada úrazů vznikala při práci, jednalo se nejčastěji o popáleniny, fraktury, a pohmožděniny.

Během třicetileté války jsou časté střelné, bodné, řezné a sečné rány. Užívání střelného prachu mělo za následek rozsáhlé poškození tkání a kostí, navíc se jednalo

---

²⁰ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, PRAHA 2004, s. 68 – 69.

²¹ Antonín DOLEŽAL a kol., *Porodnické operace*, PRAHA 2007, s. 16.; Roy PORTER, *Největší dobrodíní lidstva. Historie medicíny od starověku po současnost*, PRAHA 2001, s. 596 – 597.

²² Petr Ondřej MATTHIOLI, Hájek z Hájku, *Herbář neboli bylinář, svazek I.*, Praha 2000, s. 22, 219, 230, 379, 384; Petr Ondřej MATTHIOLI, Hájek z Hájku, *Herbář neboli bylinář, svazek II.*, Praha 2000, s. 534, 565, 576, 593, 596.

o rány hluboké, ve kterých vznikala často infekce, která měla tendenci se šířit do okolních tkání. Používání děl způsobovalo (pokud dotyčný přežil) amputaci končetiny.²³ Některá poranění vznikala během přesunu vojsk, jednalo se především o omrzliny, vymknutí kotníku, fraktury nebo otlaky.

Určitou skupinu chorob tvořily venerické choroby, zejména syfilis a kapavka. Syfilis (lues, přijice) se rozšířila Evropou v 16. století. Zpočátku se tato choroba nazývala *neapolská nemoc*, poté *francouzský syfl*, v Rusku *polská nemoc*, v Nizozemí *španělská nemoc* (většinou šlo o pojmenování, které obviňovalo ten či onen národ).²⁴

K léčbě syfilidy se používaly zejména rtuťové přípravky.²⁵ V herbáři Jana Černého, *Knieha lékarská, kteráž slove herbář aneb zelinář*, který byl vydán v roce 1517, najdeme návody na přípravu různých léků na tuto chorobu (obsahující zejména v té době hojně používanou rtuť), včetně léčebných mastí na tzv. *osutie* (vředy) *franské*.²⁶

Celková sešlost věkem tzv. *marasmus* byl uváděn jako příčina smrti u nejstarších věkových kategorií.²⁷

5. Zdravotnické profese v českých zemích

Po převzetí karolínské akademie v roce 1622 se jezuité snaží znovu získat pro lékařskou fakultu právo aprobace zdravotníků a kontroly výkonu jejich povolání. Právo dohledu nad zemským zdravotnictvím bylo uděleno lékařské fakultě na žádost jejího děkana a profesorského kolegia císařským reskriptem vydaným 25. dubna 1651. Lékařská fakulta tak získala právo dohledu nad zdravotnickými profesemi, kterými byly

---

²³ Roy PORTER, *Největší dobrodiní lidstva. Historie medicíny od starověku po současnost*, PRAHA 2001, s. 215–218.

²⁴ Roy PORTER, *Největší dobrodiní lidstva. Historie medicíny od starověku po současnost*, PRAHA 2001, s. 192 – 195; Roy PORTER, *The Cambridge Illustrated History of Medicine*, Cambridge 2006, s. 35; Camillo O. DI CICCIO, *History of Syphilis. A night with Venus, a lifetime with Mercury* s. 21.

²⁵ Lois N. MAGNER, *A History of Medicine*, New York 1992, s. 179.

²⁶ Jan ČERNÝ, *Knieha lékarská, kteráž slove herbář aneb zelinář*, Praha 1981, s. 319–320, 346.

²⁷ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, PRAHA 2004, s. 69.

graduovaní lékaři, chirurgové, lékárníci a porodní babičky. Tito zdravotníci podle výše uvedeného císařského reskriptu nesměli bez zkoušky složené před lékařskou fakultou a udělené aprobace své povolání v zemi vykonávat. Nová fakultní statuta z roku 1690 stanovovala obsah zkoušek, text přísahy, kterou zdravotníci skládali a povinnost dohledu lékařské fakulty nad výkonem praxe těchto zdravotníků. V praxi byl dohled lékařské fakulty nad výkonem zdravotnických profesí ve většině případů omezen na Prahu. Fakulta měla také vliv na dosazování pražských a krajských fyziků.

Nejčelnější postavení mezi doktory medicíny měli profesori lékařské fakulty. V této souvislosti je třeba zmínit osobnost, kterou byl Jan František Löw z Erlsfeldu (1648 – 1725). Byl profesorem a děkanem pražské lékařské fakulty a rektorem Karlo-Ferdinandovy univerzity. Jako dvorní lékař byl povýšen do šlechtického stavu. Měl úspěšnou lékařskou praxi, díky které mohl sponzorovat lékařskou fakultu. Byl také lázeňským lékařem, věnoval se rozboru minerálních vod. Proslul svou knihovnou, která obnášela 2252 svazků. Jakožto doktor práv měl blízko k soudně – lékařské problematice, které se věnuje ve svém díle *Theatrum medico – juridicum*, které vyšlo v Norimberku v roce 1725.²⁸

Doktor medicíny mohl získat uplatnění jako městský fyzik. Městští fyzikové byli placeni městskou radou. Úkolem městského fyzika byla ochota léčit bohaté i chudé, vizitace špitálů a lékáren, dohled nad komunální hygienou, dozor nad výkonem praxe nižších zdravotnických pracovníků a vykonávání daných povinností v době epidemií.

Zemští fyzikové vykonávali zdravotní a hygienický dohled v rámci širšího regionu. Zemští fyzikové byli jmenováni zemským sněmem většinou na návrh lékařské fakulty a byli placeni ze zemských prostředků.

Další zdravotnickou profesí byli lékárníci. Lékárník získával své vzdělání vyučením u jiného lékárníka, jeho teoretické a praktické znalosti pak byly ověřeny

---

²⁸ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, PRAHA 2004, s. 71–73, 86 – 87; Karel BERÁNEK, Ivana ČORNEJOVÁ, Zdeněk HOJDA, Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Marie PAVLÍKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny Univerzity Karlovy II. 1622 – 1802*, PRAHA 1996, s. 167–168, 188.

lékařskou fakultou. Lékařská fakulta měla právo a povinnost vizitace nad lékárnami pražských měst. Nad dalšími lékárnami vykonávali vizitaci zemští fyzikové.

Chirurgové na fakultě nestudovali, ale svému řemeslu se vyučili u jiného aprobovaného chirurga. Na lékařské fakultě se pak podrobili zkoušce, u které měli prokázat znalosti z ošetřování různých fraktur, ran a přípravy náplastí. V nemocnici měli předvést své operatérské dovednosti. Po získání aprobace se měl chirurg přísežně zavázat, že se nebude vměšovat do léčení vnitřních nemocí, jejichž léčení příslušelo jen doktorům medicíny. Do poloviny 18. století bylo aprobováno 144 chirurgů.²⁹ V případě podezření z vraždy novorozence byli přísežní chirurgové pověřeni, aby ohledali tělo dítěte. Například *Chirurgi Jurati* Antonín Kamenický roku 1753 ohledal tělíčko novorozence Anny Sobotníkové, která stanula před hrdelním soudem v Říčanech pro obvinění, že své novorozené dítě *zamordovala*.³⁰

Lazebník a felčar v jedné osobě Danhel Ctiborský, byl v roce 1735 pověřen, aby ohledal tělíčko mrtvého novorozence obžalované Doroty Othmarové. Jednalo se o případ, který byl projednáván u říčanského hrdelního soudu.³¹

6. Profese porodní báby

V písemnostech hrdelních soudů, se lze setkat s různým označením porodních bab. Najdeme například označení: *ženy staré a při ženách rodičích obyčejně posluhujících*,³² *ženy rozumné*,³³ *staré ženy rozumné*,³⁴ *baby rozumný v tý věci, které*

---

²⁹ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, PRAHA 2004, s. 51, 73–74.

³⁰ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 194r – Attestati Chirurgi Jurati Antonína Kamenického – 3. 1. 1753

³¹ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 76r – přísežná zpráva lazebníka a felčara Danhela Ctiborského 4. 10. 1734

³² SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 2v – výslech porodních bab, které ohledaly novorozence Anny Řehořové 8. 4. 1671

³³ SOkA Kladno, fond AM Velvary neuspořádaný aktový materiál, kart. č. 203, sign. G – JUDICIALE, I. soudní spis, rok 1676 – 1677, výslech Kateřiny Králíčkové, pořadí výslechu neuvedeno, datum výslechu neuvedeno.

při městečku našem poctivým ženám k sloužení povolány bývají,³⁵ babičí ženy,³⁶ najdeme také označení *baba*.

Babictví se žena většinou vyučila od zkušené porodní báby, od které přebírala vědomosti ústní tradicí. Zkušená porodní bába si často vychovala svoji nástupkyni, kterou několik let zaučovala. V rodinách se často *babictví* dědilo z matky na dceru.³⁷ V Čechách byly porodní babičky zařazeny do společného cechu s ranhojiči, chirurgy a lazebníky. Porodní babičky spadaly pod dohled lékařské fakulty od roku 1651, ve kterém byl vydán již výše zmíněný císařský dekret o právu dohledu fakulty nad hlavními kategoriemi zdravotníků. V odlehlejších místech bylo jejich přezkoušení ponecháno městským fyzikům.³⁸

Porodní báby se ve své praxi setkávaly se zdoluhavými a těžkými porody. Často musely řešit složité komplikace, které nastaly během porodu. Vzhledem k tomu, že se porod odehrával v domácích podmínkách a porodní bába byla se svými znalostmi a zkušenostmi jedinou „odbornou“ osobou, všechna zodpovědnost spočívala pouze na ní.

Porodní báby byly často pověřovány vyšetřením svobodných žen, u kterých vzniklo podezření, že nejsou panny nebo že jsou těhotné. Pokud vzniklo podezření, že došlo k vraždě novorozence, a bylo třeba usvědčit matku dítěte (potencionální pachatelku), byly porodní báby pověřeny ohledáním podezřelé ženy, zda se u ní nacházejí známky proběhlého porodu. Ohledání těla mrtvého novorozence patřilo také k povinnosti porodní báby.

---

³⁴ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 5r - výslech Anny Řehořové 21. 3. 1671

³⁵ Tímto způsobem byly označeny ženy, které ohledaly tělo mrtvého novorozence Anny Palečkové. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 5v – dopis purkmistra a konšelů městečka Říčany 14. 2. 1692

³⁶ *Římský katechismus na rozkaz církevního sněmu tridentského a papeže Římského Pia V. v latinském jazyku vydáný ve 4. dílech nyní přeložený od Josefa Windyše*, Hradec Králové 1834, s. 145.

³⁷ Daniela TINKOVÁ, *Tělo věda stát. Zrození porodnice v osvícenecké Evropě*, PRAHA 2010, s. 103; Antonín DOLEŽAL, Vítězslav KUŽELKA, Jaroslav ZVĚŘINA, *Evropa – kolébka vědeckého porodnictví*, PRAHA 2009, s. 21, 24.

³⁸ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, PRAHA 2004, s. 71, 74; Antonín DOLEŽAL, *Od babictví k porodnictví*, PRAHA 2001, s. 48.

V raně novověkých porodnických příručkách najdeme informaci, jak by se porodní báby měly chovat k těhotným ženám, rodičkám a šestinedělkám. Nachází se zde poučení, jakým způsobem mají ženy věnující se *babictví* vést porod a jak mají postupovat při různých komplikacích, které mohou při porodu nastat. Porodnické příručky jsou také obohaceny o výčet vlastností, které by měly porodní báby mít.

Například v porodnické příručce Tomáše Gunthera, nazvané *Knížka potěšitelná všechněm těhotným a rodičím manželkám* se píše, aby porodní báby byly pilné, dobrotivé a tiché, aby rodičí ženy neokřikovaly, ale naopak utěšovaly. Podle autora příručky, žena vykonávající profesi porodní báby měla mít určité zkušenosti a znalosti a neměla se uchýlovat k různým pověrám a *modlářským prostředkům*. Kromě asistence u porodu, měla věnovat patřičnou péči nově narozenému dítěti a jeho matce po porodu a v šestinedělí. V příručce je také zdůrazněno, aby porodní bába byla k dispozici ve dne i v noci, a to za každého počasí.³⁹

Podle porodnické příručky kněze Havla Žalanského, nazvané *O ctných manželkách těhotných a rodičkách křesťanských*, měly být *baby* zbožné, dobrotivé a dobromyslné. Ženy, které jim byly svěřeny, měly vést k trpělivosti a bážlivé ženy všemohoucností Boží potěšovati. Podle autora měly porodní báby znát a *mít v paměti*, určité *řeči* z Písma svatého, kterými by potěšovaly a povzbuzovaly rodičky. V příručce najdeme také varování, aby porodní báby *nepoužívaly* různé pověry a kouzla. Autor příručky zmiňuje také vrchnost, která by měla dbát na to, aby byly ve městech a obcích pouze *správné a rozumné baby*, které by dostávaly slušný *stanc* (plat), díky kterému by ochotně sloužily i *chudých lidí manželkám*.⁴⁰

---

³⁹ Tomáš GUNTHER, *Knížka potěšitelná všechněm těhotným a rodičím manželkám, jak by se ony před porodem, při porodu i po porodu v modlitbách, v díkův činění i v jiných věcech křesťansky chovati měly, kteráž nikdá prvé v tom způsobu tlačena a vůbec vydána nebyla, od mistra Tomáše Gunthera, kazatele Slova Božího v městě Glauchově, německým jazykem sepsaná a nyní v český přeložená a vydaná*, PRAHA 1567, s. LXVIII.a – LXXIIIb . sign. BZ IV. 27; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STRONCHOVÁ, *Děti roditi jest božské ovotce. Gender a tělo v českojazyčné babické literatuře raného novověku*, PRAHA 2013, s. 186 – 190.

⁴⁰ Havel ŽALANSKÝ, *O ctných manželkách těhotných a rodičkách křesťanských, o jejich před Bohem vzácnosti a nebezpečném kříži, kdo jej na ně a proč vzkládá a jak se ony v něm chovati a čím těšiti mají, spis krátký, vnově složený, všem počestným matronám ku potěšení od kněze Havla Žalanského, služebníka církve Boží u svatého Jiljí*, Praha 1615, s. 41 – 43. Knihopis digitální database K07153.; Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 441 – 442.

Rukopis přísahy porodních bab královského města Klatovy, který je uložen v Knihovně Národního Muzea, začíná úvodní formulí, ve které porodní báby přísahají všemohoucímu Bohu, Panně Marii a všem svatým, také Jeho Milosti Císařskému králi, rychtáři, purkmistrovi a radním, že budou pomáhat ženám kteréhokoliv stavu, povolání, bohatým i chudým, místním i přespolečným. Slibují, že budou ženám nápomocny před porodem, během porodu a po porodu. Podle přísahy měla porodní bába utěšovat rodičku pouze slovy *pobožnými* a neměla hledat pomoc v kouzlech a pověrách. Rodičku neměla opouštět v *bolestech* a *mdlobách*. V přísaze se hovoří o ošetření pupečníku, který měl být ošetřen co nejdříve. V případě, že by byl novorozenec *mdlý*, měla porodní bába zajistit, aby se novorozenci dostalo od duchovního správce křtu. Pokud by byl, novorozenec ohrožen na životě, měla porodní bába novorozence pokřtít sama.

Velmi zajímavá je část přísahy, ve které se porodní babičky zavazují k zachování určité mlčenlivosti (jakéhosi „lékařského“ tajemství), týkající se zdravotního stavu šestinedělek, svěřených tajemství a různých příhod, které se udály během výkonu jejich profese.

Porodní babička měla být šestinedělce nápomocna a během šestinedělí pomáhat s koupáním dítěte. V případě nemoci šestinedělky nebo dítěte, měla být bába ostražitá a *ve věcech nebezpečnějších s lékařem se raditi*.

V přísaze se hovoří o mzdě, která příslušela porodní babičce. Šestinedělní mzdu *nařízenou a vyměřenou*, neměla porodní babička pod *různými výhrůzkami* požadovat po matce, ale po celou dobu (zřejmě šestinedělí) neopouštět matku ani dítě.

Přísahou musela porodní babička slíbit, že na příkaz rychtáře, purkmistra a radních, vyšetří ženy, u kterých by vzniklo podezření, že jsou *obtěžkané*. Ženám, které by žádaly o pomoc při nechtěném otěhotnění, neměla porodní bába pomáhat, ale naopak nahlásit osoby, které by těhotným ženám za účelem vyhnání plodu, podávaly různé koření a *traňky*. Porodní bába měla také nahlásit podezřelá místa, která se stala schůzkami *neřádných* osob obojího pohlaví manželstvím *zavázaných i nezavázaných*.

Na konci přísahy měla porodní babička dodat: *„Upřímně, a věrně napomáhati chci, a budu, tak mně toho dopomáhej Pán Bůh všemohoucí, blahoslavená a bez*

*počátečního hříchu Neposkvrněná Rodička Boží, Panna Maria, a všichni Boží Svátí, Amen.*⁴¹

6.2. Křest v nouzi

Barokní potridentské stanovisko přikládalo nemalý význam spáse duše. Otázkou křtu se zabýval Tridentský koncil, který svolal papež Pavel III. Koncil zasedal v italském Trentu v období od 13. prosince 1545 do 4. prosince 1563. Sedmé veřejné zasedání, které se uskutečnilo 3. března roku 1547, bylo věnováno nauce o svátostech všeobecně a zvláště nauce o křtu.⁴²

Křest v nouzi udělený porodní bábou je zmíněn v Římském katechismu, ve kterém je uvedeno, že jsou tyto ženy *křtíti uvyklé*,⁴³ což dosvědčuje skutečnost, že udělení křtu v nouzi porodní bábou nebylo ničím výjimečným. Udělovatelem křtu mohl být v případě nutnosti kromě kněze nebo jáhna i laik, za předpokladu, že dodrží církevní formu a má úmysl konat, to co koná církev.⁴⁴ Podle Římského katechismu, který se odvolává na Tridentský koncil, mohl být v případě nouze udělovatel křtu jiného vyznání než katolického.⁴⁵

Na Tridentském koncilu bylo prohlášeno (proti Lutherovi, který v případě nouze připouštěl omytí křtěnce jakoukoliv tekutinou), že *materia remota* svátosti křtu, může být pouze *přirozená* voda. Podle Římského katechismu, mohla být použita voda z moře, řeky, bahna, z rybníka nebo ze studnice, která by byla *prázdna všelikého cizích věcí*.⁴⁶ Fyzické obmytí těla vodou (*materia proxima*) mohlo být podle usnesení Tridentského koncilu provedeno kromě ponoření také politím.⁴⁷

⁴¹ Kniha Národního muzea, rukopis přísahy porodních bab, signatura IV B1.

⁴² Jaroslav KADLEC, *Dějiny katolické církve III. Církevní novověk. Církev v boji s autonomní kulturou*, OLOMOUC 1993, s. 337; Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, PRAHA 1990, s. 66 – 77.

⁴³ *Římský katechismus na rozkaz církevního sněmu tridentského a papeže Římského Pia V. v latinském jazyku vydaný ve 4. dílech nyní přeložený od Josefa Windyše*, Hradec Králové 1834, s. 145.

⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 144; L. OTTO, *Dogmatika VI. díl, De Sacramentis, O svátostech I.*, s. 30 – 31.

⁴⁵ *Římský katechismus*, s. 144.

⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 137.

⁴⁷ L. OTTO, *Dogmatika VI. díl, De Sacramentis, O svátostech I.*, s. 26.

Pokud hrozilo, že dítě zemře dřív, než by bylo doneseno ke křtu nebo než by byl přivolán duchovní správce, měla porodní babička sama udělit svátost křtu v nouzi. Instrukce, jakým způsobem mají porodní báby udělit tuto svátost, se nachází již ve zmíněné přísaze porodních bab. Ke křtu měla porodní babička použít čistou, *přirozenou* vodu a nalít ji třikrát ve znamení kříže na hlavu novorozence a přitom pronášet křestní formuli: „*Já tebe křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého*“. V případě, že by dítě (takto pokřtěné) zůstalo naživu, bylo povinností porodní babičky o provedeném křtu podat zprávu duchovnímu otci.⁴⁸ Křest, který udělila porodní babička, byl právoplatný a nesměl být udělen opakovaně knězem.⁴⁹

O křtu provedeném porodní bábou se nachází zmínka v rukopise soudního spisu z roku 1687. Rozina Potůčková ohledně křtu jejího prvního dítěte, které zemřelo třetí den po porodu, uvedla: „*V kostele žádným křtěným nebylo, bába to dítě sama křtila.*“⁵⁰ Jméno porodní báby Potůčková neznala, věděla pouze, že dotyčná „*vostává někde za Sv. Štěpánem.*“⁵¹

Otázkou křtu v nouzi a osudem duší nepokřtěných dětí, které se rodí mrtvé nebo umírají při porodu, se zabývají někteří autoři raně novověkých porodnických příruček. Jedním z nich je luteránský kněz Tomáš Gunther, autor již zmíněné porodnické příručky *Knížka potěšitelná všechněm těhotným a rodičím manželkám*. Podle autora příručky *nad spasením a blahoslavenstvím duší nekřtěných dětí není třeba pochybovat*. Gunther se ve svém stanovisku odvolává na Martina Luthera, kterého na několika místech cituje.⁵² Na druhou stranu připouští (v případě, že by dítě bylo *mdlé*), aby byl porodní bábou vykonán křest v nouzi.⁵³

Podobně se k otázce osudu duší nekřtěňátek vyjadřuje i Havel Žalanský v porodnické příručce *O ctných manželkách těhotných a rodičkách křesťanských*. Ke křtu v nouzi uděleném porodní bábou se však vyjadřuje odmítavě: „*...anobrž ženy,*

⁴⁸ Knihovna Národního muzea, rukopis přísahy porodních bab, sig. IV. B1.

⁴⁹ Svátost křtu může být přijata pouze jednou. VIZ. *Římský katechismus*, s. 158.

⁵⁰ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 1r – výslech obžalované Roziny Potůčkové (pořadí výslechu neuvedeno), 26. 4. 1687

⁵¹ TAMTÉŽ, fol. 3r.

⁵² Thomas GUENTHER, TÝŽ, s. XCV a – CVII b; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 204 – 213.

⁵³ Thomas GUENTHER, TÝŽ, LXXI a – LXXI b; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 188.

poněvadž večeri Páně nemají sloužiti, nemají i křtiti.“⁵⁴ Na jiném místě píše: „*Nemá také to se díti, aby ženy neb baby křtily.*“⁵⁵

Dítě, které zemřelo, aniž by obdrželo svátost křtu, bylo pohřbeno na hřbitově nekřtěňátek. Jednalo se o místo nacházející se za zdmi hřbitova nebo pod okapem kostela.

---

⁵⁴ Havel ŽALANSKÝ, TÝŽ, s. 68; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 452.

⁵⁵ Havel ŽALANSKÝ, TÝŽ, s. 75; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 455, 653.

7. Nekřtěňátka a limbus puerorum

K zvolenému tématu práce se nabízí kapitola zabývající se problematikou tzv. nekřtěňátek.

Latinský výraz *Limbus* znamená okraj pekla. Výrazem *Limbus puerorum*, zdrobněle *limbulus*, se označovalo místo, které bylo určené pro duše nepokřtěných dětí. Představa, že duše předčasně zemřelých dětí přebývají na zvláštním místě, pochází z řecko – římské antiky. Příčinou tohoto stavu (utrpení) je antická představa, že tato dítka nenaplnila svůj osud, a to má své důsledky i na onom světě.⁵⁶ O duších nepokřtěných lidí v předpekli, píše také Dante Alighieri v Božské komedii ve čtvrtém zpěvu.⁵⁷

V Biblii, respektive v Novém zákoně, se informace o křtu v nouzi, který by byl v případě nutnosti udělen novorozenci, nenachází. Nenajdeme zde ani informaci týkající se osudu duše zemřelého nepokřtěného novorozence. Důvodem je skutečnost, že v rané církvi se nechávali pokřtít především dospělí, kteří konvertovali ze židovského náboženství ke křesťanství. Skutečnost, že se v Novém zákoně přímo nepojednává o osudu nepokřtěných dětí, neznamená, že by církevní učení při řešení této problematiky nevycházelo z novozákonních textů.

Z řeckých církevních otců, kteří se zabývali problematikou osudu duše dětí, které umírají bez udělení svátosti křtu, je možné jmenovat Řehoře z Nyssy, který se touto otázkou zabývá ve svém díle *De infantibus praemature abreptis libellum*. O místě či stavu, ve kterém se nachází duše nekřtěňátek, se však nezmiňuje. Z latinských církevních otců je to právě svatý Augustin, který se k tomuto tématu vyjadřuje. Podle něj duše těchto dětí nemohou přijít do nebe, protože nebyly pokřtěné. Osudem duše nekřtěňátek se zabýval také Tomáš Akvinský, který hlásal, že děti, které umírají nepokřtěné, nevědí, z čeho jsou vyloučeny, a proto netrpí kvůli tomu, že nemají účast na *blaženém patření*.

---

⁵⁶ Peter DINZELBACHER, *Poslední věci člověka. Nebe, peklo a očistec ve středověku*, PRAHA 2004, s. 86 – 89.

⁵⁷ Dante ALIGHIERI, *Božská komedie*, PRAHA 1965, s. 20 –21.

Církev na jedné straně odmítala věčné zavržení těchto dětí, které neměly žádný osobní hřích, na druhé straně odmítala přiznat těmto dětem nadpřirozené *blažené patření*, a to kvůli zátěži dědičného hříchu, která jim nebyla odňata křtem. Učení o limbu nebylo nikdy potvrzeno jako nauka katolické víry.⁵⁸

8. Partnerské vztahy a otázka panenství

Tuto kapitolu jsem zařadila záměrně před hlavní celek nazvaný „Vražda novorozence“, jelikož událostem, které se začaly odvíjet v okamžiku, kdy žena zjistila, že bude matkou nechtěného dítěte, předcházely akty namlouvání, touhy a vášně.

K navázání milostných vztahů docházelo nejčastěji mezi čeledí ze stejného nebo sousedního hospodářství.⁵⁹ Čelední služba představovala určitou formu sociálního zabezpečení sirotků a dětí z chudých rodin.⁶⁰ Na druhou stranu bylo na vesnici zvykem posílat děti do čelední služby na zkušenou, a to nezávisle na sociálním postavení rodiny.⁶¹

Obžalovaná Dorota Rychlíčková se v čelední službě seznámila a posléze otěhotněla s pacholkem Kašparem Štolbou.⁶² Také obžalovaná Anna Sobotníková u výslechu uvedla, že služebného pacholka Martina Pospíšila poznala ve službě.⁶³ Stejně tak Anna Palečková pacholka Václava poznala ve službě u svého bratra, kde sama pracovala jako služebná.⁶⁴ Anna Řehořová se sblížila s Janem Šmaulem *vandrovním*

---

⁵⁸ Mezinárodní teologická komise, Ctírad Václav POSPÍŠIL, *Naděje na spásu pro děti, které umírají nepokřtěné*, PRAHA 2008, s. 12–31; Tomáš MALÝ, Pavel SUCHÁNEK, *Obrazy očistce. Studie o barokní imaginaci*, BRNO 2013, s. 19.

⁵⁹ Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku, kapitola venkovan (Josef Grulich)*, PRAHA 2007, s. 176.

⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 174.

⁶¹ Jan HORSKÝ, Markéta SELIGOVÁ, *Rodina našich předků*, PRAHA 1997, s. 86.

⁶² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13., fol. 65r – 65v – výslech souložníka Kašpara Štolby – datum neuvedeno.

⁶³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 194v – výslech obžalované Anny Sobotníkové 9. 1. 1753

⁶⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 4v – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

mlynářským tovaryšem ve mlýně, kde pracovala jako děvečka.⁶⁵ Mlynářského tovaryše jako otce dítěte uvedla také obžalovaná Dorota Růžičková.⁶⁶ Kateřina Zarmoucená se ve službě seznámila s pacholkem Jakubem.⁶⁷

Dívky pracující ve službě měly v nejednom případě poměr s mužem, u kterého sloužily. Děvečka Anna Synecká měla intimní poměr se svým hospodářem.⁶⁸ Také Máří N. přivedl do jiného stavu její hospodář sládek Petr Byrger. Máří při výslechu uvedla, že k pohlavnímu styku jí přinutil Byrger, když byl *ožralý* a ona se mu nemohla ubránit.⁶⁹ Dorota Růžičková otěhotněla s Matějem Ježkem, u kterého byla ve službě. Dalším potenciálním „svědce“ byl syn zaměstnavatele. Rozina Potůčková otěhotněla se synem pastevce ovcí, u kterého pracovala jako děvečka.⁷⁰

K intimitám docházelo i mezi osobami v příbuzenském vztahu. Vdova Dorota Šťastná udržovala pohlavní poměr s podruhem, za jehož otčíma byla provdána.⁷¹

Docházelo také k nerovným vztahům, kdy dívka pocházející z chudých poměrů, byla svedena movitým mužem. Děvečka Anna Pokorná byla svedena bohatým sedláckým synkem Martinem Košťálem, který jí sliboval manželství. Když otěhotněla, dovolávala se slibovaného sňatku, ke kterému nedošlo ani po narození dítěte. U hrdelního soudu, před který se dostala pro obžalobu z vraždy svého dítěte, hovořila o veliké a hluboké lásce, kterou uchovávala k Martinu Košťálovi: „*Žádného návodu jsem to neučinila nežli z velké lásky k němu...*“⁷²

---

⁶⁵ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, inv. č. 28, fol. 1r – první výslech obžalované Anny Řehořové 21. 3. 1671

⁶⁶ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv. č. 11, fol. 111r–111v – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679

⁶⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 10, fol. 19r – první výslech obžalované Kateřiny Zarmoucené 9. 8. 1667

⁶⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 116v – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

⁶⁹ SOKA Benešov, fond AM Prčice, smolný spis, inv. č. nečíslováno, fol. 6v – čtvrtý výslech obžalované Máří N. 8. 3. 1717

⁷⁰ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 3v – výslech Roziny Potůčkové 16. 6. 1687

⁷¹ Případ Dorota Šťastná. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 207v – výslech Doroty Šťastné 17. 10. 1753

⁷² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 100v – první výslech obžalované Anny Pokorné 3. 5. 1714; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 367 – 368.

Příležitostí ke sblížení byly různé oslavy, například zahájení či ukončení zemědělských prací (dožínková tancovačka spojená s výčepem piva, vinobraní), poutě, procesí, výroční trhy, masopust, posvícení a hody.⁷³ K navázání partnerských vztahů docházelo i na méně „zábavných“ místech, kterým byla robota.⁷⁴

K intimním stykům docházelo zejména na různých místech v hospodářství například v maštali⁷⁵, ve stodole⁷⁶, v řezárně⁷⁷ (prostor ve stáji určený k sekání či řezání krmiva pro dobytek)⁷⁸, světnicích⁷⁹ a pokojích.

Aktivní roli sehrál většinou muž, který byl v mnohem lehčí pozici, než žena. Pokud pomineme možnost nákazy některými pohlavními chorobami, tak muž na sobě nenesl viditelné následky pohlavního styku. Naopak tělo ženy bylo „pozměněno“ ztrátou panenství (pokud jej už dříve nepozbyla) a vystaveno potenciálnímu otěhotnění. Většina dívek uvedla, že k pohlavnímu styku došlo na naléhání muže. Zejména ženy z nižších vrstev podlehly slibům svého svůdce. Věty typu: „Říkal, že si mně vezme.“⁸⁰ „... pravil, že mě sobě vezme, že jsem svobodná a on taky.“⁸¹ „...neb mě sliboval, že se (si) mě vezme.“⁸² zazněly u nejednoho hrdelního soudu, při výslechu žen, které byly obžalované z hrdelního zločinu vraždy novorozence.

---

⁷³ Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání láska a svatba v české lidové kultuře*, PRAHA 2012, s. 111, 125, 127, 133, 136–138.; Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, kapitola venkován (Josef Grulich), PRAHA 2007, s. 185; Čeněk ZÍBRT, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, PRAHA 2006, s. 382–383; Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, PRAHA 2004, s. 347.

⁷⁴ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 178., fol. 6r – výslech Matěje (souložníka Roziny Černé) 6. 3. 1722

⁷⁵ Případ Dorota Rychlíčková. VIZ. SOkA Praha – východ, soudní manuál, inv. č. 13., fol. 65r – výslech Kašpara Štolby (souložníka Doroty Rychlíčkové) bez datace

⁷⁶ Případ Anna Sobotníková. VIZ. SOkA Praha – východ, soudní manuál, fond AM Říčany, inv. č. 15, fol. 203v – výslech Martina Pospíšila (souložníka) 7. 2. 1753

⁷⁷ Případ Kateřina Zarmoucená. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 10, fol. 19r – první výslech obžalované Kateřiny Zarmoucené 9. 8. 1667

⁷⁸ Stanislav BOUČEK, Richard JEŘÁBEK, *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, 2. svazek*, PRAHA 2007, s. 877.

⁷⁹ Případ Dorota Růžičková. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv.č. 11, fol. 111v – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679

⁸⁰ Případ Kateřina Čížková. VIZ. SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 2v – výslech Kateřiny Čížkové. 3. 12.1722.

⁸¹ Případ Anna Palečková. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 4v – první výslech Anny Palečkové 14. 2. 1692

⁸² Případ Anna Pokorná. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv.č. 13, fol. 100v – první výslech obžalované Anny Pokorné 3. 5. 1714

Dívka si měla uchovat svoje panenství až do svatby. Vycházely různé modlitby určené mladým dívkám pro zachování panenské čistoty. V oblíbené a velmi rozšířené modlitební barokní knížce *Zlatý nebklič*, kterou na konci 17. století zveřejnil kapucínský páter Martin Kochem⁸³, najdeme *Modlitbu panny*. Dívka v modlitbě prosí, aby byla uchráněna od *tolik pokušení těla* a aby si zachovala *neporušený poklad čistoty*.⁸⁴

O svobodné ženě, která nebyla pannou, se říkalo, že je zmrhaná. Při výslechu obžalovaná Anna Palečková připustila, že o svatební noci nebyla pannou: „*Byla sem taky před tím zmrhaná, než jsem se vdala*“.⁸⁵

Panna od vdané ženy měla být rozpoznána na první pohled. Pouze dívky, které si uchovaly své panenství, mohly chodit prostovlasé.⁸⁶ Vdané ženy si musely zakrývat vlasy čepcem. Obřad čepení probíhal buď před koncem svatby (před odvedením nevěsty na svatební lože)⁸⁷ nebo krátce po ní.⁸⁸ Při výslechu Roziny Potůčkové, která byla obžalovaná z vraždy svého novorozeněte, bylo poukázáno na skutečnost, že přišla oděna jako vdaná žena respektive, že měla na hlavě čepce. U hrdelního soudu jí byla položena následující otázka: „*Poněvadž že čepce nosíš, měla si muže oddávaného?*“⁸⁹ Potůčková odpověděla, že nikdy vdaná nebyla (čepce nosila jako padlá žena). Z tohoto důvodu další otázka vyšetřujícího komisaře zněla: „*S kým si pak se dopustila?*“⁹⁰ Pokud dívka přišla o své panenství a tato skutečnost se neudržela v tajnosti, vdané ženy jí nedovolily, aby chodila prostovlasá. Dívce byly násilím ostříhány vlasy a potupně

⁸³ Georg DENZLER, *Zakázaná slast. Dva tisíce let křesťanské sexuální morálky*, BRNO 1999, s. 49.

⁸⁴ Martin KOCHEM, *Zlatý nebe klíč, obsahující pobožné modlitby křesťanského katolického náboženství. Totiž: Modlitby ranni, večerní, při mši swaté a nešpořich, k zpowědi a k swatému přijímání, k neysvětější Trojicy, k welebné swátosti oltární, k Krystu Pánu, a k jeho přehořkému umučení. Též k Panně Maryi, a rozličným swatým, v obecnich potřebách za nemocné, umirající, zemřelé: y za duše v očistcy prospěšné. Pro osobu ženskau*, Jindřichův Hradec 1805, s. 332 – 333.

⁸⁵ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 4r – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

⁸⁶ Zikmund WINTER, Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v českých zemích II. Od počátku století XV. až po dobu bělohorské bitvy*, PRAHA 1893, s. 381.

⁸⁷ Jiřina LANGHAMEROVÁ, *Lidové kroje z České republiky*, PRAHA 2001, s. 15.

⁸⁸ Stanislav BOUČEK, Richard JERÁBEK, *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, 2. svazek*, PRAHA 2007, s. 100.

⁸⁹ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 1r – výslech Roziny Potůčkové 26. 4. 1687

⁹⁰ TAMTÉŽ.

nasazen čepec. Tento akt potupného čepení nebyl jediným trestem za ztrátu poctivosti.⁹¹ Dívka, která měla mimomanželský styk, byla zpravidla odsouzena za delikt smilstva nebo cizoložství. Za tyto mravnostní delikty byly ukládány zahanbující tresty a trest vyhnanství. Za cizoložství hrozil dokonce trest smrti.

Jak vyšlo najevo, že dívka pozbyla své nevinnosti? Jakým způsobem fungovala sociální kontrola? Na „neřádné chování“ nesezdaných jedinců bylo často poukázáno ze strany hospodáře (hospodyně), čeledi nebo jiných osob pobývajících na stejném hospodářství. Prováděly se kontroly poctivého spaní, kdy rychtář chodil po vsi a kontroloval, zda se večer, u neprovdaných dívek nenachází osoba mužského pohlaví. Za účelem dozoru nad ženskou mravností, byla v některých městech zřizována mravnostní komise. Komise byla sestavena ze *starých žen* (zřejmě se jednalo o porodní báby, jelikož tímto výrazem jsou označovány ženy, které pomáhaly u porodu) a jejich úkolem bylo prohlížet všechny podezřelé dívky.⁹² Například Dorota, dcera Štěpána, přišla k této prohlídce oblečená (opentlená) jako panna. *Tři staré ženy* (Dorota Dobrotivá, Alena Hůrková, Kateřina Bělohubka), po prohlídce zjistily, že se dívka nachází po potratu.⁹³

Určitou váhu měl příslib manželství, pokud dívka ještě před svatbou přišla o svou počestnost nebo dokonce byla přivedena do jiného stavu a prokázalo se, že jí svůdce slíbil, že si ji vezme, a svého slibu dostál, byla tato předmanželská „konzumace“ v některých lokalitách tolerována.⁹⁴

---

⁹¹ Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání láska a svatba v české lidové kultuře*, PRAHA 2012, s. 47 – 49.

⁹² Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*, PRAHA 2012, s. 42.

⁹³ Eva PROCHÁZKOVÁ, *Hrdelní soudnictví města Berouna 1621 – 1680*, Středočeský sborník historický 18/1992, s. 35.

⁹⁴ Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650 – 1770*, PRAHA 2008, s. 104 – 106.

9. Infanticidium

9.1. Hrdelní soudnictví

Vražda novorozence patřila mezi závažné hrdelní zločiny, které byly projednávány u městského hrdelního soudu. Hrdelní soud měl pravomoc vynášet rozsudek smrti a byl personálně totožný s městskou radou.

Městská rada se skládala zpravidla z dvanácti členů, kterým se říkalo radní nebo konšelé. Konšelem se mohl stát jen plnoprávný a bezúhonný měšťan. V čele městské rady stál purkmistr (primas, primátor) a v této funkci se konšelé pravidelně střídali po čtyřech týdnech.⁹⁵ Jakým způsobem měli konšelé vykonávat svůj úřad, je psáno v Koldínově zákoníku. Konšel měl být poslušen purkmistrovi a vést bezúhonný život. Záležitosti, které se projednávaly u soudu, měl zachovat v tajnosti. Konšelé se měli vzdělávat ve znalosti práva, obyčejů a starobyklých pořádků⁹⁶. Funkční období rady trvalo zhruba 1 rok („*Konšelé, kteříš na raddě sedí, nemají děle seděti, nežli toliko jeden rok, podle Krále Jeho Milosti milostného obdaření*“).⁹⁷ Po roce následovala renovace rady. Při tomto aktu se četly instrukce týkající se povinností a práv městské rady a její noví členové skládali přísahu.⁹⁸ Zasedání městské rady se také zúčastnil rychtář, který vedl vyšetřování.⁹⁹ Rychtář byl jednak zástupcem vrchnosti a také

---

⁹⁵ Jindřich FRANCEK, Tomáš ŠIMEK, *Hrdelní soudnictví v českých zemích: soupis pramenů a literatury*, ZÁMRSK 1995, s. 15; Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*. PRAHA 2000, s. 18, 34; Josef JIREČEK (Edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 9, 11; Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 3, 5; Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst, život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl první*, PRAHA 1890, s. 671 – 673, 688.

⁹⁶ Josef JIREČEK (Edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 7–25.

⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 13.

⁹⁸ Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*. PRAHA 2000, s. 34.

⁹⁹ Jindřich FRANCEK, Tomáš ŠIMEK, *Hrdelní soudnictví v českých zemích: soupis pramenů a literatury*, ZÁMRSK 1995, s. 15.

představitelem venkovské obce. Rychtářem měl být podle vrchnosti člověk spravedlivý a oddaný.¹⁰⁰

Městská rada zasedala v plném počtu na začátku a na konci soudního procesu. K výslechu byli pověřeni pouze někteří konšelé a rychtář, ti pak výrazně ovlivnili vynesení rozsudku v „plné radě“ na konci procesu.¹⁰¹ Pokud konšelé po společném uvážení došli k závěru, že obžalovaný má být odsouzen k trestu smrti, měl být tento ortel vyřknut purkmistrem.¹⁰² V pobělohorské době se městské hrdelní soudy při svém rozhodování řídily městskými právy. Od roku 1579 platil zákoník Krystiána z Koldína, který vyšel tiskem jako *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*¹⁰³. V roce 1707 vychází hrdelní řád Josefa I. (*Constitutio criminalis Josephina*).¹⁰⁴

Městským soudům byl nadřizen apelační soud v Praze, kterému se také říkalo rada nad apelacemi. Byl zřízen pro městské soudy roku 1548 Ferdinandem I. Jednalo se o královskou instituci. Panovník jmenoval jeho prezidenta a členy: šest šlechticů, čtyři doktory práv a čtyři pražské měšťany. Apelační tribunál, který jednal na základě obdržených písemných materiálů od městského soudu, buď rozsudek potvrdil (zanechal při právu), nebo napravil (revidoval). V některých případech vydával různé instrukce, které se týkaly postupu ve vyšetřování, nebo předepisoval otázky, které měly být kladeny obviněnému. V průběhu druhé poloviny 17. století nabývá apelační soud stále většího významu.¹⁰⁵

---

¹⁰⁰ Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, PRAHA 2007, s. 177.; Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst, život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl první*. PRAHA 1890, s. 621.

¹⁰¹ Jindřich FRANCEK, Tomáš ŠIMEK, *Hrdelní soudnictví v českých zemích: soupis pramenů a literatury*, ZÁMRSK 1995, s. 15; Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16 – 18. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 3.

¹⁰² Josef JIREČEK (Edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 12.

¹⁰³ Jindřich FRANCEK, Tomáš ŠIMEK, *Hrdelní soudnictví v českých zemích: soupis pramenů a literatury*, ZÁMRSK 1995, s. 17; Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16 – 18. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 5; O vydání Koldínova zákoníku se zmiňuje Mikuláš Dačický z Heslova ve svých pamětech. VIZ. Antonín REZEK (Edice), Mikuláš Dačický, *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova. Svazek první*, PRAHA 1878, s. 153.

¹⁰⁴ Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, PRAHA 2000, s. 28.

¹⁰⁵ Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, PRAHA 2000, s. 28.

16 – 17. Josef JIREČEK (Edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 89.

9.2. Pojmy vražda, mord, infanticidium, zahubení neřádně nabytého plodu

Chtěla bych vysvětlit význam pojmů: *vražda, mord, infanticidium* a *zahubení (svého) neřádně nabytého plodu*. S těmito výrazy jsem se setkala v písemnostech městského hrdelního soudu, v rozsudcích apelačního soudu, v Koldínově zákoníku, v hrdelním řádu Josefa I. a v porodnických příručkách. Některé z těchto výrazů se už nepoužívají, jiné mají odlišný význam.

Pavel Kristián Koldín v zákoníku rozlišuje mezi *vraždou* a *mordem*. V článku N. XXVIII. odstavce II. uvádí: „*Jest pak nemalý rozdíl v jazyku našem Českém, mezi vražedníkem a morděrem.*“¹⁰⁶ V článku N. XXVIII. odstavce I. Koldínova zákoníku je vražda definována následovně: „*Vražda nic jiného není, než když člověk, člověka v půtce aneb v svádě zabí.*“¹⁰⁷ *Vraždou* se tedy rozumělo usmrcení, ke kterému nedošlo úmyslně, například při vzájemné potyčce.

Hrdelní zločin *Mord* byl chápán a posuzován v Koldínově zákoníku jako záměrné a zákeřné usmrcení, které by bylo vykonáno, například z touhy po zisku. V článku N. XXXVI. je charakterizován *mord* následovně: „*Mordové rozličnými způsoby aneb prostředkem rozličných příčin se vykonávají, jako trávením, kauzly skrze baby, jenž traňky z jiných plod vyhánějí, jed skupující lidem ho dodávají.... A v jakémžkoli jiném způsobu od jedněch nad druhými oukladně a lstivě mordové se vykonávají.*“¹⁰⁸

Vyhánání plodu je tedy podle tohoto článku klasifikované jako *mord*. Vražda novorozence (*mord novorozence*) není v Koldínově zákoníku exaktně pojmenována¹⁰⁹ a definice, která je uvedena v článku N. XXXV. odstavce III. se vztahuje i na záměrný potrat: „*Také zabijí ta, kteráž plod z sebe vyhání, aneb týž plod jakýmž pak koli*

---

¹⁰⁶ Josef JIREČEK (edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 323.

¹⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 323.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 326.

¹⁰⁹ Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, PRAHA 2004, s. 343.

*způsobem v sobě udušuje a mrtví. Též, kteráž do záchodu, do studnice aneb jinam svůj plod mece a hází.*¹¹⁰

V hrdelním řádu Josefa I. (*Constitutio criminalis Josephina*) jsou vysvětleny rozdíly, mezi *vraždou* a *mordem* a uváděny různé příklady, podle kterých bylo možné, oba hrdelní zločiny odlišit.¹¹¹ *Vražda* je chápána jako bezelstné usmrcení způsobené v obraně, či nešťastnou náhodou. *Mord* je popsán jako úkladný, úmyslný a vědomý čin proti životu. Usmrcení vlastního dítěte je v hrdelním řádu Josefa I. klasifikováno jako *Mord* (článek XIX. odstavec 9. a 10.).¹¹²

V písemnostech městských hrdelních soudů, zejména v zaznamenaných výsleších, v korespondenci mezi městskými hrdelními soudy a pražským apelačním soudem a v neposlední řadě v *attestatech* (odborných posudcích chirurgů a krajských fyziků) se k pojmenování vraždy novorozence matkou, užívá výrazů: *mord*¹¹³, *zamordovat*¹¹⁴, najdeme také výrazy „*zahubení svého dítěte*“¹¹⁵, *zahubení svého neřádně nabytého plodu*¹¹⁶ nebo *mord svého vlastního plodu*.¹¹⁷ Osoba, která výše uvedený hrdelní zločin spáchala, je označována výrazem „*mordýřka*“.¹¹⁸

---

¹¹⁰ Josef JIREČEK, *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou* od M. Pavla Krystyána z Koldína, PRAHA 1876, s. 326.

¹¹¹ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížetství Sleské*, PRAHA 1708, s. 59–63.

¹¹² TAMTÉŽ, s. 60.

¹¹³ Např. Případ Máří N. VIZ. SOKA Benešov, fond AM Prčice, smolný spis, inv.č. neoznačeno, fol. 11v – první výslech obžalované Máří N. 27. 11. 1716, fol. 7v – třetí výslech obžalované Máří N. 3. 3. 1717

¹¹⁴ Např. Případ Rozina Potůčková. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, inv. č. 85, 7r – výslech obžalované Roziny Potůčkové 19. 9. 1687

¹¹⁵ Např. Případ Rozina Potůčková. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, inv. č. 85, fol. 4r – výslech obžalované Roziny Potůčkové 16. 6. 1687; případ Dorota Othmarová, VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 72v – dopis říčanského městského hrdelního soudu adresovaný AS 7. 8. 1734

¹¹⁶ Tento termín se nejčastěji vyskytuje v rozsudcích AS.

¹¹⁷ Případ Mařena Novotná. VIZ. SOKA Příbram, *Kniha černá neb kniha, v které kriminalisté a jiní delikventi zapsáni býti a jejich činy z roku do roku notirovati se mají*, fol. 74 – stručný zápis provedený písařem o obvinění a trestu Mařeny Novotné 1736

¹¹⁸ Tímto výrazem byla označena obžalovaná Dorota Růžičková. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv. č. 11, fol. 113v – dopis vladykovi 16. 5. 1679

V rozsudcích pražského apelačního soudu se pro označení vraždy novorozence a záměrného potratu používá výraz *zahubení svého neřádně nabytého plodu*¹¹⁹ nebo se uvádí slovní spojení: *ex capite (pro) infanticidy*¹²⁰ nebo *in puncto* (v příčině, v záležitosti) *infanticidy*.¹²¹

V raně novověké porodnické příručce Tomáše Gunthera, nazvané *Knížka potěšitelná všechněm těhotným a rodícím manželkám*, se výraz *mord* vyskytuje v kapitole věnované těhotenství. *Morděrkami* jsou v příručce nazývány jednak ženy, které ze sebe vyhánějí plod a také ženy, které jiným ženám dopomáhají k vyhnání plodu.¹²² V kapitole nazvané *O nešlechetných lotryních, kteréž svá děťátka, když jim Pán Bůh ráčí veselý porod dáti, pryč zamítají a leckdes kladou, že umírají, aneb je beze vší lítosti samy mordují*, se hovoří jednak o takzvané pasivní vraždě, kterou je odložení novorozence a také o záměrném usmrcení novorozence, které je označeno výrazem *mord*.¹²³

---

¹¹⁹ Tento výraz se nachází např. v rozsudku smrti vyneseném AS soudem roku 1671 nad Annou Řehořovou souzenou u hrdelního soudu v Kostelci nad Černými lesy. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, rozsudek AS 15. 9. 1671; Také v rozsudku AS vyneseném roku 1722 nad Rozinou Černou souzenou rovněž u hrdelního soudu v Kostelci nad Černými lesy. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 178, rozsudek AS 24. 7. 1722; Také v rozsudku smrti AS vyneseném nad Dorotou Nevejpravkou souzenou u hrdelního soudu ve Vlašimi. VIZ. SOKA Benešov, fond AM Vlašim, karton 14, inv. č. 647, rozsudek AS 14. 6. 1736; Také v rozsudku smrti vyneseném AS roku 1714 nad Ludmilou Škorpovou souzenou u hrdelního soudu v Neveklově. VIZ. SOKA Benešov, fond AM Neveklov, inv. č. 21, rozsudek AS 23. 8. 1714; Také rozsudek zprošťující obvinění (*zahubení neřádně nabytého plodu*) vynesený AS roku 1744 nad Alžbětou Kučerovou souzenou u hrdelního soudu v Neveklově. VIZ. SOKA Benešov, fond AM Neveklov, inv. č. 21, rozsudek AS 23. 7. 1744; Také rozsudek zprošťující obvinění ze *zahubení neřádně nabytého plodu* vynesený AS roku 1728 nad Dorotou Amchovou, SOKA Benešov, fond AM Čechtice, inv. č. 47, fol. 5. Rozsudek AS 25. 1. 1729.

¹²⁰ Toto označení se nachází např. v rozsudku smrti AS vyneseném nad Kateřinou Čížkovou souzenou u hrdelního soudu v Kostelci nad Černými lesy. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, rozsudek AS 2. 9. 1723; rovněž v rozsudku smrti AS vyneseném roku 1716 nad Majdalenou Sejkorovou, která byla souzenou u velvarského hrdelního soudu, SOKA Kladno, fond AM Velvary (neuspořádaný aktový materiál), momentálně v kartonu č. 203, II. soudní spis sine sign., ortel AS.

¹²¹ Případ Dorota Rychlíčková. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 64v – 65r – rozsudek AS 17. 1. 1707

¹²² Thomas GUENTHER, TÝŽ, s. XXXIX a; Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 166.

¹²³ Thomas GUENTHER, TÝŽ, s. CXXVIII a; edice, Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 227.

Havel Žalanský v porodnické příručce *O ctných manželkách těhotných a rodičkách křesťanských*, nazývá *morděrkami krve své*, ženy, které za pomoci různých prostředků usilují o přerušeni těhotenství.¹²⁴

Jelikož v disertaci používám také současný termín „vražda“, je třeba uvést dnešní význam tohoto termínu. „Trestného činu vraždy, se dopustí ten, kdo jiného úmyslně usmrtí.“¹²⁵

Termín „vražda novorozeného dítěte matkou“ je používán v současném soudním lékařství.¹²⁶

9.3. Utajované těhotenství

Převážná většina žen, které stanuly před hrdelním soudem, tajila své těhotenství. Bylo vůbec možné utajit těhotenství až do porodu? Německý historik Martin Rheinheimer se domnívá, že těhotenství se dalo při tehdejším těsném soužití jen těžko utajit.¹²⁷

Nad skutečností, že se ženě podařilo utajit těhotenství, až do porodu, se při nejednom výslechu podívovali sami vyšetřující komisaři. Na otázku: „*Copak žádný v Nupacích nevěděl, že jsi těhotná.*“¹²⁸ Odpověděla obžalovaná Dorota Růžičková: „*I dřív sou na mě nepoznali, nevěděl to žádnéj, avšak sem tam taky dlouho nebyla.*“¹²⁹ O poslední graviditě obžalované nic netušila ani její hospodyně.¹³⁰

O těhotenství své sestry Doroty Othmarové do poslední chvíle nevěděla osmnáctiletá Apolena, která s dotyčnou bydlela pod jednou střechou. Při výslechu

---

¹²⁴ Havel ŽALANSKÝ, TÝŽ, s. 7. (Knihopis); edice, Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 427.

¹²⁵ Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK a kol., *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*, PRAHA 2012, s. 175.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 179.

¹²⁷ Martin RHEINHEIMER, *Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450–1850*. PRAHA 2003, s. 67.

¹²⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv. č. 11, fol. 117v – druhý výslech obžalované Doroty Růžičkové 4. 7. 1679

¹²⁹ TAMTÉŽ.

¹³⁰ TAMTÉŽ.

Apoleny, která vypovídala u hrdelního soudu jako svědek, bylo právě poukázáno na tento příbuzenský poměr.¹³¹

Vlastní matka Kateřiny Čížkové si také nevšimla těhotenství své dcery. O tom, že je její dcera těhotná, se dozvěděla od své snachy, necelý týden před porodem. Při výpovědi uvedla: „... *nic jsem sobě to nevšimla a nic na ní nebylo znát...*“¹³² Obžalované Anně Válkové se podařilo utajit graviditu před svojí hospodyní.¹³³ Dalším příkladem utajené gravidity je případ obžalované Kateřiny Zarmoucené, jejíž hospodyně u výslechu uvedla, že nikdo nepoznal, že dotyčná byla těhotná.¹³⁴

Tajit těhotenství nebylo pro ženu jednoduché, obydlí raného novověku poskytovala jen málo soukromí. Vražda novorozence, je často charakterizována jako fenomén venkovský, jehož se dopouštěly nejčastěji služky a děvečky.¹³⁵ Jak vypadal život dívek pracujících ve službě? Venkovskou společnost tvořily různé sociální skupiny, a to v závislosti na svém majetku. Žena či dívka pracující jako děvečka patřila do „hospodářovy rodiny“. Výraz rodina měl v raném novověku jiný význam než dnes.¹³⁶ V 16. – 18. století se pojmu rodina v dnešním slova smyslu (rodiče a jejich děti) neužívalo. Do rodiny 16. – 18. století patřili osoby, které společně *chlebili* (jedli pod jednou střechou).¹³⁷ Kdo patřil do hospodářovy rodiny a jakou úlohu měli někteří její členové? V čele domácnosti stál hospodář a všichni ostatní členové domácnosti se museli podříditi jeho autoritě. Na rozdíl od městského prostředí nebývalo na venkově zvykem, aby v čele hospodářství stála žena. Hospodářství, které tvořilo základ venkova, vyžadovalo těžkou fyzickou práci, kterou mohla zastat pouze mužská autorita. Úkolem hospodářovy manželky bylo rození

---

¹³¹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 74r –74v – výslech sestry Apoleny

¹³² SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 13v – výslech Anny Čížkové (matky Kateřiny Čížkové) 20. 3. 1723.

¹³³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 69v – výslech obžalované Anny Válkové, bez datace

¹³⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 10, fol. 22v – výslech Kateřiny manželky Ondřeje Bady

¹³⁵ Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šilenství v čase odkouzlování světa*, PRAHA 2004, s. 318.

¹³⁶ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*, PRAHA 2004, s. 536.

¹³⁷ Jan HORSKÝ, Markéta SELIGOVÁ, *Rodina našich předků*, PRAHA 1997, s. 18.

dětí, jejich výchova, péče o domácnost a dohled nad ženskou čeládkou. Kromě hospodáře, jeho manželky a jejich dětí zde byli i další příbuzní, zejména hospodářovi rodiče, snacha či zeť, sourozenci, v některých případech (při uzavření nového sňatku v důsledku ovdovění) děti z předešlého manželství.¹³⁸ Do hospodářovy rodiny patřili i osoby nepříbuzné, zejména pacholci, děvečky a učedníci. O mravnost, zbožnost a bezúhonnost čeledi a učedníků měl pečovat hospodář s hospodyní. K domácnosti patřili také podruzi, kteří neměli vlastní stavení.¹³⁹

Děvečky spaly v chlévech nebo ve společných čelednicích.¹⁴⁰ Žena, která tajila své těhotenství, sdílela s ostatními členy patřícími do jednoho hospodářství místnost. Změny, které sebou těhotenství přináší, měli tak potenciální svědci budoucího dramatu „přímo před očima“.

Ženy často uváděly, že se stahovaly a své těhotenství skrývaly pod oblečením. Pod jakým oděvem skrývaly ženy, které se rozhodly utajit své těhotenství, stále se zvětšující břicho a prsy? Jak je možné, že si v řadě případů, nikdo (podle svědeckých výpovědí) těchto fyzických změn nevšiml? Jelikož ženy obžalované z vraždy novorozence patřily především k nejnižší sociální vrstvě ženské populace, nosily šat, který byl charakteristický pro prostý lid. Jednalo se o účelný, jednoduchý, pohodlný a praktický oděv, umožňující pohyb a přizpůsobený namáhavé práci.¹⁴¹ Oděv venkovanů byl zhotoven většinou z levných materiálů, zejména pláten různých kvalit, utkaných z konopí nebo lnu. Šat děveček se skládal z dlouhé košile, rukávů, živůtku, sukně, zástěry a šátku.¹⁴² Dlouhá košile na ramínka nazývaná také rubáš, patřila mezi spodní

¹³⁸ Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, PRAHA 2007, s. 166, 168, 171, 174–175.

¹³⁹ Jan HORSKÝ, Markéta SELIGOVÁ, *Rodina našich předků*, PRAHA 1997, s. 18–21, 51, 90, 141.

¹⁴⁰ Stanislav BROUČEK, Richard JEŘÁBEK, Lubomír TYLLNER a kol., *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Věcná část*. PRAHA 2007, s. 99.

¹⁴¹ Ludmila KYBALOVÁ, *Dějiny odívání. Barok a rokoko*, PRAHA 1997, s. 186.; Vyobrazení prostých venkovanů se dochovalo zejména na předmětech denní potřeby. Mezi tyto ikonografické prameny lze zařadit malované truhly, skříně, židle, prysky, talíře, lžice, mísy, hrnky, noční mísy, džbány na vodu, také formy na máslo, formy na pečivo, dřevěné panenky, figurky k betlémům a v neposlední řadě výšivky zdobící různé textilie. Dalším ikonografickým pramenem je grafika Václava Hollara, např. vyobrazení české venkovanky z roku 1643. VIZ. Národní galerie – grafická sbírka.

¹⁴² SURÁ, Alexandra: *Hygiena ženy během třicetileté války*. In: Sanquis, 2007, č. 54, s. 20. Vyobrazení venkovanky v skříňovém betlémě z 18. století z bývalého kapucínského kostela. Opočno nad Orlickými horami. VIZ. Vladimír VACLÍK, *České betlémy*, PRAHA 1994, s. 120, obrazová příloha č.

oděv a byla šita podle volného stříhu. Některé typy, měly průramky rozšířené pomocí všitých klínů. Košile služek bývaly zhotovovány především z lněného plátna. Plátno se nebarvilo, mělo přírodní béžovou barvu. Bílou barvu získaly košile až postupným praním a bělením na slunci.¹⁴³ Pravděpodobně tento dlouhý typ košile je zmíněn v případě Máří Žídkové. Vyšetřující komisař při výslechu obžalované Žídkové poukazuje na výpověď *poctivých žen*, které uvedly, že dotyčná měla košili „*ukálenou*“.¹⁴⁴ Také obžalovaná Dorota Šťastná musela rychtáři ukázat své košile, zda se na nich nacházejí známky, které by poukazovaly na proběhlý porod. Rychtář, který vedl vyšetřování u hrdelního soudu, vypověděl: „...*košile mě musela ukázat, však bílé byly*...“¹⁴⁵ U výstříhu bohatě nabírané haleně s dlouhými rukávy se říkalo rukávce. Služebné děvečky nosily rukávce z lněného nebo konopného plátna.¹⁴⁶ Živůtek (vestička), byl také z hrubého plátna.¹⁴⁷ Nejprostší sukně byla zhotovena z lněného plátna a střižena z širokého pruhu látky (spotřeba látky na sukni se pohybovala od osmi do šestnácti loket), který byl v pase našasený. Sukně děveček byly z praktických důvodů kratší, než měšťanek a šlechtičen (nesahaly až po zem).¹⁴⁸ V 17. století nosí venkovanky převážně sukni v barvě červené, zelené a hřebíčkově hnědé. V 18. století začíná převládat indigová modř. Sukně se barvily jak z důvodu estetického, tak z důvodu praktického (aby jejich zašpinění nebylo tak zřetelné). Přední díl sukně byl

---

10; Vesnické ženy jsou zachyceny na obrazech českého krajináře Jana Jakuba Hartmanna. Např. obraz nazvaný *Lesní krajina s chatrčí*. VIZ. Emanuel POCHE a kol. *Encyklopedie českého výtvarného umění*, PRAHA, 1975. s. 152.

¹⁴³ Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, PRAHA 1987, s. 886 – 887; Zikmund WINTER, Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v českých zemích II. Od počátku století XV. až po dobu bělohorské bitvy*, PRAHA 1893, s. 344, 498.

¹⁴⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 12, fol. 17r – první výslech Máří Žídkové 12. 4. 1683

¹⁴⁵ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 210r – výslech rychtáře Pavla Kvapila 30. 10. 1753

¹⁴⁶ Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, PRAHA 1987, s. 886; Zikmund WINTER, Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v českých zemích II. Od počátku století XV až po dobu bělohorské bitvy*, PRAHA 1893, s. 123.

¹⁴⁷ Jiřina LANGHAMMEROVÁ, *Lidové kroje z české republiky*, PRAHA 2001, s. 16, 241; Zikmund WINTER, Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v českých zemích. II. Od počátku století XV až po dobu bělohorské bitvy*, PRAHA 1893, s. 306, 307, 345, 392, 393; Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, PRAHA 1987, s. 893.

¹⁴⁸ Zikmund WINTER, Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v českých zemích II. Od počátku století XV. až po dobu Bělohorské bitvy*, PRAHA 1893, s. 392, 398.

v místě, kde sukni překrývala zástěra, opatřen rozparkem. Díky rozparku, mohla být táž sukně nošena i v těhotenství, aniž by na sebe žena upozornila změnou šatníku. Sukně venkovanek měly vsazený pásek, který bylo možné dle potřeby povolovat.¹⁴⁹ V zaznamenaných výsleších obžalovaných žen je nejednou zástěra zmíněna. Výraz fěrtoch uvedla při výslechu např. obžalovaná Dorota Růžičková. Zástěra určená do práce byla z rezného plátna, hojně našasená, a bránila zašpinění šatu. Zástěra děveček kryla sukni zepředu i ze strany a některé „modely“ zakrývaly i zadní část sukně. Kromě zástěry pracovní byla i zástěra sváteční (do kostela, k muzice). Jednalo se o úzký pruh látky, zdobený výšivkou, kryjící pouze přední část sukně.¹⁵⁰ Zástěra tvořila důležitý prvek ženina šatníku, patřila mezi vycházkový šat a nesloužila pouze k ochraně sukně před zašpiněním či utírání rukou nebo obličeje, tento kousek ošacení sloužil také k uchování nebo přenášení různých věcí. V zástěře se přenášela zelenina, ovoce, byliny, otop a jiné potřebné předměty. K těmto účelům se spodní část zástěry přehnula a dolní okraj (nebo jeho část) se zasunul za pas, tím se vytvořila kapsa. Vzniklá kapsa se svým obsahem vytvářela v oblasti ženina břicha jakýsi vak, díky němuž nebyly proporce ženy v oblasti pasu a břicha tak zřetelné.

Zmíněné kreace ošacení opticky neubíraly těhotné ženě na „objemu“, nýbrž činily netěhotné ženy korpulentnějšími, a rozdíl mezi těhotnou a netěhotnou nebyl tak markantní.

Utajit těhotenství neznamenal pouze zamaskovat rostoucí břicho a zvětšující se prsy, ale byly tu i další symptomy doprovázející graviditu, zejména nevolnost, zvracení, závratě, únava, časté močení, mdloby a v neposlední řadě absence menstruace. Ve vysokém stupni těhotenství omezovalo ženu v pohybu velké břicho.

---

¹⁴⁹ Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, PRAHA 1987, s. 893; Zikmund WINTER, Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v českých zemích II. Od počátku XV. až po dobu bělohorské bitvy*, PRAHA 1893, s. 306 – 307, 392, 397.

¹⁵⁰ Zikmund WINTER, Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v českých zemích. Od počátku století XV. až po dobu bělohorské bitvy*, PRAHA 1893, s. 505–507; Jiřina, LANGHAMMETOVÁ, *Lidové kroje z České republiky*, PRAHA 2001, s. 13 – 15, 241.

Zejména pro ženy fyzicky pracující, představovalo těhotenství nemalou zátěž. Například praní oděvů vyžadovalo velkou fyzickou námahu, donáška vody byla obvykle prací žen.¹⁵¹

Obžalovaná Máří N. nosila ve vysokém stupni těhotenství vodu, poté co ucítla, jak v ní „*prasklo*“, porodila.¹⁵² Anna Synecká pomáhala při nakládání kamení a kopání hlíny, tato namáhavá práce byla uvedena jako příčina jejího předčasného ukončení těhotenství.¹⁵³ Dorota Othmarová ještě v den porodu vykonávala namáhavou práci na poli, kde žala žito.¹⁵⁴ Kateřina Čížková nesla nůši s dřívím, se kterou upadla, poté za několik dní porodila.¹⁵⁵

Utajované těhotenství bylo pokládáno za přitěžující okolnost. Při vyšetřování se předpokládalo, že žena své těhotenství tajila, protože měla v úmyslu své novorozené dítě zavraždit. Tímto způsobem byla obviňována například Dorota Amchová („*Kdyby jsi ho tak nezamořila, nebyla bys ho zanesla a zakopala, tvé těhotenství a porod předtím netajila.*“)¹⁵⁶, Anna Synecká („*Ty jsi tvé těhotenství tajila, pročez zapřítí nemůžeš, že jsi ty ten oumysl vždy měla tvé dítě o život připravit, pověz tehdy jak jsi to udělala?*“)¹⁵⁷, Dorota Othmarová („*To se tobě věřiti nemůže, neb jsi před porodem tvé těhotenství tajila, a žádnému, krom tvému souložníkovi nevyjevila, z čehož vyplývá, že jsi již tenkrát zlej oumysl měla, tvé dítě zahubiti...*“)¹⁵⁸ a Anna Sobotníková („*Ty jsi tvé těhotenství proto žádnému nevyjevila, že jsi tvé dítě o život připravit již tenkrát sobě*

---

¹⁵¹ Jeremy BLACK, *Evropa osmnáctého století*, PRAHA 2003, s. 116.

¹⁵² SOKA Benešov, fond AM Prčice, smolný spis, inv. č. neoznačeno, fol. 9r – druhý výslech Máří N. 2. 3. 1717

¹⁵³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 15, fol. 117r – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

¹⁵⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 73v – druhý výslech obžalované Doroty Othmarové 4. 10. 1734

¹⁵⁵ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 2v – první výslech obžalované Kateřiny Čížkové 3. 12. 1722

¹⁵⁶ SOKA Benešov, fond AM Čechtice, smolný spis, inv. č. 74, fol. 1v – 2r – předepsané otázky od AS určené Dorotě; Srv. tabelární přehled. VIZ. Jaroslav PÁNEK, *Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století. (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů)*, SSH 12/1977, s. 160 – 161, s. 173. (předepsané otázky od AS).

¹⁵⁷ SOKA Praha – východ, AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 125r – útrpný výslech obžalované Anny Synecké 30. 10. 1748

¹⁵⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 80v – útrpný výslech Doroty Othmarové 29. 11. 1734

*předsevzala, jakož si i jej sama o život připravila ...“).*¹⁵⁹ Jako poslední příklad je možné uvést Kateřinu Čížkovou (*„Ty jsi tvé obtěžkání tajila a to z žádného jiného cíle nebylo, nežli aby jsi tvůj plod, zahubiti mohla...“*).¹⁶⁰

Jak zdůvodňovaly obžalované ženy zatajení své gravidity? Ženy se většinou hájily tvrzením, že nevěděly, že jsou těhotné, nebo že se bály, že budou propuštěny ze služby. Například o svém těhotenství údajně nevěděla Máří N.¹⁶¹

Pokud žena tajila, že je těhotná, její jednání nemuselo nutně znamenat, že má v úmyslu zavraždit své novorozené dítě. V případě, že našla zázemí u svých rodičů, mohlo slehnutí proběhnout v rodném místě. Anna Synecká se při obžalobě hájila tvrzením: *„Já jsem proto žádnému nepověděla, poněvadž jsem k mý maceše jíti chtěla.“*¹⁶² Zda skutečně obžalovaná Synecká měla v úmyslu slehnout u svých příbuzných, nebo se jednalo o strategii obhajoby, s ohledem na absenci bližších informací (nedohledání svědci, kteří by dosvědčili záměr obžalované u nich porodit, nebo najít po porodu útočiště) není možné z dochovaného materiálu zjistit.

Jestli žena měla v úmyslu pečovat o svého potomka, bylo blíže zjišťováno u obžalované Kateřiny Králíčkové. Při vyšetřování bylo zjišťováno, zda si Kateřina připravovala výbavičku pro dítě a skutečnost, že u ní nebyly nalezeny žádné plínky, jí uvedla v podezření, že nepočítala s tím, že se bude o dítě starat (*„...kdyby byla chtěla dítě živiti, proč jest žádných plínek sobě nezhotovila.“*).¹⁶³

V některých případech se obžalovaná svěřila se svým těhotenstvím pouze jedné osobě (otci očekávaného dítěte, příbuzné, známé) a před okolím svůj stav tajila. Například Anna Synecká o svém těhotenství pověděla sestře muže, se kterým otěhotněla.¹⁶⁴

¹⁵⁹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 198v – druhý výslech obžalované Anny Sobotníkové 7. 2. 1753

¹⁶⁰ SOKA Kolín, fond Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 15v – výslech obžalované Kateřiny Čížkové 9. 7. 1723

¹⁶¹ SOKA Benešov, fond AM Prčice, inv. č. nečíslováno, fol. 9r – druhý výslech obžalované Máří N. 2. 3. 1717

¹⁶² SOKA Praha – východ, AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 123r – druhý výslech obžalované Anny Synecké 30. 19. 1748

¹⁶³ SOKA Kladno, fond AM Velvary, neuspořádaný aktový materiál, karton č. 203, sign. G – JUDICIALE, I. soudní spis, rok 1676 – 1677, fol. nečíslováno, výslech obžalované Kateřiny Králíčkové

¹⁶⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 15, fol. 117r – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

Nejen z výpovědí obžalovaných, ale i jejich souložníků vyplývá, že nejedna žena zatajila svůj „jiný stav“ i před mužem, se kterým otěhotněla. Ženy uváděly různé důvody, proč o jejich těhotenství nevěděl ani otec očekávaného dítěte (partner ji opustil dříve, než zjistila, že je těhotná nebo se jednalo o zadaného muže). Určitou skupinu tvořily ženy, které nedokázaly zdůvodnit, proč své těhotenství před svým sexuálním partnerem zatajily.

V některých případech, se přeci jenom ženě nepodařilo zcela utajit svůj stav. Svobodná žena, u které vzniklo podezření, že je těhotná, byla na příkaz rychtáře *přehledána* porodní bábou. Kateřinu Čížkovou (několik dní před porodem) poslal rychtář k *přehledání* k porodní babě Máře Rulkové („... *pravil, že jsem samodruhá a já zapírala, tak on poroučel v pondělí babě Rulkové aby mě přehledala...*“).¹⁶⁵ Kateřina prohlídku porodní bábou během svého těhotenství odmítla. Podobně tak obžalovaná Dorota Šťastná se nenechala během svého těhotenství vyšetřit babou Annou Procházkovou, která u hrdelního soudu vypověděla, že jí bylo ze strany obžalované Šťastné vyhrožováno.¹⁶⁶

9.4. Porod a mrtvý novorozenec

„*Žádnej při mně nebyl*“,¹⁶⁷ zazněla odpověď Mariany Soběslavské z Nové Vsi, obviněné ze zabití svého nemanželského dítěte, když jí byla položena otázka vyšetřujícího komisaře, zda byl někdo přítomen jejímu porodu. Ženy, které byly obviněné ze zabití svého novorozeného dítěte, byly zpravidla při porodu samy, bez pomoci druhé osoby. U výslechu těchto žen se zjišťovalo, z jakého důvodu nevyhledaly pomoc. V případě Mariany Soběslavské byly, u hrdelního soudu v Kostelci nad

---

¹⁶⁵ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 3r – první výslech obžalované Kateřiny Čížkové 3. 12. 1722

¹⁶⁶ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 15, fol. 210v – výslech porodní báby Anny Procházkové 30. 10. 1754

¹⁶⁷ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 116, fol. 1r – výslech obžalované Mariany Soběslavské 27. 1. 1694

Černými lesy, položeny tyto otázky: „Proč si ty nějakou ženu k tomu nezavolala?“¹⁶⁸ „Co si ty nemohla do některý chalupy vejít, dyž si na sobě cejtila?“¹⁶⁹ Obžalovaná tvrdila, že nevěděla, že nastal porod, protože jej ještě neočekávala, a dodala, že dítě nebylo donošené: „Já sem nevěděla, že mi s ním Pán Bůh pomůže, neb sem se teprve v postě s ním do kouta čekala beztoho ani dochodilý nebylo.“¹⁷⁰

Když měla obžalovaná Rozina Potůčková uvést důvod, proč nenechala poslat pro porodní bábu nebo jinou ženu, hájila se tvrzením: „...nevěděla sem, že to na mě tu chvíli přijde.“¹⁷¹

Také obžalovaná Anna Sobotníková uvedla obdobný důvod: „Já sem šla na stranu a nevěděla jsem, že to na mě hned rychle přijde.“¹⁷²

Stejně tak obžalovaná Anna Palečková uvedla, že byla v době porodu sama: „Nebyl žádný, vyšla sem ze světnice na hnůj, tam sem jej porodila.“¹⁷³ Také i v tomto případě bylo zjišťováno, z jakého důvodu k sobě Palečková nikoho nepřivolala. Vyšetřující komisař argumentoval tím, že se ve světnici (v inkriminovanou dobu) nacházeli lidé: „Proč si žádného nezavolala, poněvadž lidi v světnici byli.“¹⁷⁴ Dotyčná při prvním výsledku uvedla, že úmyslně žádného nezavolala a dítě nechala ležet ve hnoji, „aby umřelo“¹⁷⁵. Při třetím výsledku se Palečková, hájila „obvyklou větou“ že porod nečekala: „... sem nevěděla, že to na mě přijde“.¹⁷⁶ Zda byly ženy náhle zastíženy porodem, nebo se jednalo o strategii obhajoby, je otázkou.

U hrdelního soudu byly ženy, které porodily v osamění obviňovány, že plánovaly tajně porodit, protože měly v úmyslu dítě zavraždit. Příkladem může být případ obžalované Anny Synecké, které bylo při výsledku řečeno: „Ty jsi k tomu porodu proto žádného nezavolala, abys v tajnosti poroditi, a také soukromě dítě

---

¹⁶⁸ TAMTĚŽ.

¹⁶⁹ TAMTĚŽ, fol. 1v – výslech obžalované Mariany Soběslavské 27. 1. 1694

¹⁷⁰ TAMTĚŽ.

¹⁷¹ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 7v – výslech obžalované Roziny Potůčkové 19. 9. 1687

¹⁷² SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 199r – druhý výslech obžalované Anny Sobotníkové 7. 2. 1753

¹⁷³ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 4v – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

¹⁷⁴ TAMTĚŽ, fol. 4v – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

¹⁷⁵ TAMTĚŽ, fol. 4v – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

¹⁷⁶ TAMTĚŽ, fol. 7v – třetí výslech obžalované Anny Palečkové 10. 5. 1692

*zamordovati mohla.*¹⁷⁷ Stejně tak byla obviňována Kateřina Králíčková, která porodila sama ve světnici a nikoho k sobě nechtěla pustit. V části z jedné předepsaných otázek, podle kterých měla být dotyčná vyslechnuta, stojí: „...*slehnutí tajila, k porodu pracující co nejdále zalezla, sebe skrze pana děkana zavřítí dala...*“¹⁷⁸

Pokud se porod odehrával beze svědků, bylo pro rodičku velmi obtížné prokázat v případě mrtvě narozeného dítěte nebo dítěte, které po porodu žilo jen krátce, že nezemřelo násilnou smrtí. Anna Synecká tvrdila, že potratila a že se jednalo o mrtvý potrácený plod. Při vyšetřování bylo poukázáno na skutečnost, že pokud by plod hned nezahrabala, ale ukázala jej svědkům, mohli by potvrdit její tvrzení, že plod byl mrtvý (*„Poněvadž jsi se žádnému nesvěřila, ten plod jsi zamordovati musila, neb aspoň sic po porodu mohla si lidem ten tvůj plod, že mrtví jest ukázati a dřívějíc nezahrabávati*).¹⁷⁹ Dotyčná se hájila tvrzením: „...*poněvadž v širým poli bylo, nevěděla jsem, kam ho mám dát...*“¹⁸⁰

Porodní baba u porodu byla určitým garantem v případě úmrtí novorozeného dítěte. Mohla potvrdit, že se dítě narodilo mrtvé nebo že zemřelo krátce po porodu bez zavinění matky. Přítomnost porodní báby u porodu (v případě potřeby) zajišťovala také udělení křtu v nouzi. Pokud dítě zemřelo krátce po porodu, ke kterému nebyla přizvána porodní bába, bylo u výsledku obžalované poukazováno na skutečnost, že dítěti byl odepřen křest.¹⁸¹

Místem porodu byla například stodola¹⁸², prasečí chlív¹⁸³, dvůr,¹⁸⁴ hnůj¹⁸⁵, pole¹⁸⁶ nebo hráz.¹⁸⁷ Některé ženy záměrně vyhledaly tato místa, poněvadž se nenacházela

---

¹⁷⁷ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 123r – druhý výslech obžalované Anny Synecké 30. 10. 1748

¹⁷⁸ SOkA Kladno, fond AM Velvary, (neuspořádaný) aktový materiál, karton č. 203, sign. G – JUDICIALE, I. soudní spis, rok 1676 – 1677, fol. nečíslováno, předepsané otázky, bez datace.

¹⁷⁹ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 117v – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

¹⁸⁰ TAMTÉŽ.

¹⁸¹ Např. případ Rozina Potůčková. VIZ. SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 7v – výslech obžalované Roziny Potůčkové 19. 9. 1687

¹⁸² Případ Kateřina Zarmoucená. VIZ. AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 19V – první výslech obžalované Kateřiny Zarmoucené 9. 8. 1667

¹⁸³ Případ Rozina Potůčková. VIZ. SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 5v – výslech Roziny Potůčkové 14. 8. 1687; případ Anna Řehořová. VIZ. SOkA Kolín, fond

daleko od jejich obydlí a poskytovala určitou míru soukromí. Anna Řehořová, která porodila v prasečím chlívě, při výslechu uvedla: „*Chtěla jsem pro vodu jít a v tom na mně bolesti přišly, vešla jsem do svinského chlíva a tam sem porodila.*“¹⁸⁸ Jiné ženy na uvedených místech právě zastihl porod. Dorota Amchová porodila ve křoví, když se vracela domů z nákupu.¹⁸⁹ Dorotu Othmarovou zastihl porod na poli, kde žala obilí.¹⁹⁰

Přestože některé porody proběhly v domácích podmínkách, rodička porodila sama, bez pomoci porodní báby či jiné ženy. Dorota Šťastná byla sama v komoře na svém *vejminku*, v době, kdy přivedla na svět chlapečka.¹⁹¹ Také Kateřina Čížková rodila sama ve světnici, zatímco její bratr se švagrovou spali ve vedlejší místnosti a o tom, že dotyčná právě rodí, neměli ponětí.¹⁹²

9.5. Aktivní a pasivní vražda novorozence

Vraždu novorozence lze rozdělit na aktivní a pasivní. Při pasivní vraždě matka nepomůže svému novorozenému dítěti a úmyslně jej odloží na místo, na kterém je novorozeně odkázáno samo na sebe a tak vystaveno jisté smrti. Novorozenec může

---

MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol.1r – první výslech obžalované Anny Řehořové 21. 3. 1671

¹⁸⁴ Případ Mariana Soběslavská. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, inv. č. 116, fol. 1r – výslech obžalované Mariany Soběslavské, 27. 1. 1694

¹⁸⁵ Případ Anna Palečková. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol.4v – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

¹⁸⁶ Případ Dorota Othmarová. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 73v – druhý výslech obžalované Doroty Othmarové 4. 10. 1734

¹⁸⁷ Případ Dorota Růžičková. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv. č. 11, fol. 11v – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679

¹⁸⁸ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol.1r – první výslech Anny Řehořové 21. 3. 1671

¹⁸⁹ SOKA Benešov, fond AM Čechtice, smolný spis, inv. č. 74, fol. 1r – předepsané otázky AS; Srv. tabelární přehled. VIZ. Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století. (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů), SSH 12/1977, s. 160 – 161, s. 173 (předepsané otázky od AS).

¹⁹⁰ SOKA Praha – východ, soudní manuál, inv. č. 14, fol.71v – druhý výslech obžalované Doroty Othmarové 4. 10. 1734

¹⁹¹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 208r – výslech Doroty Šťastné 17. 10. 1754

¹⁹² SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 4v – 5r výslech Jana Čížka, (bratra Kateřiny Čížkové) 3. 12. 1722, fol.12v – výslech Terezie Čížkové (švagrové Kateřiny Čížkové) 20. 3.1723

zemřít následkem prochlazení i při 15°C.¹⁹³ Jako další příčinu smrti je možno uvést útok zvěře. Mrtvolka dítěte Mariany Soběslavské měla ujedenu ručičku, kterou podle svědků okousal pes. Zda bylo toto zranění příčinou smrti (traumatický šok, smrt následkem krevní ztráty neslučitelné se životem), nebo se dítě narodilo mrtvé, jak tvrdila obžalovaná, nelze z vyšetřovacích spisů zjistit.¹⁹⁴

Z dalších příčin smrti, ke kterým může dojít při odložení dítěte, je možné uvést dehydrataci. Pokud matka nechala dítě ležet obličejem k zemi, dítě se mohlo udusit zeminou, listím, hnojem nebo bahnem. Březové listí bylo nalezeno v ústech mrtvého novorozence Doroty Amchové, která jej odložila do křoví.¹⁹⁵

Při aktivní vraždě, matka použije násilí vůči svému novorozenému dítěti. Násilnou smrtí udušení zardoušením, zemřelo zřejmě dítě Kateřiny Čížkové (při rdoušení je krk oběti stisknut rukou nebo oběma rukama, méně často šlápnutím nohou na krk¹⁹⁶).

Při vraždě uškrcením dochází ke zmáčknutí krku škrtidlem nebo jiným předmětem.¹⁹⁷ Zda novorozenec zemřel násilnou smrtí udušení zardoušením nebo násilnou smrtí uškrcením, nelze v některých případech určit. Obžalovaná Dorota Růžičková při výslechu uvedla, že své novorozené dítě „zaškrtila“. Během výslechu se doznamenala k další vraždě novorozence, kterou spáchala už před časem. Také v případě předešlé vraždy bylo podle slov Růžičkové dítě „zaškrceno“. Jakým způsobem a zejména čím bylo stisknuto hrdlo novorozenátek obžalované Růžičkové ze zaznamenaného výslechu není zřejmé, jelikož obžalovaná blíže nepopsala, jak daný čin provedla. U druhé vraždy uvedla: „*Já jej škrtila, až jsem jej usmrtila.*“¹⁹⁸ Obžalovaná

---

¹⁹³ Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK a kol., *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*, PRAHA 2012, s. 181.

¹⁹⁴ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 116, fol. 1v – výslech obžalované Mariany Soběslavské 27. 1. 1694

¹⁹⁵ SOKA Benešov, fond AM Čechtice, smolný spis, inv. č. 74, fol. 2r; tabelární přehled. VIZ. Jaroslav PÁNEK, *Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století. (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů)*, SSH 12/1977, s. 160 – 161, s. 173. (předepsané otázky od AS).

¹⁹⁶ Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK a kol., *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*, Praha 2012, s. 83.

¹⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 82–83.

¹⁹⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv. č. 11, fol. 111v – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679

Růžičková poté dítě zakopala do hnoje, který nohama ještě udusala (smrt mohla nastat také následkem udušení v hnoji, pokud se obžalovaná při „stanovení příčiny smrti“ novorozence mýlila).¹⁹⁹

Z dalších způsobů zavraždění nechtěného dítěte lze uvést udušení, při kterém dochází k zamezení přístupu vzduchu do dýchacích. Živé novorozeně bylo v nejednom případě zasypano zeminou nebo hnojem. Anna Palečková hodila novorozence do hnoje a hnojem jej také zaházela. Na hnůj, pod kterým tělíčko leželo, ještě jedním kolenem klekla. Jelikož novorozené dítě bylo zahrabáno do hnoje v únoru (v noci) bylo navíc vystaveno chladu.²⁰⁰

Dochovaly se případy, kdy matka nechtěné dítě utopila. Tímto způsobem zavraždila svého novorozence Majdalena Zelenová, která jej vhodila do rybníku.²⁰¹ Smrtí utonutím zemřel také podle závěru rychtáře novorozenec Roziny Černé, která dítě položila do kaluže.²⁰² Anna Pokorná svoji šestitýdenní dceru vhodila do studnice. Dítě bylo ze studnice vytaženo ještě živé, zemřelo až později.²⁰³

9.5.1. Neúmyslná smrt novorozeného dítěte

K neúmyslné smrti dítěte může dojít před porodem, během porodu nebo po porodu. Před porodem může dojít k usmrcení plodu mechanickým násilím přes břišní stěnu. Tento způsob usmrcení je podle současné forenzní medicíny vzácný.

Ke smrti dítěte může dojít v důsledku fraktury lebky v porodních cestách, intrakraniálního krvácení, uškrcení v případě velmi krátkého pupečníku, komprese pupečníku nebo asfyxie při předčasném odloučení placenty.²⁰⁴

---

¹⁹⁹ TAMTÉŽ.

²⁰⁰ TAMTÉŽ, fol. 5r – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692, fol. 6r – druhý výslech obžalované Anny Palečkové 15. 2. 1692

²⁰¹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 85v – uvedeno poslední, (neuvedeno kolikátý) výslech obžalované Majdaleny Zelenové 10. 10. 1712

²⁰² SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 178, fol. 3r – výpověď Anny Hospodové (svědka nálezce těla) 6. 3. 1722

²⁰³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 101r – první výslech obžalované Anny Pokorné 3. 5. 1714, výslech svědka Matouše Samka – bez datace

²⁰⁴ Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK a kol., *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*, PRAHA 2012, s. 182.

K usmrcení novorozeněte po porodu dochází často při porodu ve stoje. K porodu ve stoje může dojít například při překotném (ukvapeném) porodu.²⁰⁵ K překotnému porodu dochází v případě kefalopelvického nepoměru (malé rozměry plodu a široká pánev rodičky) nebo silných kontrakcí. Při náhlém zatížení pupečníku vypadlým plodem z rodidel, může dojít k jeho přetržení. Pokud při překotném porodu dojde k vypuzení lůžka zároveň s plodem, bývá pupečník neporušený. Při překotném porodu (pokud dítě dopadlo na tvrdou podložku), mohou vzniknout zlomeniny a imprese kostí lebních a na kůži hlavy a těla krevní podlitiny.²⁰⁶ Ve stoje porodila (podle svých slov) obžalovaná Anna Sobotníková,²⁰⁷ která při výslechu uvedla, že porod nečekala: „*Já sem šla na stranu a nevěděla jsem, že to na mě hned rychle přijde*“.²⁰⁸ Dítě z rodičky „*vypadlo*“, když stála na prahu dveří. Ohledně placenty, obžalovaná Sobotníková uvedla: „*...za dítětem lůžko hned vypadlo....*“²⁰⁹ Také nepopřela, že se dítě narodilo živé (jak je uvedeno i ve zprávě krajského chirurga Antonína Kamenického), sama totiž uvedla: „*Ono třikrát mlasklo a nato sem šla do světnice pro zástěru*.“²¹⁰ Krajský chirurg, který tělo novorozence ohledal a provedl jeho pitvu, popsal zranění na hlavě (krevní sraženiny na levé straně pod kůží i pod lebkou) a také vyloučil takzvanou „*násilnou smrt dítěte během porodu svépomocí*“. Chirurg Kamenický dospěl k závěru, že smrt novorozence nastala v důsledku *velkého uhození*.²¹¹ Určit, zda se jednalo o překotný porod u obžalované Anny Sobotníkové, není jednoznačně možné. Pro překotný porod nasvědčuje popisovaný způsob porodu obžalovanou, zejména jeho rychlý průběh a vypuzení placenty spolu s plodem. Také zranění na hlavě dítěte popsána přísežným chirurgem, mohla být způsobena pádem z výšky na práh, nebo rychlým průchodem porodními cestami. Při překotném porodu

---

²⁰⁵ Kolektiv autorů, z anglického originálu přeložila Libuše ČÍŽKOVÁ, *Sestra a urgentní stavy*, PRAHA 2008 s. 526; Roman CHMEL, *Otázky a odpovědi o porodu – 2. aktualizované a doplněné vydání*, PRAHA 2008, s. 73.

²⁰⁶ Eduard KNOBLOCH, *Lékařská kriminalistika*, PRAHA 1959, s. 294 – 295; Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK a kol., *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*, PRAHA 2012, s. 182.

²⁰⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. M15, fol. 194v – výslech obžalované Anny Sobotníkové 9. 1. 1753

²⁰⁸ TAMTÉŽ, fol. 199r – výslech obžalované Anny Sobotníkové 7. 2. 1753

²⁰⁹ TAMTÉŽ.

²¹⁰ TAMTÉŽ, fol. 194v – výslech obžalované Anny Sobotníkové 9. 1. 1753

²¹¹ TAMTÉŽ, fol. 194r – Attestati Antonína Kamenického *Chirurgi Jurati* 3. 1. 1753

dochází často k porodnímu poranění²¹² a novorozenec je ohrožen nitrolebním krvácením.²¹³ Dále je třeba uvést fakta, která naopak mohou vnést pochyby do stanovení diagnózy tohoto případu. K diagnóze překotného porodu je třeba, aby byly porovnány rozměry plodu s rozměry pánve rodičky. Co se týče velikosti dítěte, chirurg uvedl, že se jednalo o dítě *velké* (chirurg jej dokonce přirovnal k čtvrtletnímu dítěti),²¹⁴ avšak rozměry pánve rodičky známy nejsou. Zda u rodičky došlo k poranění porodních cest v důsledku rychlého průběhu porodu, také není známo. V neposlední řadě je třeba také zohlednit fakt, že kromě popsaného průběhu porodu obžalovanou Sobotníkovou a jejího neustálého tvrzení (přestála všechny tři stupně tortury), že dítěti neublížila a že zranění jsou od „*toho pádu*“ a také přísězné lékařské zprávy vypracované chirurgem Antonínem Kamenickým, ve které termín „překotný porod“ či pád z výšky není zmíněn, nejsou k dispozici v tomto konkrétním případě žádná další svědectví. Otázkou je, jaká byla příčina smrti novorozence. K příčině smrti mohla vést zranění, která vznikla následkem pádu při porodu ve stoje. Smrt novorozence mohla také nastat v důsledku podchlazení, jelikož k porodu došlo v noci v měsíci lednu a dítě nějakou dobu (asi půl hodiny) leželo na zápraží. Nelze vyloučit ani úmyslnou násilnou smrt novorozence. Obžalovaná Sobotníková byla nakonec zproštěna obvinění z vraždy svého novorozeného dítěte, jelikož stála na své výpovědi, že dítě „*nezahubila*“ celou dobu, po kterou byla podrobena právu útrpnému.²¹⁵

9.5.2. Násilná smrt dítěte během porodu svépomocí

Již zmíněný přísězný Chirurg Antonín Kamenický, který ohledal tělo mrtvého novorozence Anny Sobotníkové, v přísězné zprávě, kterou vypracoval, vyloučil takzvanou smrt způsobenou svépomocí během porodu. Ve zprávě uvedl: „*Poněvadž na*

---

²¹² Zdeněk HÁJEK, Evžen ČECH, Karel MARŠÁL a kol., *Porodnictví: 3., zcela přepracované a doplněné vydání*, PRAHA 2014, s. 232.

²¹³ Antonín PAŘÍZEK, *Kniha o těhotenství a porodu*, PRAHA 2006, s. 303.

²¹⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 194r – Attestati Antonína Kamenického *Chirurgi Jurati* 3. 1. 1753

²¹⁵ TAMTÉŽ, fol. 200v – 201r – výslech útrpný Anny Sobotníkové (šněrování rukou) 8. 2. 1753, fol. 201r – 201v – výslech útrpný Anny Sobotníkové (přiložení palečnic) 8. 2. 1753, fol. 201v – 202r – výslech útrpný Anny Sobotníkové – vytažení na žebřík bez použití ohně 8. 2. 1753

krku a na rukouch žádné uškození se nenacházelo, které by od sobě pomáhajícího tažení pocházelo.“²¹⁶ Násilná smrt dítěte během porodu způsobená svépomocí je popsána v *Lékařské Kriminalistice* Edvarda Knoblocha. Ke smrti dítěte dochází, když si rodička sama pomáhá při porodu a dítě po porození hlavičky (porod ramének je zadržen) uchopí za krk nebo za hlavu a tímto způsobem táhne dítě ven z rodidel. Je třeba podotknout, že hlavička dítěte je kluzká (sýrový maz, hlen) a rodička tak musí vynaložit větší tlak na krček nebo na hlavu, aby dítě mohla lépe uchopit. Při této manipulaci se nacházejí na přední straně krku a pod bradou novorozence krevní podlitiny, které pocházejí od prstů rodičky a oděrky pocházející od nehtů rodičky. Při manipulaci, může dojít ke zlomení kostí dítěte, zejména k zlomení krční páteře.²¹⁷

Obžalovaná Kateřina Zarmoucená při výslechu popsala, jakým způsobem si sama *svépomocí* vytáhla dítě z rodidel. Při prvním výslechu dotyčná Zarmoucená uvedla: „*Vzala sem ho za krk, a stiskla sem ruce dohromady, vytáhla sem ho ven, a ono ani neplakalo. Krček mělo již všecken stržený.*“²¹⁸ Při druhém výslechu Zarmoucená vypověděla: „*...rukama jsem jej vzala za hlavu a stiskla sem ruce a táhla sem ho ven.*“²¹⁹ Z výpovědi je zřejmé, že dotyčná zasáhla ty části těla dítěte (hlava, krk), které bývají zasaženy při porodu svépomocí. Tělo novorozence bylo ohledáno *dvojití žen*, které uvedly, že dítě mělo *stočený krček* a zlomenou *ručičku*.²²⁰

Kateřina Králíčková uvedla, že po porození hlavičky dítě uchopila za raménka a tímto způsobem jej ze sebe táhla, později přiznala, že dítě při tažení také uchopila za krk: „*Když ze mě vycházelo táhla sem za krk.*“²²¹

²¹⁶ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 194r – *Attestati* Antonína Kamenického *Chirurgi Jurati* 3. 1. 1753

²¹⁷ Edvard KNOBLOCH, *Lékařská kriminalistika II.* rozšířené vydání, PRAHA 1958, s. 293–294.

²¹⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 10, fol. 19v – první výslech obžalované Kateřiny Zarmoucené 9. 8. 1667; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 358 – 359.

²¹⁹ TAMTÉŽ, fol. 26r – druhý výslech obžalované Kateřiny Zarmoucené 17. 8. 1667

²²⁰ TAMTÉŽ, fol. 25r – výslech svědkyně 17. 8. 1667

²²¹ SOKA Kladno, Fond AM Velvary, neuspořádaný aktový materiál, karton. č. 203, sign. G – JUDICIALE, I. soudní spis, rok 1676 – 1677, fol. nečíslováno, výslech obžalované Kateřiny Králíčkové 26. 1. 1677

10. Vyšetřování vraždy novorozence

Vyšetřování bylo zpravidla zahájeno na základě nálezů mrtvého novorozence (například mrtvolku novorozeného dítěte Doroty Otmarové, nalezla děvečka)²²² či na základě podezření, že žena tajně porodila a dítě se zbavila.²²³ Svědek, který našel tělíčko novorozence nebo odhalil, že se žena nachází po porodu, aniž by byla viděna s novorozencem, běžel nález (zjištění) oznámit rychtáři, nebo svému hospodáři, který nechal poslat pro rychtáře.²²⁴ Vyšetřování vedl rychtář a dva komisaři, kteří byli delegováni městskou radou.²²⁵ Městský rychtář ohledával místo činu, sledoval a zajišťoval obviněnou či obviněné, zodpovídal za jejich věznění, účastnil se výslechů a exekucí. Rychtáři byl podřízen biřic neboli posel právní, či šatlavní hospodář, kterému příslušela přímá péče o vězně.²²⁶

10.1. Ohledání místa činu

Jakým způsobem bylo toto ohledání prováděno a která osoba či osoby byly tímto úkolem pověřeny? Na základě jakých skutečností byla matka novorozence (potencionální pachatelka) prozrazena?

Matka zavraždila své novorozené dítě většinou na místě, kde jej porodila. Místo nálezů těla bylo zpravidla totožné s místem činu nebo bylo poblíž tohoto místa. Úkryt

²²² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 72r- výslech obžalované Doroty Othmarové bez datace.

²²³ Např. Případ Anna Synecká. VIZ. SOKA Praha – východ, AM Říčany, soudní manuál, inv.č. 15, fol. 118r – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748; Také případ Dorota Šťastná. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 215v – výslech svědkyně Mařeny Kvapilové, manželky rychtáře 28. 12. 1753

²²⁴ Např. Případ Rozina Černá. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 178, fol. 3r – výslech rychtáře 12. 1. 1722, fol. 3v – výslech svědkyně Doroty 12. 1.1722

²²⁵ Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví městečka Neveklova v 18. století. (Příspěvek k poznání pozdně feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a charakteristice patrimoniálních trestněprávních pramenů) Středočeský sborník historický 14/1979, s. 76; Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století. (Příspěvek k poznání pozdně feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů), SSH 12/1977, s. 142.

²²⁶ Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, PRAHA 2000, s. 34; Jindřich FRANCEK, Tomáš ŠIMEK, *Hrdelní soudnictví v českých zemích: soupis pramenů a literatury*, ZÁMRSK 1995, s. 15.

těla většinou souvisel s kondicí ženy po porodu. Je třeba podotknout, že rodička vysílená samotným porodem, nebyla schopná ujít větší vzdálenost. Zvláště ve čtvrté době porodní je rodička ohrožena krvácením a ztrátou vědomí a během této doby by měla být v klidové poloze.²²⁷

Kateřina Zarmoucená ukryla tělíčko svého novorozeného dítěte ve stodole, kde také porodila.²²⁸ Anna Synecká porodila (potratila) na cestě, když šla do Sadský k Dobré vodě navštívit svého bratra. Novorozence zabalila do šátku a *klůcku* (hadříku), které měla omotané kolem krku a poté v poříčanské oboře rukama vyhrabala jámu, do které novorozence vložila a zaházela roštím.²²⁹ Kostí dětí Máří N. byly nalezeny pod podlahou v komoře jejího hospodáře.²³⁰

V nejednom případě žena změnila úkryt tělíčka, dítě nejprve zanechala v místě, na kterém porodila a poté co se zotavila natolik, že byla schopna určité fyzické aktivity, tělo dítěte ukryla na jiném, odlehlejší místo nebo zvolila úkryt, který byl podle jejího uvážení těžko odhalitelný. Rozina Potůčková tělo svého novorozeného dítěte zabalené v zástěře ukryvala týden v prasečím chlévě pod žlabem ve slámě a poté jej hodila do studnice, kde tělo setrvalo osm neděl („*dala sem ho do konve a pustila sem ho hákem do studnice a tam že leželo osm neděl*“).²³¹ Tělo objevil pacholek, který šel do studnice pro vodu. Ve chvíli, kdy pacholek běžel oznámit hrůzný nález, Potůčková, která stála opodál, tělo vylovila a opět, se záměrem jej ukryt, zanesla do prasečího chliva, kde jej vložila do koryta.²³² Na tomto příkladu je vidět, že pachatel v některých případech „hlídá“ místo, na kterém ukryl tělo (vrací se na sekundární místo činu). Anna Řehořová ukryla mrtvolu svého novorozeněte za komínem a zakryla kameny, prý „*aby*

---

²²⁷ Lenka SLEZÁKOVÁ a kolektiv, *Ošetřovatelství v gynekologii a porodnictví*, PRAHA 2011, s. 183.

²²⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 10, fol. 19v – první výslech obžalované Kateřiny Zarmoucené 9. 8. 1667

²²⁹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 114v – výslech obžalované Anny Synecké (pořadí neuvedeno), 1. 7. 1748, 117r – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

²³⁰ SOKA Benešov, fond AM Prčice, smolný spis, inv. č. neoznačeno, fol.7v – třetí výslech obžalované Máří N. 3. 3. 1717

²³¹ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 3v – výslech obžalované Roziny Potůčkové 16. 6. 1687

²³² TAMTÉŽ, fol. 1v – 2r – výslech obžalované Roziny Potůčkové 26. 4.1687, fol. 3v – 4r – výslech obžalované Roziny Potůčkové 16. 6.1687

ho kočky nesežraly“, s úmyslem jej po setmění zakopat u Božích muk.²³³ Kateřina Králíčková, která porodila v pokoji, tělíčko mrtvého novorozence nejprve ukryla do postele mezi slámu a druhý den tělo přenesla pod krovky, kde jej zasypala plevy, na které nakladla dříví a chomout. Podle svých slov měla v plánu dítě pohřbít.²³⁴ Dorota Růžičková, která porodila v noci na hrázi před maštálí, tělíčko dítěte zakopala do hnoje a před rozedněním jej zastrčila do rybníku pod led.²³⁵ Anna Palečková mrtvolku dítěte ukryla v hnoji, kde také v noci porodila. Druhý den, když se začalo rozednívat, tělo novorozence strčila do nůše a zanesla do lesa, kde jej zaházela listím.²³⁶ Anna Sobotníková mrtvé dítě ukryvala pět dní ve slámě, po zotavení (uvedla: „*poněvadž jsem stonala*“) ²³⁷ jej chtěla zanést ke kostelu na Radešín, „*mezi jiný nekřtěňátka*“.²³⁸

K zamaskování těla byly nejčastěji použity prostředky, které se nacházely v místě či poblíž místa, na kterém bylo ukryto tělo. Tělíčka novorozenců byla zaházena slámou,²³⁹ hlínou,²⁴⁰ hlínou a roštím,²⁴¹ plevy a dřívím²⁴², hnojem,²⁴³ listím a kameny,²⁴⁴ nebo obilím.²⁴⁵ Anna Válková své dítě zakopala do země.²⁴⁶

---

²³³ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol.1v – první výslech obžalované Anny Řehořové 21. 3. 1671

²³⁴ SOKA Kladno, fond AM Velvary, (neuspořádaný) aktový materiál, karton č. 203, G – JUDICIALE, I. soudní spis, rok 1676 – 1677, fol. nečíslovaná, výslech obžalované Kateřiny Králíčkové 3. 10. 1676

²³⁵ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv. č. 11, fol. 112r – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679

²³⁶ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 5r – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

²³⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 195v – první výslech obžalované Anny Sobotníkové 9. 1. 1753

²³⁸ TAMTÉŽ

²³⁹ Případ Dorota Rychlíčková. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál inv. č. 13, fol. 64r – výslech Doroty Rychlíčkové 3. 1. 1707; Také případ Kateřina Zarmoucená. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv.č. 10, fol. 19v – první výslech Kateřiny Zarmoucené 9. 8. 1667

²⁴⁰ Případ Anna Válková. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 69v – druhý výslech obžalované Anny Válkové – bez datace

²⁴¹ Případ Anna Synecká. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 114v – výslech obžalované Anny Synecké 1. 7. 1748 (asi první výslech, přestože je za první výslech označen výslech z 31. 7. 1748)

²⁴² Případ Kateřina Králíčková, fond AM Velvary, neuspořádaný aktový materiál, kart. č. 203, sign. G – JUDICIALE, I. soudní spis, rok 1676 – 1677, výslech obžalované Kateřiny Králíčkové 3. 10. 1676

²⁴³ Případ Dorota Růžičková. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv. č. 11, fol.112r – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679; případ Mariany Soběslavské. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 116, fol. 1r – 1v – výslech obžalované Mariany Soběslavské – 27. 1. 1694; Anna Palečková nejprve zaházela své ještě živé novorozené dítě hnojem. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 5r – první výslech obžalované Palečkové 14. 2. 1692;

Za povšimnutí stojí jeden fakt, a to, že žena v nejednom případě, tělíčko mrtvého novorozence zabalila do textilie, nejčastěji do zástěry, šátku či *klůcku* (hadřík). Do zástěry zabalila své novorozené dítě Rozina Potůčková.²⁴⁷ Anna Synecká tělo novorozence, než jej zakopala, zabalila do dvou *klůcků*, které měla na sobě. Dorota Šťastná zabalila mrtvé novorozeně do pleny.²⁴⁸ Kateřina Králíčková mrtvolku dítěte zavázala do *šatu*.²⁴⁹ Také Máří N., než dítě zakopala pod podlahu, zavinula jej do *šatu*.²⁵⁰

Jak jsem již uvedla, ohledání místa činu a místa, na kterém bylo nalezeno tělo, bylo úkolem rychtáře. Rychtář poté vypovídal u soudu. Ze zaznamenaných výpovědí je možné do určité míry poodhalit, jakým způsobem ohledávání místa činu probíhalo. Rychtář z Malého Tehovce byl přivolán do stavení sedláka Jana Čížka, který měl podezření, že jeho svobodná sestra Kateřina v noci potají porodila. Proběhlý porod potvrdila i porodní bába, která rodičku vyšetřila. Kateřina Čížková stále zapírala a tvrdila, že žádné dítě neměla. Rychtář začal prohledávat Čížkovo hospodářství a v prasečím chlívě našel placentu, která byla zaházena slámou.²⁵¹ U hrdelního soudu o svém nálezu vypověděl: „... *šel jsem do její chalupy a našel sem lůžko její (v) svinským chlívě pod slámou....*“²⁵² Kateřina Čížková se pod tíhou tohoto důkazu rychtáři přiznala, že porodila a přinesla mrtvé dítě, které ukrývala na půdě ve slámě.

---

²⁴⁴ Anna Palečková, poté co vytáhla mrtvolku z hnoje, ji následně ukryla v lese pod kámen a listí. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 7v – třetí výslech obžalované Anny Palečkové 10. 5. 1692

²⁴⁵ Případ Dorota Šťastná. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 210r – výslech rychtáře Pavla Kvapila 30. 10. 1753

²⁴⁶ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 69v – výslech Anny Válkové, bez datace.

²⁴⁷ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 6r – výslech obžalované Roziny Potůčkové 14. 8. 1687

²⁴⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 211r – výslech porodní báby Anny Procházkové, která ohledala tělo mrtvého novorozence 30. 10. 1753

²⁴⁹ SOKA Kladno, fond AM Velvary, (neuspořádaný) aktový materiál, karton č. 203, G – JUDICIALE, I. soudní spis, rok 1676 – 1677, fol. nečíslovaná, výslech obžalované Kateřiny Králíčkové bez uvedení datace.

²⁵⁰ SOKA Benešov, fond AM Prčice, smolný spis, inv. č. neuvedeno, fol. 12v – výslech souložníka Petra Byrgera 30. 3. 1716

²⁵¹ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv.č. 194, fol. 4v – výslech rychtáře 3. 12. 1722, fol. 7v – výslech rychtáře

²⁵² TAMTÉŽ, fol. 7v – výslech rychtáře

Rychtář Pavel Kvapil, který ohledával *vejminek* Doroty Šťastné, která byla podezřelá, že zavraždila své novorozené dítě, vypověděl: „...*Já tam v sobotu ráno komoru vizitýroval a nic jsem nemohl poznat, košile mě musela ukázat, však bílí byly, a v tom ovse sem já ale nehledal ani toho dítěte neviděl...*“²⁵³.

10.2. Ohledání těla mrtvého novorozence

Ohledání tělíčka mrtvého novorozeněte prováděl zpravidla krajský fyzik nebo chirurg a porodní babička. Lékař nebo chirurg, který mrtvolku dítěte ohledal, vypracoval písemný přísežný posudek *Attestati*. Porodní báby většinou vypovídaly pod přísahou u hrdelního soudu a jejich výpovědi byly zaznamenány písařem do soudního protokolu.

Přísežná osoba (krajský fyzik, chirurg, porodní bába), která dítě ohledala, měla za úkol určit, zda se dítě narodilo živé či mrtvé a jestli bylo dítě donošené a zralé. Jakým způsobem byla ošetřena pupeční šňůra a jestli se na těle dítěte nacházely známky násilí. V případě, že byly na těle dítěte shledány známky násilí, měl být podán jejich popis. Pokud se našel předmět, u kterého bylo podezření, že jím byla spáchána vražda, měl se tento předmět doličný zajistit a prozkoumat, zda byl tímto nástrojem skutečně spáchán *mord*.²⁵⁴

Ne každá porodní bába byla schopna na všechny výše uvedené otázky odpovědět. Jako příklad lze uvést výslech porodních bab, které ohledaly tělíčko mrtvého novorozence Doroty Othmarové. Porodní bába Alžběta Tomsová uvedla, že novorozenec byl *jak náleží dospělý*, popsala viditelná zranění na krku dítěte, avšak na otázku, týkající se ošetření pupečníku odpověděla: „*Já nevím, to já se nemůžu*

---

²⁵³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 210r – výslech rychtáře Pavla Kvapila 30. 10. 1754

²⁵⁴ Josef I. *Nowé práwo útrpné a hrdelní, pro králowství České, margrabství Moravské a knížetctví Sleské*, PRAHA 1708, s. 15.(článek V. odstavec 6).

*pamatovat.*²⁵⁵ Druhá porodní bába Veronika Trávníčková popsala zranění v obličeji a na krku novorozence. Na otázku, zda bylo dítě *dospělé* a zda mělo „*nehýtky*“ na rukou a nohou a vlasy na hlavě, odpověděla: „*Páni to jsem si nepovšimla, ale vlásky na hlavě mělo.*“²⁵⁶ Ohledně ošetření pupečníku Trávníčková odpověděla: „*To sem já si taky nepovšimla, ale střívko dlouhý, a zatočený nezavázaný mělo.*“²⁵⁷ Je otázkou, z jakého důvodu, tyto ženy podaly uvedené odpovědi. Určitou úlohu mohla sehrát skutečnost, že nebyly poučeny, jakým způsobem při ohledání, podle již platného hrdelního řádu Josefa I. (1701) postupovat (případ byl projednáván v letech 1734–1736).

Obdobný „výkon“ podala porodní bába ze vsi Dubče Anna Procházková, která byla pověřena ohledáním tělíčka novorozence obžalované Doroty Šťastné. U soudu uvedla, že novorozenec měl tvář zamazanou od hlíny. Na otázku vyšetřujícího soudce, jestli měl novorozenec vlásky na hlavě a *nehýtky na prstech* a jakým způsobem byl ošetřen pupečník, nedokázala porodní bába Procházková odpovědět. Uvedla, že se kromě obličeje nikam jinam nepodívala, což zdůvodnila tvrzením, že dítě bylo zabalené v pleně.²⁵⁸

10.2.1. Hodnocení zralosti a donošenosti novorozence

Raně novověké pojmy užívané k označení zralého a donošeného novorozence

V přísězných odborných posudcích krajských fyziků, chirurgů a v zaznamenaných výpovědích porodních bab, se nacházejí různé pojmy, které se používaly k hodnocení zralosti a donošenosti novorozence. Najdeme zde výrazy *dospělý*,²⁵⁹ *dokonalý*,

²⁵⁵ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 74v– 75r– druhý výslech říčanské přísězné porodní báby Alžběty Tomsové

²⁵⁶ TAMTÉŽ, fol. 75v – druhý výslech škvorecké přísězné porodní báby Veroniky Trávníčkové

²⁵⁷ TAMTÉŽ.

²⁵⁸ SOKA Praha – východ, soudní manuál, fond AM Říčany, inv.č. 15, fol. 211r – výslech porodní báby Anny Procházkové 30. 10. 1753

²⁵⁹ Například SOKA Benešov, AM Čechtice, smolný spis, inv. č. 74, fol. 2; Případ Magdalena Zelenová VIZ. SOKA Praha – východ, AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 86r – zpráva o konfrontaci Zelenové a jejího souložníka Hrubeše, bez datace

*dochodily*²⁶⁰ nebo *došly*²⁶¹. Ve výše zmíněných písemnostech se nacházejí zpravidla údaje dva, jeden, který hodnotí stupeň vývoje plodu a druhý, který se vztahuje k délce těhotenství. Například v posudku vypracovaném krajským fyzikem Krištofem Bernauerem, který ohledal tělo novorozence Kateřiny Čížkové, je uvedeno: „...*to dítě Kateřiny Čížkovy došly a dospělé bylo*....“²⁶² Také porodní bábě, která ohledala tohoto novorozence, byla položena u hrdelního soudu otázka: „*Bylo li, že to dítě došly s přirozenou dospělostí*...?“²⁶³

Který z uvedených termínů se vztahuje ke stupni vývoje plodu a který k délce těhotenství?

Pokud budeme chtít objasnit a porozumět termínům, které v raném novověku ve svých posudcích používali krajští fyzikové, lékaři, chirurgové, felčari a porodní báby, je třeba hledat tyto pojmy v raně novověkých textech.

Autor díla *O tajnostech ženských*, v kapitole ve které popisuje vývoj plodu od prvního do devátého měsíce, uvádí: „*V devátém dítě dokonalé bývá a ku porodu ven vychází*“.²⁶⁴ Termín *dokonalý*, tak s největší pravděpodobností vyjadřuje stupeň vývoje plodu.

V porodnické příručce, *Knížka potěšitelná všechněm těhotným a rodičím manželkám, jak by se ony před porodem, při porodu i po porodu v modlitbách, v díkův činění i v jiných věcech křesťansky chovati měly*, najdeme také tyto výrazy: „*Když již dítě v životě dokonalé a došlé bývá a plod před rukama jest*...“²⁶⁵ První výraz bude zřejmě vyjadřovat stupeň vývoje plodu a druhý se bude vztahovat k délce těhotenství.

---

²⁶⁰ SOKA Kolín, fond AM Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, lékařská zpráva o ohledání dítěte v případě Kateřina Čížková – bez uvedena datace

²⁶¹ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 4r – výpověď porodních bab, které ohledaly tělo novorozence Anny Řehořové, bez datace.

²⁶² SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, inv. č. 194, lékařská zpráva o ohledání dítěte v případě Kateřina Čížková – bez uvedena datace

²⁶³ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 9v – výslech porodní báby

²⁶⁴ Dílo vyšlo v rámci porodnické příručky *Knihla lékařství mnohých v stavu manželském potřebných*, (*O tajnostech ženských. Albertus Veliký*), OLOMOUC 1558, s. XCVIII b; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 91–92.

²⁶⁵ Thomas GUENTHER, TÝŽ, s. II a – II b; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 140.

Dalším pramenem, který pomůže objasnit tyto pojmy, je hrdelní řád Josefa I. ve kterém se nachází v článku V. odstavce 6. o ohledání těla mrtvého novorozeněte následující: „...*dobře pozorovati, jestli jest dospělé a v přirozeném běhu došlé* ...“ Termín *došlý* je upřesněn výrazem *v přirozeném běhu* (v přirozeném čase), což poukazuje na posouzení donošenosti (stáří) novorozence. Termín *dospělý* bude implicitně vyjadřovat stupeň vývoje plodu.

V neposlední řadě k objasnění těchto pojmů mohou posloužit výše uvedené lékařské posudky, výpovědi porodních bab a také formované otázky vyšetřujících komisařů a korespondence městského hrdelního soudu. Termín *došlý*, který je uváděn v těchto písemnostech, se pravděpodobně vztahuje k délce těhotenství, jako příklad lze uvést následující citaci: „...*to dítě v čase došlým narozeno jest*“²⁶⁶ nebo „*v přirozeném běhu (čase) došlé*...“²⁶⁷

Termínem „*dospělý*“ je vyjádřen stupeň vývoje plodu, jelikož jsou u něj uvedena kritéria, podle kterých se určovala zralost novorozence (přítomnost vlasů na hlavě a nehtů na ruce a nohou). Například ve zprávě felčara a lazebníka Danhela Ctiborského, který ohledal tělo mrtvého novorozence Doroty Othmarové, je uvedeno: „...*dospělý bylo, nehty na ručičkách a na nožičkách též vlásy na hlavě mělo*...“²⁶⁸ Také vyšetřující komisař v případě Doroty Othmarové položil porodní bábě otázku, ve které se tento termín vyskytuje: „*Zdaly to dítě dospělé bylo, nehýtky na ručičkách a nožičkách, též vlasý na hlavě mělo?*“²⁶⁹

Kromě uvedených výrazů, se v lékařských zprávách a zaznamenaných výpovědích porodních bab, nacházejí i jiné výrazy nebo spojení, která nezapadají do výše uvedeného vzorce.

V současnosti se používá termín *zralý*, který se vztahuje ke stupni vývoje plodu a termín *donošený*, který se vztahuje k délce těhotenství. Z pohledu současné

---

²⁶⁶ Případ Anna Synecká, část otázky položené vyšetřujícím soudcem obžalované. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 117v – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

²⁶⁷ TAMTÉŽ, fol. 115r – dopis říčanského hrdelního soudu hejtmanovi 24. 7. 1748

²⁶⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 76r – přísežná zpráva lazebníka a felčara Danhela Ctiborského 4. 10. 1734

²⁶⁹ TAMTÉŽ. 74v – výslech říčanské porodní báby Alžběty Tomsové

neonatologie je: „nedonošený novorozenec nezralý, a proto pojem nedonošenost a nezralost vyjadřuje prakticky totéž a lze je zaměňovat. Pouze výjimečně může být novorozenec méně vyzrálý než nedonošený (diabetická fetopatie) nebo naopak více zralý než nedonošený (chronický intrauterinní stres).“²⁷⁰

Kritéria, podle kterých byla hodnocena zralost novorozence

Podle jakých kritérií se v raném novověku posuzovalo, zda je dítě *dospělé*, dnešní terminologií zralé? Za známky *dospělosti*, jak už bylo výše zmíněno, byly v raném novověku považovány narostlé vlásky a přítomné nehty na rukou a nohou. Tato kritéria jsou uvedena například v hrdelním řádu Josefa I. (článek V. odstavec 6.). V případě podezření, že byl spáchán *mord dítěte*, mělo být podle uvedeného hrdelního řádu, při ohledání těla zjištěno: „...*máli nehytky na rukouch a na nohách, vlásky na hlavě.*“²⁷¹

Hodnocení *dospělosti* (zralosti) novorozence podle výše uvedených znaků, tedy narostlých nehtů a vlasů, najdeme v některých přísežných zprávách krajských fyziků nebo chirurgů.²⁷² Porodní báby (až na některé výjimky) dokázaly podle těchto znaků určit *dospělost* novorozence.

Hodnocení zralosti novorozence podle „velikosti“ a přirovnání novorozence k čtvrtletnímu dítěti, najdeme u chirurga Antonína Kamenického, který ohledal tělo novorozence Anny Sobotníkové. V přísežné zprávě uvádí: „...*děvčátko náležitě došlý a v naturální dokonalosti na svět zplozené bylo, poněvadž tak velké a dokonalé bylo jakoby jiné kterýkoliv ¼ letní dítě býti mohlo...*“²⁷³

---

²⁷⁰ Jiří DORT a kol., *Neonatologie, vybrané kapitoly pro studenty LF*, PRAHA 2004, s.7, 33.

²⁷¹ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 15.

²⁷² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 76r – přísežná zpráva lazebníka a felčara Danhela Ctiborského 4. 10. 1734

²⁷³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 15, fol. 194r – Attestati Chirurgi Jurati Antonína Kamenického 3. 1. 1753

Podobné hodnocení novorozence najdeme v případě Kateřiny Králíčkové. Novorozenec byl porodními bábami hodnocen jako *velký a dobře došlý* a i zde najdeme přirovnání k *čtvrtletnímu dítěti*²⁷⁴

Výpočet délky těhotenství

Zda bylo dítě donošené, se určovalo podle délky těhotenství. U výsledku musela téměř každá obžalovaná žena uvést, ve kterou dobu měla s mužem, se kterým otěhotněla, první pohlavní styk, jak často spolu *obcovali* a jak dlouhou dobu trval jejich poměr. Nabízí se otázka, jaký byl účel těchto dotazů. Lze předpokládat, že vyšetřující komisaři těmito dotazy zjišťovali pravděpodobnou dobu oplodnění. U obžalované Doroty Amchové bylo u výsledku poukázáno na spojitost mezi *dobou obcování* a časem porodu. V jedné z otázek, která byla položena Dorotě Amchové, je uvedeno: „... *taky čas tvého tělesného obcování s porodem, že dokonalé a živé na svět přišlo, se srovnává...*“²⁷⁵

Také Máří N. musela uvést dobu, ve které naposledy *tělesně obcovala* se svým souložníkem a kdy *na to dítě ucejtila*.²⁷⁶

Kromě výpočtu délky těhotenství podle doby pravděpodobného oplodnění, se určovala délka těhotenství také podle prvních pohybů.²⁷⁷ V hrdelním řádu Josefa I. v instrukci, podle které se mělo postupovat při výsledku ženy podezřelé z vraždy novorozence, se nachází požadavek, aby obžalovaná uvedla, ve kterou dobu ucítila

---

²⁷⁴ SOKA Kladno, fond AM Velvary, (neuspořádaný) aktový materiál, karton č. 203, G – JUDICIALE, I. soudní spis, rok 1676 – 1677, fol. nečíslovaná, výslech obžalované Kateřiny Králíčkové bez uvedení datace.

²⁷⁵ SOKA Benešov, fond AM Čechtice, smolný spis, inv. č. 74, fol. 1r – předepsané otázky od AS; Srv. tabelární přehled. VIZ. Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století. (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů), SSH 12/1977, s. 160 – 161, 73 (předepsané otázky od AS).

²⁷⁶ SOKA Benešov, AM Prčice, inv. č. neuvedeno, fol. 9r – druhý výslech obžalované Máří N. – 2. 3. 1717

²⁷⁷ Srv. Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin šílenství v čase odkouzlování světa*, PRAHA 2004, s. 319.

pohyby (*kdy jest plod cejtila? zdali?*).²⁷⁸ Dorotě Šťastné byla při výsledku položena následující otázka: „*Kdy jsi ponejprv ucítla?*“²⁷⁹ Také Anna Synecká musela uvést, ve kterou dobu poprvé ucítla pohyby.²⁸⁰

V raně novověké příručce Matouše Walkemberského, *Zahrádka růžová žen plodných*, je uvedeno, že *nemluvnátko* mezi 3 až 4 měsícem od početí, se *v životě matky pohybovati počíná*.²⁸¹

V raně novověkých porodnických příručkách je uváděna délka těhotenství 9 měsíců (40 týdnů).²⁸²

Z pohledu dnešní embryologie je termín porodu přesně stanoven jako 266 dní tj. 38 týdnů od oplození.²⁸³

10.2.2. Ošetření pupeční šňůry

Při ohledání tělíčka mrtvého novorozence měla být prohlédnuta pupeční šňůra, zda byla dobře ošetřena. Předpokládalo se, že pokud novorozenci nebyla podvázána pupeční šňůra, byl ohrožen na životě vykrvácením.

V raně novověkých porodnických příručkách je kladen nemalý důraz na správné ošetření pupečníku, najdeme zde také návody, jakým způsobem měl být ošetřen.

V porodnické příručce *Knih lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. Těhotných žen a porodních bab různěná zahrádka*, v desáté kapitole, která je věnována ošetření dítěte po porodu, se hned v prvním odstavci píše: „*Dítě když se narodí, hned*

---

²⁷⁸ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 60.

²⁷⁹ SOKA Praha – východ, AM Říčany, inv. č. M15, fol. 208r výslech obžalované Doroty Šťastné 17. 10. 1753 pořadí výsledku neuvvedeno

²⁸⁰ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv.č. 15, fol. 116v – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

²⁸¹ Matouš WALKEMBERSKÝ Z WALKEMBERKU, TÝŽ, s. nečíslováno; edice, Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 322.

²⁸² Např. Eucharius RÖSSLIN, *Knih lékařství mnohých v stavu manželském potřebných*, s. III. b; Matouš WALKEMBERK Z WALKEMBERKU, TÝŽ, s. nečíslováno; edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 14.

²⁸³ Thomas W. SADLER, *Langmanova lékařská embryologie*, PRAHA 2011, s. 107; Lenka SLEZÁKOVÁ a kol. *Ošetřovatelství v gynekologii a porodnictví*, PRAHA 2011, s. 137.

*pupček čtyř prstův zšíří, měříc od života jeho, má se mu uřezati a zavázati, jakož Auicenna píše.*²⁸⁴ Nachází se zde také návod, při kterém je nejprve proveden podvaz pupečníku a až poté provedeno oddělení od placenty: „*Však někteří doktoři praví, že pupek toliko na III prsty zšíří od života dítěte má uvázán i potom uřezán býti.*“²⁸⁵

Matouš Walkemberský z Walkemberku v knize *Zahrádka růžová žen plodných*, o ošetření pupeční šňůry píše následující: „*O tom Auicenna učí takto. Dítě když vychází, baba se vši pilností a šetrností uchytiti a hned pupček jeho, nechaje zdýlí neb čtyř prstův, měříc od života jeho, utíti a ten při dítěcím i mateřiném životě pevným a rovným provázkem, aby z něho krev nešla, zavázati má.*“²⁸⁶

Návod, jakým způsobem mělo být hodnoceno ošetření pupeční šňůry při ohledání těla mrtvého novorozeněte v případě podezření, že došlo k hrdelnímu zločinu, najdeme v hrdelním řádu Josefa I. v článku V. odstavce 6. ve kterém je uvedeno: „*...jak pupíček zaopatřený, zdaliž šňůra zavázaná, uřezaná, neb odtržená jest...*“²⁸⁷

Jakým způsobem byla hodnocena pupeční šňůra přísěznými lékaři, kteří byli pověřeni ohledáním těla mrtvého novorozence? Jaké otázky byly u hrdelního soudu pokládány přísězným porodním bábám a jakým způsobem tyto ženy vypovídaly? Jak vypadala část výslechu obžalované, ve které bylo zjišťováno, jakým způsobem dotyčná ošetřila pupečník?

Zejména v soudních spisech vzešlých po roce 1707 najdeme posuzování pupečníku podle výše zmiňovaného článku V. odstavce 6. hrdelního řádu Josefa I. Na způsob oddělení pupečníku od placenty (zda byl uřezaný nebo utržený) a jeho podvázání, byla dotazována porodní bába Mára Rulková, která ohledala tělo dítěte Kateřiny Čížkové (rok 1723). Vyšetřujícím komisařem jí byla položena otázka: „*Měloli že pupek zavázáno anebo byly že uřezanej aneb utrženej?*“²⁸⁸ Odpověď porodní báby zněla:

²⁸⁴ Eucharius RÖSSLIN, *Knih lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Těhotných žen a porodních bab různě zahrádka)*, Olomouc 1558, s. LVI a – LVI b; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 57.

²⁸⁵ TAMTÉŽ, s. LVI b.

²⁸⁶ Matouš WOLKNBERG Z WOLKNBERKU, *Zahrádka Růžová žen plodných*, s. nečíslováno; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 361.

²⁸⁷ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 15.

²⁸⁸ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 9v – výslech porodní báby

„*Jmělo s nití zavázanej a uřezanej.*“²⁸⁹ Poté byla obžalovaná Kateřina Čížková vyšetřujícím komisařem vyzvána, aby popsala, jakým způsobem ošetřila pupečník: „*Jak jsi tvému dítěti pupíček zaopatřila?*“²⁹⁰ Obžalovaná Čížková odpověděla: „*U kamen jsem jej jemu zavázala, když už bylo umrlý*“²⁹¹

Je třeba zmínit, že i před rokem 1701 bylo v některých případech hrdelním soudem vyžadováno hodnocení ošetření pupeční šňůry. Jako příklad lze uvést dotaz vyšetřujících komisařů, zda Mariana Soběslavská podvázala pupečník svému novorozenému dítěti. Tento soudní proces byl veden v roce 1694.²⁹²

Ne všechny porodní báby byly schopné popsat, jakým způsobem byl ošetřen pupečník. Jak jsem již uvedla v kapitole nazvané *Ohledání těla novorozence*, porodní bába Alžběta Tomsová, která ohledala tělo mrtvého dítěte Dorothy Othmarové, ohledně vzhledu pupečníku uvedla, že neví, že si „*to nepamatuje*“.²⁹³ Stejně tak již zmíněná porodní bába Anna Procházková, která ohledala tělo novorozeného dítěte Doroty Šťastné, se prohlídkou pupečníku nezaobírala.²⁹⁴

Ve vypracované zprávě přísežného lékaře, který ohledal tělo novorozence Kateřiny Čížkové, není o ošetření pupeční šňůry ani zmínka, přestože jak jsem výše uvedla, porodní báby o stavu pupeční šňůry tohoto novorozence vypovídaly (tělo bylo ohledáno v roce 1722).²⁹⁵

Přísežný felčar a lazebník Danhel Ctiborský, který ohledal tělo dítěte Doroty Othmarové, hodnotil pupeční šňůru následovně: „*Od pupičku ale střívko viselo*“²⁹⁶

---

²⁸⁹ TAMTÉŽ.

²⁹⁰ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194., fol. 10v – výslech obžalované Kateřiny Čížkové 20. 3. 1723

²⁹¹ TAMTÉŽ.

²⁹² SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 116, fol. 1r – 1v – výslech Mariany Soběslavské 27. 1. 1694

²⁹³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 14, fol. 75v – výslech porodní báby Alžběty Tomsové

²⁹⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 211r – výslech porodní báby Anny Procházkové 30. 10. 1753

²⁹⁵ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 1 – lékařská zpráva přísežného lékaře Křištofa Bernauera, bez uvedení datace.

²⁹⁶ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 76r – přísežná zpráva falečara Daniela Ctiborského 4. 10. 1734

Pokud matka nepodvázala novorozenci pupečník, vzbudila podezření, že tak učinila záměrně, aby dítě vykrvácelo. Obžalované Rozině Potůčkové byla při výslechu položena následující otázka: „*Nejnily pravda, že si dítěti proto pupečku nezavázala, než aby ho krev ušla. A ono tím dřív umřelo?*“²⁹⁷

Krvácení z pupeční šňůry bylo zaznamenáno v případě obviněné Doroty Amchové. Při výslechu bylo poukázáno na skutečnost, že dítě vykrvácelo z pupečníku: „*Přitom taky tvému dítěti pupkovou šňůru nezavázala. Tak jsi takové schválně v krvi zajít nechala.*“²⁹⁸ Zdali krvácení z pupeční šňůry byla jediná příčina smrti dítěte Doroty Amchové, nelze s jistotou určit, jelikož v ústech dítěte bylo nalezeno listí z břízy („*Tvé dítě jako klubko skroucené vynalezeno bylo a v hubičce březový listí mělo.*“)²⁹⁹.

Pokud bylo dítě usmrceno jiným způsobem, nepodvázaná pupeční šňůra znamenala pro matku přitěžující okolnost a vzniklo podezření, že měla v úmyslu dítě připravit o život a z tohoto důvodu se „nezaobírala“ či „nezdržovala“ ošetřováním pupečníku.

Jedním z nejčastěji uváděných důvodů, proč žena nepodvázala svému novorozence pupeční šňůru, bylo tvrzení, že se dítě narodilo mrtvé.

Věděla rodička, že je třeba, aby byl pupečník ošetřen? Věděla také, jakým způsobem se (podle dobové praxe) pupeční šňůra ošetřuje? Při výslechu Anny Sobotníkové bylo poukázáno na skutečnost, že jakožto žena by měla vědět, že pupečník se má podvázat.³⁰⁰

Když bylo zjišťováno, z jakého důvodu nepodvázala obžalovaná vícerodička Rozina Potůčková svému novorozenci pupečník, v jedné z otázek vyšetřujícího soudce bylo upozorněno na skutečnost, že dotyčná dříve už jedno dítě porodila a tudíž by měla vědět, že se pupečník musí podvázat („*nevěděla li si o tom, poněvadž si prve matkou dítěte svého byla, že dítěti pupíček se zavazuje. Sice když se mu to neudělá, umřítí*

²⁹⁷ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, inv. č. 85, fol. 6r – výslech obžalované Roziny Potůčkové 14. 8. 1687

²⁹⁸ SOKA Benešov, fond AM Čechtice, smolný spis, inv. č. 74, fol. 2r – předepsané otázky od AS bez datace; Srv. tabelární přehled. VIZ. Jaroslav PÁNEK, *Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století. (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů)*, SSH 12/1977, s. 160 – 161, s. 173 (předepsané otázky od AS).

²⁹⁹ TAMTÉŽ.

³⁰⁰ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv.č. 15. fol.199r – druhý výslech obžalované Anny Sobotníkové 7. 2. 1753

musí“).³⁰¹ Obviněná multipara Potůčková sice připustila, že o nutnosti podvázání pupečníku věděla, ale uvedla, že svému novorozenému dítěti pupeční šňůru nepodvázala, protože nevěděla, jakým způsobem se podvazuje („*To sem věděla, že se dítěti pupíček zavázati musí, ale že sem já mu ho nezavázala. Nevěděla sem, jak se zavazuje*“).³⁰²

Také obviněná Kateřina Králíčková uvedla, že svému novorozenému dítěti nepodvázala pupeční šňůru, protože nevěděla, jakým způsobem se pupečník ošetřuje („*Pupíčku jsem, mu nezavázala, neb sem s tím zacházeti neuměla...*“).³⁰³ V další ze svých výpovědí uvedla, že ani neví, čím se pupečník zavazuje.

Dostáváme se tak k otázce týkající se znalosti správně ošetřeného pupečníku. Nelze předpokládat, že by ženy pracující jako děvečky a služky, si své znalosti prohlubovaly čtením raně novověkých porodnických příruček. Znalosti týkajících se ošetření pupečníku mohly nabýt empiricky, zejména pokud by byly přítomny porodu respektive ošetření novorozence bezprostředně po porodu ve své rodině (například porod matky, sestry) nebo ve svém okolí (porod sousedky). Vědomosti o ošetření pupečníku mohly být v ženské komunitě předávány ústní tradicí.

Výše uvedená Kateřina Králíčková se dále hájila tvrzením, že svému novorozenému dítěti nepodvázala pupečník, jelikož nedisponovala ničím, čím by pupeční šňůru ošetřila („*Čím jest mu pupíček měla zavázati, to neví, a nic také při sobě neměla.*“³⁰⁴). Tento důvod nebyl při vyšetřování uznán a Králíčková byla podrobena právu útrpnému. Kromě Kateřiny Králíčkové, která přeci jenom mohla disponovat prostředky k ošetření pupečníku (jelikož porodila ve světnici), byly z úmyslu nechat dítě vykrváct z nepodvazaného pupečník obviňovány i ženy, které porodily na

---

³⁰¹ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 7v – výslech Roziny Potůčkové 19. 9. 1687

³⁰² TAMTÉŽ.

³⁰³ Obžalovaná Králíčková se také obhajovala tvrzením, že se dítě narodila mrtvé. Později, po tom co byla podrobena právu útrpnému uvedla, že pupečník nezavázala schválně, aby dítě vykrvácelo. poté opět svojí výpověď odvolala. Už pouhá odpověď, že nevěděla, jak se má ošetřovat pupeční šňůra, vybízí k otázce, zda se předpokládala vědomost o ošetření pupečníku. VIZ. SOkA Kladno, AM Velvary, neuspořádaný aktový materiál, soudní spis, momentálně v kartonu č. 203, fol. nečíslováno, výslech obžalované Kateřiny Králíčkové 3. 10. 1676

³⁰⁴ SOkA Kladno, AM Velvary, neuspořádaný aktový materiál, kart. č. 203, sign. G – JUDICIALE, I. soudní spis, rok 1676 – 1677, fol. nečíslováno, výslech obžalované Kateřiny Králíčkové, bez datac

odlehlejších místech. Ze zaznamenaných výsledků vyplývá jeden fakt, a to, že se předpokládalo, že žena, která porodila v osamění a v „terénu“ (pole, les, louka, cesta spojující vesnice) bude mít u sebe tkanici, které je zapotřebí k podvázání pupeční šňůry. Disponovala žena tímto prostředkem? Odpověď na tuto otázku je třeba hledat v dějinách odívání.

Tkanice, kterou potřebovala rodička k podvázání pupečníku, tvořila součást jejího oděvu a účesu. Převážná většina dívek, které se dostaly před hrdelní soud pro podezření, že spáchaly vraždu svého novorozeného dítěte, byla svobodná, lze tedy předpokládat, že nosily účes „svobodných dívek“, což byly dlouhé vlasy spleteny v cop (copy), který byl svázán „potřebnou“ pentlí nebo tkanicí.³⁰⁵ Čepcem, který příslušel vdaným ženám, tyto dívky skrývající své těhotenství na sebe většinou neupozorňovaly, jelikož měly v úmyslu po porodu dále předstírat svojí „svobodu“ respektive znak panenství.

Je třeba zmínit také úpravu vlasů pod čepcem, který kromě vdaných žen, nosily *padlé dívky* (jejichž *nezachovalost* se neutajila) a vdovy. Pod čepcem se nosily buď krátké vlasy, nebo účes, který byl vytvořený ze spletených copů stočených do drdolu. K fixaci účesu, kromě *kontule* (podložka, ve tvaru želítka nebo válečku, která sloužila k úpravě vlasů pod čepcem) a jehlic, se používaly tkanice a pentle.³⁰⁶ Samotný čepec byl opatřen provlečenou nebo přišitou tkanicí, která se zavazovala pod krkem.

Potřebnou tkanicí byla opatřena zástěra, některé sukně (pokud se zavazovaly šněrováním) a živůtek.

Rodička mohla také disponovat nůžkami či nožem, kterých je zapotřebí k oddělení pupečníku od placenty. Drobné předměty denní potřeby, nůžky, nožičky a měšce, si ženy zavěšovaly na opasek, byl to znak pracovitosti a starostlivosti.³⁰⁷ Nůžky pověšené na opasku je možné vidět na rytině Václava Hollara, který se kresbám ženských krojů

³⁰⁵ Jiřina LANGHAMMEROVÁ, *Lidové kroje z České republiky*, PRAHA 2001, s. 15; Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*, PRAHA 2012, s. 78- 79.

³⁰⁶ Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*, PRAHA 2012, s. 47, 77 – 78, Karel Jaroslav OBRÁTIL, *Kryptadia*, PRAHA 1999, s. 11; Stanislav BROUČEK, Richard JEŘÁBEK, Lubomír TYLLNER a kol., *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Věcná část*, PRAHA 2007, s. 100, 102; Zikmund WINTER, Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v českých zemích. Od počátku století XV. až po dobu Bělohorské bitvy*, PRAHA 1893, s. 384; Jiřina LANGHAMMEROVÁ, *Lidové kroje z České republiky*, PRAHA 2001, s. 15.

³⁰⁷ Ludmila KYBALOVÁ, *Dějiny odívání. Renesance*, PRAHA 2009, s. 79.

věnoval již od roku 1630 a shromažďoval je v náčrtníku.³⁰⁸ Některé ženy dávaly přednost tzv. nožnicím, což byla pouzdra, ve kterých bývaly uloženy nůžky, nože a potřeby na šití. Kromě bohatě zdobených nožnic pro měšťanské dcerky, bylo možné zakoupit i laciné nožnice, jejímiž majitelkami byly méně movité děvečky.³⁰⁹ Zmíněné opasky nestahovaly pas, přepadávaly volně přes bok (žena ve vysokém stupni těhotenství je zřejmě nosila nad úroveň skutečného pasu).

Dalším důvodem, proč rodička po porodu nepodvázala svému novorozenému dítěti pupeční šňůru, mohlo být vyčerpání porodem, bolesti, strach při krvácení z rodidel nebo obava z manipulace s novorozencem. Anna Sobotníková neošetření pupečníku zdůvodnila následujícím tvrzením: „*Takovým strachu a bolesti jak sem na to pamatovat měla...*“³¹⁰

Podvázaný pupečník sehrál důležitou úlohu v případě obžalované Majdaleny Zelenové a jejího souložníka Jana Hrubeše. Majdalena Zelenová tvrdila, že jí k vraždě nově narozeného dítěte nevedl Jan Hrubeš. Díky skutečnosti, že Zelenová po porodu ošetřila dítěti pupeční šňůru, soud uvěřil jejímu tvrzení, že měla v úmyslu o dítě pečovat a k spáchání vraždy se rozhodla až po té, co jí k tomuto činu navedl souložník Jan Hrubeš. Majdalena Zelenová byla podle práva odsouzena za vraždu svého dítěte k trestu smrti. Trestu smrti se dočkal i její souložník Jan Hrubeš.³¹¹

Do jaké míry je novorozenec, který nemá zavázanou pupeční šňůru, z dnešního pohledu ohrožen na životě? Podle autorů publikace *Soudní lékařství a jeho moderní*

---

³⁰⁸ Václav HOLLAR, *Kresby*, PRAHA 1977, s. 68.

³⁰⁹ Zikmund WINTER, Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v českých zemích. Od počátku století XV. až po dobu Bělohorské bitvy*, PRAHA 1893, s. 512–514.

³¹⁰ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 199r – druhý výslech Anny Sobotníkové 7. 2. 1753

³¹¹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 85v – poslední výslech Majdaleny Zelenové 10. 10. 1711, fol. 86r – konfrontace Majdaleny Zelenové a jejího souložníka Jana Hrubeše – bez datace, fol. 86v – misiv AS (informace o rozsudku smrti nad Magdalenou Zelenovou) 14. 1. 1712, fol. 87v – misiv AS (informace o rozsudku smrti nad souložníkem Janem Hrubešem) 9. 5. 1712; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 367 – 368.

trendy, bývá vykrvácení z pupeční šňůry vzácné, a nepodvázání pupečníku obvykle k smrti nevede.³¹²

10.2.3. Znamky násilí

Podle hrdelního řádu Josefa I. mělo být prohlédnuto tělo novorozence, *zdaliž nějaké násilné znamení obzvláště na prsech, krčku a hlavičce nemá.*³¹³

Osoby, které ohledaly tělo novorozence, z viditelných známek násilí uvádějí různé škrábance, podlitiny na hlavě a na těle, otisky prstů (zejména na krku), v nejednom případě je užito výrazu *zlomený (zlámaný) krček*. Najdeme výrazy *zčernalý krk, stočený krček, rozmačkaná hlava, rozmačkané tělíčko, pomačkané tělíčko, zlomená noha, okousaná ručička* nebo *rány na těle*.

V posudku vypracovaném fyzikem Krištofem Bernauerem, který ohledal tělíčko dítěte Kateřiny Čížkové, je uvedeno, že novorozenec měl na krku *červené znamení*, které podle fyzika pocházelo *od palce a prstů*.³¹⁴ Také porodní bába, která tohoto novorozence ohledala, vypověděla, že na krku dítěte se nacházely známky po rdoušení („*Já sem spatřila znamení na krku jakoby ho s prstami za krček škrtila*“).³¹⁵

Dítě Doroty Othmarové bylo ohledáno říčanským felčarem a lazebníkem v jedné osobě Daňhelem Ctiborským, který popsal zranění, která se na tělíčku nacházela: „...*předně že krček zlomenej a na hubičce od země poškrábaný*...“³¹⁶ Ohledání novorozence provedly i přísežné porodní báby Alžběta Tomsová a Veronika

³¹² Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK, *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*, Praha 2012, s. 182.

³¹³ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 15.

³¹⁴ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol.1 – lékařská zpráva Krištofa Bernauera, bez uvedení datace

³¹⁵ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv.č. 194, fol. 9v – výpověď porodní báby Máři Rulkové

³¹⁶ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 76r – zpráva přísežného felčara Danhela Ctiborského 4. 10. 1734

Trávníčková. Alžběta Tomsová při výpovědi uvedla: „*Milý páni myslím že předce od její rukou zahubené jest, poněvadž krk zlámanej a zčernalej má.*“³¹⁷

Novorozence obžalované Anny Palečkové ohledaly dvě říčanské porodní báby. Jelikož Palečková tvrdila, že se dítě narodilo mrtvé, bylo přistoupeno ke konfrontaci mezi obžalovanou a zmíněnými bábami („...*před ouřadem vyznaly, že dítě zadušený by býti mělo, jí do očí mluvily*“).³¹⁸

Porodní báby, které ohledaly novorozence Anny Řehořové, uvedly: „*však má hlavičku již všecku jako rozmačkanou a tělo taky všecko zmodralý, a pomačkalý*“³¹⁹

O provedené pitvě nás zpravuje přísežná zpráva chirurga Antonína Kamenického, který byl pověřený ohledáním dítěte Anny Sobotníkové. Chirurg Kamenický uvedl, že dítě mělo poranění na levém *líčku* a *židovynách* (spánky). Po otevření hlavičky shledal na levé straně pod kůží a pod lepkou četné krevní sraženiny. V dutině ústní, krku a na těle novorozence, byla taktéž shledána přítomnost krve. Ve zprávě dále uvedl, že po *otevření těla* a pozorování vnitřností, shledal vše dokonalé. Po provedené pitvě dospěl chirurg Kamenický k závěru, že smrt novorozence nastala v důsledku *velkého uhození*.³²⁰

10.2.4. Určení, zda se dítě narodilo živé, nebo mrtvé

„*Páni nezahubila, ale umrlý sem ho měla,*“³²¹ tvrdila vyslychaná Mariana Soběslavská. Svoje tvrzení zdůvodnila: „*Dyž sem ho hned do klína vzala a nehejbalo*

³¹⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 72r – výpověď přísežné porodní báby Alžběty Tomsové

³¹⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 5v – dopis purkmistra a konšelů hrdelního soudu Řičan 14. 2. 1692

³¹⁹ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 4r – výpověď porodních bab 8. 4. 1671

³²⁰ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 194r – *Attestati* Antonína Kamenického *Chirurgi Jurati* 3. 1. 1753

³²¹ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 116, fol. 1v – výslech obžalované Mariany Soběslavské 27. 1. 1694

se.³²² Poté, co usoudila, že je novorozeně mrtvé, zahrabala jej do hnoje. Nebyla jedinou, která při výslechu tvrdila, že se dítě narodilo mrtvé.

Podle jakých kritérií bylo usuzováno, zda se dítě narodilo živé, nebo mrtvé? Pokud byl novorozenec hodnocen krajským fyzikem, chirurgem nebo porodní bábou jako *dospělý* a *došlý*, bylo při vyšetřování předpokládáno, že se narodil živý. Na tuto skutečnost poukazovali, jak osoby, které ohledání těla provedly tak vyšetřující komisaři. V předepsaných otázkách, které měly být položeny Kateřině Králíčkové, se o jejím novorozeném dítěti, píše: „...poněvadž jest došlé a tak živé býti muselo.“³²³ Také porodní báby, které ohledaly tělo novorozeněte Anny Řehořové, uvádějí: „Jest dítě děvčátko na všech oudech dospělý, dochodilý. Mohlo živo bejt.“³²⁴

Zda se dítě narodilo živé, se posuzovalo také podle vitální reakce novorozence. Na základě výpovědi obžalované nebo případných svědků, bylo zjišťováno, jestli dítě plakalo nebo se hýbalo. Například Dorota Růžičková, která byla roku 1679 odsouzena za vraždu svého novorozence, ve své výpovědi uvedla, že dítě začalo plakat.³²⁵ V případě Kateřiny Čížkové byly svědci, kteří se nacházeli ve vedlejší místnosti dotazování, zda slyšeli dětský pláč.

Zda se dítě narodilo živé, nebo mrtvé se v raném novověku určovalo také plovoucí zkouškou plic neboli tak zvanou *hydrostatickou docimasii*, nazývanou také *lumbální docimasie*. Metoda spočívala v ponoření plic novorozence do nádoby s vodou. Pokud plíce vyplavaly na hladinu, usuzovalo se, že je nadnesl vzduch, který dítě vdechlo po narození. Pokud plíce klesly ke dnu, usuzovalo se, že se dítě nikdy nenadechlo a narodilo se mrtvé. Tato metoda byla koncem 17. století zpochybňována profesory z

---

³²² TAMTÉŽ

³²³ SOKA Kladno, fond AM Velvary (neuspořádaný) aktový materiál, karton č. 203, sign. G – Judiciale I. soudní spis, rok 1676 – 1677, fol. nečíslováno, předepsané otázky

³²⁴ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 2v – výpověď porodních bab 8. 4. 1671

³²⁵ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv. č. 11, fol. 111v – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679

německých univerzit, kteří poukazovali na skutečnost, že v počínajícím rozkladu těla vznikají plyny, které mohou způsobit vyplavání plic na hladinu.³²⁶ O hydrostatické docimasii píše také František Löw z Erlsfeldu v díle *Theatrum medico–juridicum*. Vysvětluje, že pokud vzduch vstoupí do plic, nikdy z nich nevystoupí, ale vždy některá část vzduchu v plicních buňkách zůstane, čímž se stanou plíce lehčími a budou ve vodě nadlehčovány. Löw také upozorňuje na hnilobu, která může způsobit, že plíce budou z vody *vyčnivat*, i kdyby se do nich při dýchání nedostal vzduch.³²⁷ V současném soudním lékařství, se tato plovoucí zkouška plic používá. Odborná současná literatura uvádí, že tuto zkoušku nelze použít u těl v hnilobném rozkladu a pokud byly prováděny oživovací pokusy. V případě, že dítě bylo usmrceno ještě dříve, než začalo dýchat, nebo po aspiraci plodové vody, může tato zkouška z hlediska současné forenzní medicíny ukazovat negativní výsledek.³²⁸

Obžalované ženy, se v nejednom případě hájily tvrzením, že měly v těhotenství úraz, který byl příčinou mrtvě narozeného dítěte. Kateřina Čížková vypověděla, že když nesla dříví, tak upadla a ucítila bolest v „*bocích*“. Při vyšetřování byly zjišťovány okolnosti jejího pádu. Čížková musela uvést, komu se s pádem svěřila, kdy k němu došlo, zda ji někdo viděl a jak dlouho před pádem cítila „*svůj plod*“.

Obžalovaná Dorota Šťastná, která tvrdila, že se dítě narodilo mrtvé, při výslechu uvedla: „*Ta příčina jest, že sem se v neděli před tím dnem pondělním do maštale probořila až pod život, a tudy sem sobě ublížila.*“³²⁹ Také v tomto případě se hledali svědci, kteří by ono tvrzení obžalované potvrdili.

---

³²⁶ Daniela TINKOVÁ, Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, PRAHA 2004, s. 346.

³²⁷ František LÖW, *Theatrum medico–juridicum* Norimberk 1725, s. 623.

³²⁸ Jiří ŠTEFAN, Jan HLADÍK a kol., *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*, PRAHA 2012, s. 181. Krishan VIJ, *Textbook Of Forensic Medicine And Toxicology: Principles And Practice*, New Delhi 2008, s. 198; B. JAIN (editor), *Guide to Forensic Medicine & Toxicology*, New Delhi 2004, s. 157 – 158.

³²⁹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 208v – výslech obžalované Doroty Šťastné 17. 10. 1753

10.3. Ohledání a zajištění podezřelé ženy

Matka dítěte (potenciální pachatelka) nebyla obvykle daleko. Žena vysílená porodem daleko nedošla. Stíhání delikventů bylo úkolem rychtáře, kterému zpravidla pomáhali pověření konšelé. Je třeba podotknout, že při takovém nálezu, kterým bylo mrtvé novorozeně, se zpravidla semkla vesnická komunita a spustil se „hon“ na matku dítěte.

Matku dítěte prozradily v převážné většině nalité prsy, či mokrá halena od vytékajícího mléka. Bledost, polehávání a zakrvácený šat, byly dalšími indikátory, které poukazovaly na skutečnost, že se dotyčná nachází po porodu.

Kateřinu Zarmoucenou prozradily podle výpovědi svědků zvětšené prsy, kterých si všimla žena ze stejného hospodářství. Za povšimnutí stojí, že podle svědeckých výpovědí, těhotenství na Kateřině Zarmoucené nikdo nepoznal, ale nalité zvětšené prsy vzbudily pozornost.³³⁰

Zamazaná podlaha od krve, či krvavá stopa, kterou za sebou zanechala žena, která nedávno porodila, poukazovaly na proběhlý porod. Kateřinu Čížkovou, která porodila v noci ve světnici, prozradila krev na podlaze. Zamazanou podlahu od krve objevila její švagrová. Kateřina se nejprve vymlouvala, že jí tekla krev z nosu, poté, že stonala na *zástavu* (může se jednat o označení nepravidelnosti menstruačního cyklu,³³¹ nebo mohla být tímto názvem označena tzv. *mola* neboli *zásněť* - chorobná změny placenty³³²), která se jí nyní spustila. Bratr Kateřiny nechal zavolat porodní bábu, aby podezřelou Kateřinu prohlédla. Přivolaná porodní bába dotyčnou prohlédla a potvrdila, že dotyčná porodila.³³³

³³⁰ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 10, fol. 26v – druhý výslech obžalované Kateřiny Zarmoucené 17. 8. 1667

³³¹ Alena M. Černá, *Staročeské názvy chorob*, PRAHA 2009, s. 71.

³³² Matouš WOLKNBERG Z WOLKNBERKU, *Zahrádka Růžová žen plodných*, s. nečíslováno; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 391; Martin VOKURKA, Jan HUGO, *Velký lékařský slovník*, PRAHA 2008, s. 652.

³³³ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol.4v – výslech rychtáře 3. 12. 1722, fol.4v – výslech Jana Čížka, bratra Kateřiny Čížkové 3. 12. 1722, fol. 7r – výslech rychtáře, fol.12v – výslech Terezie Čížkové (švagrové Kateřiny Čížkové) 20. 3.1723

Podezření vzbudila také žena, o které se „říkalo“, že byla těhotná, ale nebyla viděna s žádným nově narozeným dítětem.

K prozrazení matky zavražděného nebo odloženého novorozence napomohli také svědci, kteří viděli dotyčnou na místě, kde bylo nalezeno tělíčko. Na Rozinu Potůčkovou upozornil pacholek, když se snažila znovu ukrýt tělíčko novorozence, které objevil ve studnici.³³⁴

Po dopadení podezřelé bylo posláno pro porodní bábu (báby), která dotyčnou *přehledala*. Způsob, jakým měla být ohledána podezřelá žena, je uveden v hrdelním řádu Josefa I. v článku V. odstavce 6. Píše se zde: „... *dostatečně podezřelá osoba, taková za svůj vlastní plod uznati by nechtěla, tehdy právo, takovou podezřelou ženu nejmíně skrze dvě přísežné poctivé a rozumné báby, neb matrony v tajných místech života přehledati dá, zdaliž při ni neomylná znamení porodu, a takové domělosti se nenacházejí, kterými, že nedávno jest porodila...*“³³⁵

Jakým způsobem byla žena vyšetřena v praxi, nám dokládají písemnosti vzniklé z činnosti hrdelních soudů.

Přehledáním podezřelé ženy byly pověřeny porodní báby, které podávaly u soudu svědectví. Ženě byly prohlédnuty zejména prsy, zda jsou *naběhlé*³³⁶ a důkazem, že se dotyčná nachází po porodu, bylo mléko v prsou (pokud byla žena prohlédnuta cca do tří až pěti dnů po porodu, bylo v její mléčné žláze přítomno kolostrum³³⁷, které bylo v raném novověku pokládáno za mléko).

Ohledání Kateřiny Zarmoucené provedla druhý den po porodu selka Anna Nová, která shledala, že se u podezřelé nachází „mléko“ v prsou („*Anna Nová selka z Roztoklat, která k ženám chodí, poznala na ní, když jí prsy ohledala, že po porodu jest.*“)³³⁸

³³⁴ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv.č. 85, fol. 4r – výpověď Roziny Potůčkové 27. 6. 1687

³³⁵ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 15– 16.

³³⁶ Případ Mára Židková. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 12, fol. 17r – první výslech obžalované Máři Židkové 12. 4. 1683

³³⁷ Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK a kol., *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*, PRAHA 2012, s. 294.

³³⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 10, fol. 23r – výslech svědkyně Kateřiny, manželky Ondřeje Bady 17. 8. 1667; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách*

Děvečku Dorotu Matějíčkovou souzenou u hrdelního soudu v Sedlčanech, která odložila mrtvé novorozeně, prohlédly ženy, které byly pověřeny ověřováním poctivosti podezřelých žen a dívek. Při výslechu o svém *přehledání*, vypověděla podezřelá Matějíčková: „*Potom přišly tam dvě ženy, Lidmila Bartička a druhá Voršila Doležalka rozepaly mi ňadra, hned tu na mně poznaly a já se jim přiznala, že sem byla těhotná...*“³³⁹

Kateřinu Králíčkovou ohledaly dvě rozumné ženy („*že těhotná byla při ni mleko jak obyčej po porodu jes vynašly*“).³⁴⁰

Rozinu Černou, která tajně porodila a novorozence utopila v kaluži (poté co na její slehnutí bylo upozorněno), prohlédly dvě ženy, které přišly k jejímu hospodáři v doprovodu rychtáře.³⁴¹

Mariana Soběslavská byla prohlédnuta porodními bábami, které uvedly, že dotyčná měla mléko v prsou.³⁴²

K dalším důkazům, patřilo prádlo, respektive košile. Podezřelé ženě byly prohlédnuty košile, zda se na nich nacházejí stopy po porodu. Košile byla prohlédnuta v případě Máří Žídkové, v dochovaném výslechu stojí: „*...košili ukálenou jsi měla jak obyčej takových žen...*“.³⁴³ Rychtář Pavel Kvapil prohlížel košile Doroty Šťastné.³⁴⁴

Zajištění a vězení

K zajištění delikventky a k jejímu eskortování sloužila pouta, která se zamykala na visací zámek. Pouta se nasazovala na ruce nebo nohy, někdy se použila pouta

---

na příkladu Říčán (1667 – 1757), PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 244 – 245.

³³⁹ Jaroslav PÁNEK, Eva PROCHÁZKOVÁ, Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15. – 18. století, Vlastivědný sborník Podbrdská 16/ 1979, s. 71.

³⁴⁰ SOKA Kladno, fond AM Velvary (neuspořádaný) aktový materiál, karton č. 203, sign. G – JUDICIÁLE, I. soudní spis, 1676 – 1677,

³⁴¹ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 178, fol. 5r – výslech Roziny Černé 8. 4. 1722

³⁴² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, smolný spis, inv. č. 116, fol. 1v – dopis purkmistra a rady

³⁴³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, smolný spis, inv. č. 12, fol. 17r – první výslech Máří Žídkové 12. 4. 1683

³⁴⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 210r – výslech rychtáře Pavla Kvapila 30. 10. 1753

kombinovaná na ruce i nohy, která byla spojená řetězy. Na řetěz byla například přivázaná Kateřina Zarmoucená.³⁴⁵ Rozina Potůčková při své výpovědi uvedla, že po tom co ji dopadly, byla dána do řetězů.³⁴⁶

Obžalovaná žena byla po svém dopadení dána do vězení.³⁴⁷ Vězení sloužilo jako zajišťovací vazba, kde ženy čekaly na rozsudek a v případě prokázání viny na exekuci.³⁴⁸ Vězení bylo nazýváno arest,³⁴⁹ arest šatlavní nebo šatlava. Vězení se nacházelo v podzemním sklepení radnice, v rezidenčních městech využívaly soudy příležitosti uvěznit provinilce ve sklepení hradů a zámků.³⁵⁰ Do zámeckého vězení na hradě Škvorec byla dodána Kateřina Zarmoucená.³⁵¹ Také Rozina Potůčková byla po svém zadržení dopravena do zámeckého vězení.³⁵² K základním vybavením věznic patřily dvoudílné klády a věžeňské koule, tyto nástroje se používaly k zostření vazby. Samo věznění mělo na obviněnou devastující účinky.³⁵³

---

³⁴⁵ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 10, fol. 24v – výslech rychtáře

³⁴⁶ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 4r – výslech Roziny Potůčkové 27. 6. 1687

³⁴⁷ O zajištění obžalované ve vězení nám dokládá např. zpráva AS v procesu s Annou Syneckou. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 14, fol. 121r.

³⁴⁸ Jindřich FRANCEK, Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. -18. století, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 5 – 9.

³⁴⁹ Výraz arest je použit např. v dopise říčanského městského hrdelního soudu pražskému AS. VIZ. Případ Dorota Othmarová, SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 14, fol. 72v – zmíněná korespondence 7. 8. 1734

³⁵⁰ Jindřich FRANCEK, Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. -18. století, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 5 – 9.

³⁵¹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 10, fol. 18r – dopis hejtmana

³⁵² SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 4r – výslech Roziny Potůčkové, 16. 6. 1687

³⁵³ Jindřich FRANCEK, Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. -18. století, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 5;

10.4. Výslech obžalované

Výslech probíhal na radnici „v místě radním“³⁵⁴. U některých zaznamenaných výslechů je uvedeno: „*Stalo se v místě radním v přítomnosti...*“,“³⁵⁵ u jiných tato poznámka chybí.

Výslechu obžalované a svědků byli zpravidla přítomni rychtář, purkmistr, pověření konšelé a přísězný písař.

V hrdelním řádu Josefa I. se v článku XIX. odstavce 10. nacházejí otázky, které měly být položeny ženě, která byla obžalovaná z vraždy svého novorozeného dítěte. V článku je uvedeno: „*V mordu dítek, především má mordýřka tázaná býti, od koho, a kdy obtěžkaná byla? Co ji k zamordování dítěte pohnulo? Kdy jest plod cejtila? Zdali? A kdy těhotenství souložníku svému zjevila? A co on k tomu říkal? Jak dávno již sobě umínila to dítě zamordovati? Komu jest své těhotenství zjevila? Kterak dítě zamordovala? A proč? Zdali ho dřív nepokřtila? Kdo ji na to nabádal? Kterak vlastně s tím porodem se dalo.*“³⁵⁶

Výslech obžalované v praxi probíhal zpravidla následovně. Je třeba podotknout, že pořadí otázek se v jednotlivých výsleších od sebe liší. Některé otázky nebyly pokládány, nebo naopak byly položeny otázky, které se vztahovaly ke konkrétnímu případu.

Na začátku výslechu byla obžalovaná zpravidla vyzvána, aby uvedla své jméno, věk, město, ze kterého pochází, zdali je nevolnicí, nebo svobodná. Pokud byla nevolnicí, měla uvést panství, ke kterému patří. Například Kateřině Čížkové byla

---

³⁵⁴ Toto označení je např. uvedeno v případě Majdalény Zelenové. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol.85v – poslední (pořadí neuvedeno) výslech obžalované Majdaleny Zelenové 10. 10. 1711; Anna Synecká. VIZ. SOKA Praha – východ, soudní manuál, fond AM Říčany, inv. č. 15, fol. 116r – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748; Případ Anna Válková. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 13, fol. 69v – druhý výslech obžalované Anny Válkové – bez datace.

³⁵⁵ Tato poznámka je např. uvedena u každého výslechu Anny Palečkové. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 13, fol. 4r – 5r – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692, fol. 5v – 6r – druhý výslech obžalované Anny Palečkové 15. 2. 1692, 6r – 6v – třetí výslech obžalované Anny Palečkové 16. 2. 1692, 7v – 8v – čtvrtý výslech obžalované Anny Palečkové 10. 5. 1692

³⁵⁶ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 60.

položena následující otázka: „*Jak ti říkají, jak jsi stará, či jsi poddaná*“.³⁵⁷ Nemalé množství žen neznalo svůj věk, věděly pouze, že se narodily před či po nějaké významné události nebo svůj věk znaly přibližně. Vyslýchaná Anna Řehořová uvedla: „*As ke 30 létum že věk můj je se domnívám*“.³⁵⁸ Obžalovaná Dorota Růžičková vypověděla: „... *to nevím, jak jsem stará asi 30 léty bych řekla, že jest mi*“.³⁵⁹

Dotaz na náboženské vyznání se nevyskytuje ve všech výsledcích. Na své vyznání byla tázána, například Dorota Šťastná.³⁶⁰

Obžalovaná musela uvést způsob obživy, převážná většina obviněných žen vykonávala práci děvečky.

Otázka zjišťující zda je obžalovaná vdaná, nebo svobodná už nebyla čistě formální. Pokud obžalovaná uvedla, že je neprovdaná, byl tento fakt pokládán za přítěžující. Většina žen, které stanuly u hrdelního soudu, byla svobodná, poměrně menší skupinu tvořily vdovy³⁶¹ a pouze ojediněle se mezi obžalovanými vyskytly ženy vdané.

Dotazy zjišťující u koho obžalovaná byla ve službě,³⁶² popřípadě kde sloužila předtím, měly zjistit potenciální svědky, kteří by poskytli určité informace týkající se pověsti dotyčné.

Další skupina otázek se týkala pohlavního života obžalované. Kladené otázky poukazovaly na ženino selhání. V dochovaných *interrogatoriích* je zaznamenáno: „*S kým si pak se dopustila*“.³⁶³ „*S kým si se skurvila*...“³⁶⁴ „*Poněvadž muže nemáš, s kým si k úpadu přišla*“.³⁶⁵ „*Pravda že si tam zase k zmrhání přišla a s kým?*“³⁶⁶ „*s kým*

³⁵⁷ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 2r – výslech obžalované Kateřiny Čížkové 3. 12. 1722

³⁵⁸ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 1r – první výslech obžalované Anny Řehořové 21. 3. 1671

³⁵⁹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv.č. 11, fol. 111r – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679

³⁶⁰ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 207v – výslech obžalované Doroty Šťastné 17. 10. 1759

³⁶¹ Např. Anna Palečková byla vdovou po zemřelém mlynáři. VIZ. SOKA Praha – východ, manuál, inv. č. 13, fol. 4r – první výslech obžalované Anny Palečkové, 14. 2. 1692

³⁶² Tato otázka byla např. položena Rozině Potůčkové. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv.č. 85, fol. 1r – výslech Roziny Potůčkové 26. 4. 1687

³⁶³ Případ Rozina Potůčková. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv.č. 85, fol. 1r – výslech Roziny Potůčkové 26. 4. 1687

³⁶⁴ TAMTÉŽ, fol. 1v – výslech Roziny Potůčkové 26. 4. 1687

³⁶⁵ TAMTÉŽ, fol. 3r – výslech Roziny Potůčkové 16. 6. 1687

³⁶⁶ TAMTÉŽ, fol. 3v – výslech Roziny Potůčkové 16. 6. 1687

si se *ponejprve zmrhala*.³⁶⁷ Muž, se kterým žena měla pohlavní styk, byl nazýván *souložník* nebo *lotr její*.³⁶⁸ Souložník byl většinou muž z ženina okolí, pacholek, tovaryš,³⁶⁹ nebo hospodář, u kterého obžalovaná byla ve službě.³⁷⁰ Velmi často se setkáváme s tvrzením žen, že měly pouze jediného partnera a tím byl muž, se kterým otěhotněly. Mezi obžalovanými měly své zastoupení i ženy s bohatší sexuální minulostí.

Dotazem „*kdo že tomu příčinu dal*“ nebo „*kdo že z vás k tomu zlímu skutku nejprve příčinu dal*“,³⁷¹ se zjišťovalo, kdo byl aktivní při navázání tělesného kontaktu. Většina žen uvedla, že aktivní roli sehrál muž. Máří N., která pracovala jako děvečka u sládky Petra Byrgera, si stěžovala, že se nemohla ubránit svému hospodáři, který ji přinutil k pohlavnímu styku.³⁷²

Vyšetřující komisaři svými dotazy adresované obžalované zjišťovali, kde a kdy, došlo mezi ní a uvedeným souložníkem poprvé k pohlavnímu styku. Také tyto otázky poukazují na mravní poklesek obou sexuálních partnerů („*kde jste tělesně hřešili*“³⁷³, „*kde jste se v tom zlém skutku ponejprve*“³⁷⁴). Mezi místa, na kterých žena podlehlá svému svůdci, patřily nejčastěji různé komůrky, maštale, stodoly a chlívky.

Obžalovaná musela uvést, jak dlouho udržovala poměr s uvedeným mužem. Zpravidla byla dotyčná dotazována na frekvenci nebo počet pohlavních styků, které měla se svým souložníkem po dobu, co trval jejich vztah. Otázky byly formulovány

---

³⁶⁷ Případ Anna Synecká. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 116v – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

³⁶⁸ Takto byl v rozsudku apelačního soudu pojmenováván muž, s kterým smilnila odsouzená Lidmila Škorpová. VIZ. SOkA Benešov, fond AM Neveklova, inv. č. 21, ortel AS – 23. 8. 1714; Srv. Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví městečka Neveklova v 18. století, SSH 14/1979 s. 90 – 91; Také pojmenování sexuální partnera Anny Palečkové. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 13, fol. 4v – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

³⁶⁹ Mlynářským tovaryšem byl *souložník* Anny Řehořové. VIZ. SOkA Kolín, fond AM Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 1r.

³⁷⁰ Např. se svým hospodářem otěhotněla Anna Synecká. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 116v – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

³⁷¹ Případ Anna Palečková. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 4v – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

³⁷² SOkA Benešov, smolný spis, fond AM Prčice, inv. č. nemá, fol. 6 – čtvrtý výslech Máří N. 8. 3. 1717

³⁷³ Případ Kateřina Čížková. VIZ. SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 2v – výslech Kateřiny Čížkové 3. 12. 1722

³⁷⁴ Případ Anna Palečková. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 4v – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

většinou následovně: „*Jak často potom s ním si hřešila?*“³⁷⁵ Odpovědi na tyto otázky byly uváděny s větší či menší přesností. Anna Palečková, poté co uvedla kde a kdy měla s pacholkem Václavem poprvé pohlavní styk, musela odpovědět na tuto otázku: „*Kolikráte ste měli s sebou co činit za tu noc.*“³⁷⁶ Vzhledem ke skutečnosti, že se nejednalo o jedinou noc, ve které došlo k pohlavnímu spojení mezi Palečkovou a jejím partnerem (souložník za obžalovanou chodil „*nejméně dvakrát za týden*“³⁷⁷) můžeme se jen dohadovat, z jakého důvodu byl vyslýchané položen tento dotaz, zjišťující detail oné noci. Odpověď Palečkové zněla: „*Jenom jednou.*“³⁷⁸

Pokud měla obžalovaná více sexuálních partnerů, musela uvést jejich jména a kde a kdy ke styku došlo. Například Anna Synecká byla na svojí sexuální minulost dotazována následovně: „*S kým jsi se ponejprve zmrhala a jak dávno tomu jst?*“³⁷⁹ *Kde pak podruhé si se, a ským jsi se zmrhala?*“³⁸⁰ Anna Řehořová kromě svého posledního souložníka uvedla jména dalších mužů, s kterými měla postupně poměr.³⁸¹

Otázka, zda měla obviněná v pravděpodobné době otěhotnění pohlavní styk i s jiným mužem, měla vyloučit nebo určit jiného potenciálního otce. Při výslechu Kateřině Králíčkové byla položena otázka: „*...s kým jiným smilstva se dopustila?*“³⁸²

Další skupina otázek se týkala těhotenství obžalované. Žena musela uvést, jestli se jedná o její první těhotenství. Pokud nebyla prvorodičkou, byla dotazována na okolnosti své předchozí gravidity, zejména s kým otěhotněla a zda dítě (děti), které měla z předešlého těhotenství, žije, nebo zemřelo. Vyšetřovatelé především zjišťovali,

---

³⁷⁵ Otázka položená Anně Janouškové. VIZ. SOKA Praha – východ, AM Říčany, inv. č. 13, fol. 71r.

³⁷⁶ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 4v – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692

³⁷⁷ TAMTÉŽ.

³⁷⁸ TAMTÉŽ.

³⁷⁹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 116v – první výslech Anny Synecké 31. 7. 1748

³⁸⁰ TAMTÉŽ

³⁸¹ Dotyčná mohla mít sexuálních partnerů víc, jelikož uvedená jména se týkaly pouze mužů, s kterými otěhotněla. VIZ. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 2r – první výslech obžalované Anny Řehořové 21. 3. 1671

³⁸² SOKA Kladno, fond AM Velvary, (neuspořádaný aktový materiál), G – JUDICIALE, I. trestní spis sine sign., momentálně v kartonu č. 203. Výslech obžalované Kateřiny Králíčkové, předeepsané otázky, bez datace,

zda se dotyčná nemohla už v minulosti dopustit trestného činu vraždy novorozence.³⁸³ Ohledně poslední gravidity bylo zjišťováno, zda popřípadě kdy svému souložníkovi obžalovaná pověděla, že je s ním těhotná („*Kdy, a v který čas tomu tvému souložníkovi, tvé těhotenství jsi zjevila.*“³⁸⁴). Převážná většina žen o své graviditě nikomu nepověděla, proto jim byla při vyšetřování položena následující otázka: „*Proč jsi své těhotenství tajila*“. Odpovědi obžalovaných vystihují obtíže, kterým by musely čelit, pokud by svůj „jiný stav“ nezatajily. Ženy se bály, že budou propuštěny ze služby, pokud neměly partnera, cítily se jako svobodné matky zostuzené a právem se bály veřejného odsuzování, pranýřování a trestů, které byly za mimomanželský poměr ukládány. Mezi odpověďmi se nacházejí také přiznání k záměrnému zatajení těhotenství za účelem novorozence zavraždit nebo odložit.

Žena musela uvést, kdy ucítila poprvé pohyby, podle kterých se určovala délka těhotenství. Pokud vzniklo podezření, že k předčasnému ukončení těhotenství došlo záměrně, obžalovaná byla dotazovaná, zda svým chováním či užíváním nějakých prostředků si sama nezpůsobila „*vyhnání plodu*“.

Vyslýchaná žena musela uvést místo a dobu porodu (většinou obžalovaná uváděla, že se dítě narodilo ve dne, v noci, k ránu), popřípadě na jakém místě na ni přišly porodní bolesti. K důležitým bodům výslechu patřila otázka zjišťující, zda byla rodička v době porodu sama. Pokud se porod odehrával beze svědků, musela obžalovaná uvést, z jakého důvodu nevyhledala pomoc.

Další otázky se týkaly nově narozeného dítěte. Obžalovaná musela uvést, zda se jí narodil chlapec nebo děvče. Určit jakého bylo dítě pohlaví, dokázala většina žen. Jestli se jednalo o chlapce či děvče nedokázala říct například Anna Synecká. Při výpovědi

---

³⁸³ Např. Anna Řehořová přiznala, že se jí z předchozích vztahů narodily 3 děti. První žilo pouze 13 neděl, druhé nebylo podle slov obžalované *dochodilé* a také zamřelo, o třetím dítěti dotyčná uvedla, že je stále naživu. VIZ. SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 3v – druhý výslech obžalované Anny Řehořové, 23. 3. 1671

³⁸⁴ Případ Anna Synecká. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 117r – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

uvedla: „*Já dokonale nevím, jak mi to přišlo, ani jsem se na něj nepodívala.*“³⁸⁵ Také Máří N. na otázku týkající se pohlaví dítěte odpověděla: „*To nemůžu vědět, já sem se nedívala, zdali děvče, anebo pachole bylo.*“³⁸⁶ Na otázku, jestli se dítě narodilo živé nebo mrtvé, nejedna žena odpověděla, že dítě bylo mrtvé. Zda se jednalo o obrannou strategii, nebo se žena skutečně domnívala, že dítě nejevilo známky života, bylo při výsleších postupně zjišťováno. Obžalovaná musela uvést, podle čeho usoudila, že byl novorozenec mrtvý a jestli se dítě hýbalo nebo plakalo.

Žena, která se doznala k vraždě novorozence, musela popsat, jak daný čin spáchala. Například obžalovaná Anna Řehořová vypověděla: „*Vzala sem ho po porodu jednou rukou za hlavičku a druhou za krček. Potom sem ho vzala a zavázala do šatu. V tom šatu ještě se hýbalo a potom třikrát hubičkou hnulo. A umřelo.*“³⁸⁷

Pokud bylo ohledáno tělo novorozence městským fyzikem, chirurgem nebo porodní bábou, obžalovaná byla při výslechu konfrontována s povahou zranění, která se na těle novorozence nacházela. Porodní báby, které ohledaly tělo mrtvého novorozence Anny Řehořové, ve své výpovědi uvedly: „*...hlavička rozloupaná a všeck rozmačkaná a tělo taky všecko zmodralý a pomačkalý.*“³⁸⁸ Řehořové byla při výslechu proto položena následující otázka: „*Vod čeho dítě tak pomačkanou hlavičku má?*“³⁸⁹ Odpověď obžalované zněla: „*...vod toho kamení, s kterým sem jej přiložila a stou rukou co sem ho vzala za hlavičku.*“³⁹⁰

Také obžalovaná Anna Palečková byla při druhém výslechu konfrontována s povahou zranění, které se nacházelo pod krkem jejího dítěte. Otázka položená vyšetřujícím komisařem zněla: „*Anno doptáváme se tebe, kterak si toho dítěte smrti vinna, poněvadž jest znáti pod krkem rány, že by rukou škrceno býti mělo.*“³⁹¹ Dotyčná

---

³⁸⁵ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. soudní manuál, inv. č. 15, fol. 117v – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

³⁸⁶ SOkA Benešov, fond AM Prčice, inv. č. neuvedeno, fol. 9r – druhý výslech obžalované Máří N. 2. 3. 1717

³⁸⁷ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 1v – první výslech obžalované Anny Řehořové 21. 3. 1671

³⁸⁸ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 5r – výpověď porodních bab, které ohledaly novorozence Anny Řehořové 21. 3. 1671

³⁸⁹ TAMTÉŽ, fol. 3v – druhý výslech obžalované Anny Řehořové 23. 3. 1671

³⁹⁰ TAMTÉŽ.

³⁹¹ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 6r – druhý výslech obžalované Anny Palečkové 15. 2. 1692

poté popsala, jakým způsobem použila násilí vůči svému novorozenému dítěti: „*Nic sem mu rukou neudělala, nýbrž páni znám se k tomu, kdy sem ho pod ten hnůj dala, na ten hnůj pod kterým dítě leželo, na něj jedním kolenem sem klekla*“.³⁹²

Obžalované Rozině Potůčkové byla při výslechu předložena nožička jejího mrtvého dítěte a položena otázka *super corpus delicti* (výraz „nad tělem deliktu“ je více než příznačný). Dochovaná část výslechu autenticky přibližuje tuto konfrontaci. Otázka vyšetřujícího komisaře: v bodě č. 1. : „*Jeli to tobě ta předložená nožička tvýho dítěte, který se v svinským korytu našlo?*“³⁹³ Odpověď obžalované Potůčkové: „*W. ML. (Vaše Milosti) znám se k tomu je to ta nožička.*“³⁹⁴ Otázka vyšetřujícího v bodě č. 2. : „*Kde se ostatek podělo?*“³⁹⁵ Odpověď obžalované Potůčkové: „*Pacholek to holi popíchal. Bylo shnilý, že již osum neděl v studnici leželo.*“³⁹⁶

Jako další příklad, lze uvést konfrontaci Kateřiny Čížkové. Otázka vyšetřujícího komisaře: „*Darebné jest tvoje tvrdošivé zapírání, neb tvé dítě na pravý straně u chřtánku od palce a na levé hned naproti od prstů jak jsi ho zaškrtila znamení mělo...*“³⁹⁷ Obžalovaná Čížková tvrdila, že dítě „*nezahubila*“. Doznala se až v mučírně v přítomnosti mistra popravního: „*vzala sem ho za krk a škrtila, dala sem ho do zástěry, nevím, jestli se snad v ní zadusilo*“³⁹⁸

Na konfrontaci došlo i v případě obžalované Doroty Šťastné. Jelikož porodní bába, která její novorozené dítě ohledala, vypověděla, že novorozenec měl zamazanou tvář od hlíny. Obžalovaná Šťastná musela vysvětlit, jakým způsobem se hlína na tvář dítěte dostala. Při konfrontaci se Šťastná hájila tvrzením, že hlína byla ve staré truhličce (kterou zakoupila od hrobníka), do které bylo dítě vloženo.³⁹⁹

---

³⁹² TAMTÉŽ.

³⁹³ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 4v – výslech Roziny Potůčkové 27. 6. 1687

³⁹⁴ TAMTÉŽ.

³⁹⁵ TAMTÉŽ.

³⁹⁶ TAMTÉŽ.

³⁹⁷ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194., fol. 11r – výslech Kateřiny Čížkové 20. 3. 1723

³⁹⁸ TAMTÉŽ, fol. 17r – výslech útrpný obžalované Kateřiny Čížkové 9. 7. 1723

³⁹⁹ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 211r – konfrontace obžalované Doroty Šťastné a porodní báby Anny Procházkové 30. 10. 1753

Vysvětlení, jakým způsobem vzniklo poranění hlavy novorozence, které je uvedeno ve zprávě chirurga Antonína Kamenického, musela podat obžalovaná Anna Sobotníková. Dotyčná Sobotníková se hájila tvrzením, že poranění vzniklo od pádu na práh, při porodu ve stoje.⁴⁰⁰

Obžalovaná dále musela popsat, na jakém místě a jakým způsobem tělo novorozence ukryla.

Vyšetřující komisaři se snažili zjistit, zda obžalovanou k vraždě někdo navedl. Otázka byla zpravidla formulována: „... kdo tobě k tomu jak radou, tak i skutkem nápomocen byl.“⁴⁰¹ V případě kladné odpovědi bylo nejčastěji uvedeno jméno muže, kterého obžalovaná označila jako otce dítěte. Otce svého dítěte uvedla například Dorota Růžičková⁴⁰² nebo Majdalena Zelenová.⁴⁰³

Pokud byli zajištěni spoluviníci nebo svědci a jejich výpovědi nekorespondovaly s výpovědí obžalované, bylo přistoupeno ke konfrontaci k takzvanému „vejvodu“, kdy se mluvilo vůči, tedy z „oust v uši.“⁴⁰⁴ Václav Diviš souložník Kateřiny Čížkové při výslechu uvedl, že měl pouze jednu pohlavní styk s obžalovanou. Vyšetřující komisař poukázal na výpověď Čížkové, která uvedla, že tělesně obcovala s Divišem dvakrát a vyzval obžalovanou ke konfrontaci: „Ona ti to do očí mluví bude, že podvkráte si sni obcoval, a taky ti to mluví v oči slyšíš to.“⁴⁰⁵

Konfrontováni byli také Majdalena Zelenová a její souložník Jan Hrubeš (jelikož Hrubeš popíral tvrzení Zelenové, že ji naváděl k vraždě novorozence).⁴⁰⁶

---

⁴⁰⁰ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 15. soudní manuál, fol. 195r – první výslech Anny Sobotníkové 9. 1. 1753

⁴⁰¹ Případ Máří N. VIZ. SOKA Benešov, fond AM Prčice, smolný spis, inv. č. neoznačeno, fol. 7v – třetí výslech obžalované Máří N. 3. 3. 1717

⁴⁰² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv. č. 11, fol. 117v – druhý výslech obžalované Doroty Růžičkové 4. 7. 1679

⁴⁰³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 85v – poslední výslech Majdaleny Zelenové 10. 10. 1711

⁴⁰⁴ Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách v 16. – 17. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 5.

⁴⁰⁵ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194., fol. 6v – výslech Václava Divíše (souložníka Kateřiny Čížkové) 23. 12.1722

⁴⁰⁶ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 86r – konfrontace obžalované Majdaleny Zelenové s jejím souložníkem Janem Hrubešem, bez datace

Pokud se vyšetřujícím soudcům zdála výpověď obžalované neúplná nebo bylo pojato podezření, že dotyčná osoba nevypovídá pravdu, bylo přistoupeno k tortuře neboli právu útrpnému.

10.5. Tortura

Tortura neboli právo útrpné byl procesní institut, kterým se za pomoci fyzického nátlaku snažil soud přimět vyslýchanou osobu k přiznání. Přiznání na mučidlech mělo nejvyšší důkazní hodnotu a bylo pokládáno za korunu důkazů. V našich zemích je používání tortury před světskými soudy spolehlivě doloženo od konce 14. století. Vzhledem k následkům, které použití tortury mělo, se k mučení přistupovalo pouze, jednalo-li se o podezření z hrdelního zločinu.⁴⁰⁷ Způsob útrpných výslechů nebyl až do roku 1707 jednotný. Až hrdelní řád Josefa I. který byl vyhlášen roku 1707, definoval povolené způsoby mučení a vzestupně je seřadil od nejlehčích k těžším stupňům (šněrování rukou, palečnice, španělská bota, závěs za sucha, závěs za použití ohně).⁴⁰⁸

Podle Koldínova zákoníku, neměla být mučena děvečka mladší 15. let, těhotné ženy a ženy nacházející se v šestinedělí. Toto ustanovení najdeme v článku T. I. Koldínova zákoníku, kde je psáno: „*K mladšímu osmnácti let mužského pohlaví a k děvečce patnácti let útrpným právem přikračovati se nemá, ani k ženě těhotné, lečby šest nedělí vyležela.*“⁴⁰⁹

Také v hrdelním řádu Josefa I. v článku XVI. odstavce 1. je uvedeno, aby nebyly mučeny těhotné ženy. Jejich těhotenství muselo, být potvrzeno přísedními porodními bábami, a to na základě takzvaného *přehledání*.⁴¹⁰ Mučeny neměly být také šestinedělky. Další skupinu, která měla být podle hrdelního řádu Josefa I. osvobozena

---

⁴⁰⁷ Vilém KNOLL, Karel SCHELLE, Ladislav VOJÁČEK, *České právní dějiny*, Plzeň 2008, s. 178.

⁴⁰⁸ Jindřich FRANCEK, *Mistři ostrého meče*, PARDUBICE 1995, s. 13–14.

⁴⁰⁹ Josef JIREČEK (Edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 392.

⁴¹⁰ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, markrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 46.

od práva útrpného, tvořili hluší, němí a duševně nemocní.⁴¹¹ Při použití tortury, mělo být přihlíženo k zdravotnímu stavu mučené osoby. Pokud měl dotyčný na těle zranění, které by se podle svědectví lékaře mučením rozšířilo nebo zhoršilo, mělo se mučení *poodložit*. Lékař měl o tomto zranění podat přísežnou zprávu.⁴¹² Šlechtici a měšťané mohli být mučeni pouze výjimečně.

Mučení probíhalo v mučírně, která byla vybavená mučicími nástroji a nacházela se většinou v podzemním sklepení budovy soudu. Výslech se konal zejména v noci, či časně zrána. Podle hrdelního řádu Josefa I. měl být *inkvizit* mučen na lačno a mučení mělo probíhat ve všední den před polednem.⁴¹³

Útrpnému výslechu byli přítomni městský rychtář, delegovaní konšelé, kat se svými pacholky, krevní písař, jenž zaznamenával průběh útrpného výslechu.⁴¹⁴

Nejprve byl obžalované představen kat, který jí ukázal nástroje určené k mučení, vyložil, jakým způsobem se používají a jaké bolesti způsobují.⁴¹⁵ U výslechu, který byl učiněn v přítomnosti kata s představením nástrojů, bývá zpravidla zaznamenáno: „*S představením mistra popravního se všemi k mučení patřícími nástroji vykonaný.*“⁴¹⁶ Jakým způsobem probíhalo představení kata, ukazují následující příklady. U výslechu Doroty Otmarové, je zaznamenáno: „*Když v místě právním v mučírně v přítomnosti mistra popravního se všemi k mučení patřícími instrumenty, které jí před oči ukázané byly, napomínána byla, aby samou Bohu milou pravdu vyjeviti hledila; celá zbledla s třesením svých oudů, odpověděla, děj se vůle Boží.*“⁴¹⁷

---

⁴¹¹ Jindřich FRANCEK, *Mistři ostrého meče*, PARDUBICE 1995, s. 13; Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 46.

⁴¹² Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 46.

⁴¹³ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 48.

⁴¹⁴ Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, PRAHA 2000, s. 45.

⁴¹⁵ Josef KYTKA, *Smolná kniha města Milevska*, Milevsko 1939 s. 8.; Případ Kateřina Králíčková. V dopise apelačního soudu, ve kterém jsou podávány instrukce, jak při vyšetřování postupovat, je zmíněn mistr popravni s *mučícími* nástroji, který měl být obžalované představen. VIZ. SOKA Kladno, fond AM Velvary (neuspořádaný) aktový materiál, karton č. 203, sign. G – JUDICIALE, I. soudní spis, 1676 – 1677, misiv AS 26. 1. 1677

⁴¹⁶ Případ Máří.N. VIZ. SOKA Benešov, fond AM Prčice, smolný spis, inv. č. neoznačeno, fol. 9r – druhý výslech obžalované Máří N. 2. 3. 1717

⁴¹⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 79v – útrpný výslech obžalované Doroty Othmarové 29. 11. 1734

Když byly před obžalovanou Dorotu Rychlíčkovou postaveny nástroje určené k mučení, vyšetřující komisař ji zastrašoval slovy: „*Doroto, hled' pravdu pověděti před těmito nástroji k tvému mučení připravenými.*“⁴¹⁸

Pokud se obžalovaná nepřiznala, bylo přistoupeno k mučení. Prvním a nejlehčím stupněm tortury byla tzv. vazba neboli šněrování rukou, při které kat působil vyslýchané osobě bolest utahováním šňůry omotané kolem předloktí.

Druhým stupněm bylo přiložení palečnic, což byl nástroj složený ze dvou železných destiček spojených na obou koncích šrouby. Mezi železné destičky s výstupky se vkládaly prsty *inkvizitů*, které utahováním šroubů byly drceny.

Třetím mnohem bolestivějším stupněm mučení bylo použití španělské boty. Jednalo se o dva železné pláty s vystouplými hřeby. Tyto pláty se přikládaly na lýtko a bérce obžalované osoby a postupným utahováním šroubů způsobovaly nesnesitelnou bolest.

Čtvrtým stupněm tortury bylo takzvané suché trápení na žebříku, které spočívalo v natahování těla mučené osoby. Vyslýchaná byla položena zády na žebřík, ruce měla za zády svázané a přivázané k horní příčce žebříku. Svázané nohy byly v některých případech zatíženy kamenným závažím. Při tomto mučení docházelo k napínání těla, vykloubení horních končetin v ramenním kloubu a k poškození svalů.

Pátým stupněm bylo tzv. světlé trápení, kdy obžalovaná osoba byla natažena na žebřík a pod pažemi a v bocích pálena svazky svící, nebo hořícími pochodněmi. Před tímto stupněm trápení byla obžalovaná zbavena ochlupení, zejména v podpaží. Pokud ženě nebyly již dříve ostříhány vlasy, musely se zkrátit.⁴¹⁹ Někdy se do úst mučené osoby vkládala hruška nebo píšťala, aby nemohla křičet.

Mezi jednotlivými stupni mučení měla být podle hrdelního řádu Josefa I. pauza (zhruba jednoho dne), ve které měla být osoba, která byla podrobena právu útrpnému předána lékaři, který by ji ošetřil a učinil schopnou k dalšímu výslechu. Ošetření

---

⁴¹⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 64r – útrpný výslech obžalované Doroty Rychlíčkové

⁴¹⁹ Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, PRAHA 2000, s. 46; Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila, sexuální delikty ve východních Čechách v16. – 18. století*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 6; Jindřich FRANCEK, *Mistři ostrého meče*, PARDUBICE 1995, s. 12 – 15.

prováděl také kat, který měl určité znalosti a zkušenosti, jak a čím ošetřit různé rány vzniklé mučením.⁴²⁰

Během mučení byla *inkvizitka* povzbuzována vyšetřujícím komisařem k pravdivé výpovědi: „*Nedej příčinu tvé tělo darmo trápiti, a vyznej Bohu milou pravdu, proč a na jakej způsob jsi ty to tvé dítě zamordovala.*“⁴²¹ „*Nedej se tehdy trápiti, nýbrž raděj vyznej Bohu milující pravdu, na jaký způsob jsi ty to tvé neřádně na svět zplozené dítě o život připravila.*“⁴²²

Podle hrdelního řádu Josefa I. měl písař zaznamenat, jakým způsobem celý útrpný výslech probíhal. Kromě výpovědi osoby, která byla podrobena právu útrpnému, mělo být zapsáno, jakých stupňů tortury bylo použito, jak dlouho trvaly jednotlivé stupně tortury a jak dlouho trvaly přestávky mezi mučením. Písař měl také zaznamenat *známky úleku a strachu* vyšetřovance.⁴²³ V některých zaznamenaných výsledcích jsou zapsány tyto projevy mučené osoby, kterými byly různé citoslovce vyjadřující bolest. Zaznamenány jsou různé vzlyky a naříkání, najdeme zde poznámky, že trápení *inkvizitky* provázely křik a pláč nebo že dotyčná ztratila vědomí. Obžalovaní, kteří byli podrobena právu útrpnému, se často dovolávali různých světců, odvolávaly se k Panně Marii a Ježíši Kristu, vzývali Boží jméno, odvolávali se ke Kristovým pěti ranám nebo k Božimu milosrdenství. Z dalších projevů je možné jmenovat různé nadávky, klení, vzývání zlých duchů, proklínání určitých osob a zapřísahání se. Je zde popsán i fyzický vzhled *inkvizitky* například bledost, zčervenání, třesení rukou a nohou, třesení celého těla, zkřivení tváře bolestí nebo omdlení. Jakým způsobem byly zaznamenány projevy strachu a bolesti obžalovaných, které podstoupili torturu, demonstrují zápisy některých písařů.

---

⁴²⁰ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 50; Jindřich FRANCEK, *Mistři ostrého meče*, PARDUBICE 1995, s. 9 – 11.

⁴²¹ Případ Dorota Othmarová. VIZ. SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 80v – útrpný výslech obžalované Doroty Othmarové 29. 11. 1734

⁴²² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 201r – útrpný výslech Anny Sobotníkové 8. 2. 1753

⁴²³ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 49.

U Kateřiny Čížkové písař zaznamenal: „*Když do mučírny vcházela, byla všechna bledá a třásla se.*“⁴²⁴

V případě *inkvizitky* Doroty Othmarové, která byla podrobena třem stupňům tortury, je kromě otázek a odpovědí, zaznamenán i průběh mučení (je třeba zmínit, že prvním stupněm podle hrdelního řádu Josefa I. měla být vazba). Po použití prvního stupně trápení, kterým byly palečnice, je zaznamenáno: „*To trvalo ¼ hodiny, vyhlížela bledá a z velkých bolestí křičela ouvej, ouvej.*“⁴²⁵ Po použití druhého stupně tortury, kterým byla vazba neboli šněrování rukou, písař zaznamenal: „*To trvalo ¼ hodiny a velkém pláči a křiku s třesením oudův, bledá až sinalá v volání k S. (svatému) Janu Nepomuckému.*“⁴²⁶ Po třetím stupni tortury, při kterém byla *inkvizitka* tažena na žebříku za sucha (bez použití pálení ohněm) bylo písařem zaznamenáno: „*To trvalo půldruhé čtvrti hodiny v bolestech ouvej nařikání a drobek na tváři zčervenala.*“⁴²⁷

U obžalované Anny Sobotníkové, jsou projevy strachu a bolesti zaznamenány následovně. Při prvním stupni (vazba), je u odpovědi v bodě 6. v poznámce zaznamenáno: „*Zde se třásla, tvář se jí měnila.*“⁴²⁸. Odpověď na otázku číslo 7. je uvedena citoslovcem a odvoláváním se na Kristovo jméno: „*Ach pro Krista Pána....*“⁴²⁹ U bodu 9. najdeme na konci odpovědi: „*... Bohu se poručím ouvej.*“⁴³⁰ Při druhém trápení *inkvizitka* v bodě 6. prosila (zřejmě aby se s mučením přestalo), s dovoláváním se Božího milosrdenství.⁴³¹ Při třetím trápení je v poznámce u odpovědi v bodě 3. zaznamenáno: „*zde omdlávala vodou ji omejvali*“⁴³²

U obžalované Anny Synecké, je při přiložení palečnic zaznamenáno: „*...Ach můj ruce*“⁴³³. Když *inkvizitka* začala ztrácet vědomí, písař zaznamenal: „*Počala omdlývat,*

⁴²⁴ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 17r – útrpný výslech Kateřiny Čížkové 9. 7. 1723

⁴²⁵ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol.80v – útrpný výslech obžalované Doroty Othmarové 29. 11. 1735

⁴²⁶ TAMTÉŽ, fol. 81v – útrpný výslech obžalované Doroty Othmarové 29. 11. 1735

⁴²⁷ TAMTÉŽ, fol. 82v – útrpný výslech obžalované Doroty Othmarové 29. 11. 1735

⁴²⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 15, fol. 200v – útrpný výslech Anny Sobotníkové 8. 2. 1753

⁴²⁹ TAMTÉŽ, fol. 201r – útrpný výslech Anny Sobotníkové 8. 2. 1753

⁴³⁰ TAMTÉŽ.

⁴³¹ TAMTÉŽ, fol. 201v – útrpný výslech Anny Sobotníkové 8. 2. 1753

⁴³² TAMTÉŽ, fol. 202r – útrpný výslech Anny Sobotníkové 8. 2. 1753

⁴³³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 15, fol. 125v – útrpný výslech Anny Synecké – palečnice 31. 10. 1748

vodou ji obmyly, a zase k sobě přišla“.⁴³⁴ O bolesti, kterou inkvizitce způsobovalo utažení palečnic, vypovídá její následující projev: „...bolesti ukrutný!“⁴³⁵

Pokud osoba po přestání všech stanovených stupňů tortury stále trvala na své nevině, byla zproštěna obvinění. Například Dorota Amchová, která podstoupila tři stupně tortury, byla zproštěna obvinění z vraždy svého novorozeného dítěte a odsouzena pouze za smilstvo 1 rokem nucených prací.⁴³⁶ Rovněž byla osvobozena Anna Sobotníková, která přestála vazbu, palečnice a tažení za sucha.⁴³⁷

V případech, že mučený se přiznal ke spáchání zločinu, pro který byl obžalován, byl shledán vinným.

10.5.1. Otázka nepravdivého doznání

Mohlo dojít ke skutečnosti, že se vyslýchaná osoba doznala k činu, který nespáchala a to na základě strachu z mučení, bolesti, která ji byla způsobována při tortuře, nebo ze strachu z opětného mučení? Jisté pochyby o spolehlivosti útrpného práva najdeme již v Koldínově zákoníku. V článku S.XX. odstavce II. je psáno: „*Nebo jakž mučením a trápením ne vždycky se má věřiti: tak také ne vždycky ovšem hned nevěřiti. Právo zajisté útrpné je věc nejistá, nebezpečná, kterážto pravdu častokráte zklamává. Mnozí zajisté trpělivostí, snesitedlností, tvrdostí a svau urputností všeckna trápení a mauky (muky) vytrpěti umějí, mučení sobě nic nevážíce, k ničemuž hned přiznati se nechtějí, by pak i na prach spálení býti měli. Zase na odpor, někteří lidé velmi jsau v tom netrpěliví, tak že všecko raději i na sebe i na jiné lháti budau, nežli by nejmenší trápení vytrpěti*

---

⁴³⁴ TAMTÉŽ, fol. 126r – útrpný výslech Anny Synecké – palečnice 31. 10. 1748

⁴³⁵ TAMTÉŽ.

⁴³⁶ SOKA Benešov, fond AM Čechtice, smolný spis, inv. č. 74. rozsudek AS nad Dorotou Amchovou a jejím souložníkem Pavlem Trnkou 25. 1. 1729; Srv. tabelární přehled. VIZ. Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století. (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů), SSH 12/1977, s. 160 – 161, s. 173 (předepsané otázky od AS).

⁴³⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 200v – 201r – výslech útrpný – šněrování rukou 8. 2. 1753, fol. 201r – 201v – výslech útrpný – přiložení palečnic 8. 2. 1753, fol. 201v – 202r – výslech útrpný – vytažení na žebřík bez použití ohně 8. 2. 1753

mohli.“⁴³⁸ Přiznání se k vraždě novorozence po absolvování práva útrpného, zejména druhého, třetího a čtvrtého stupně nebylo u žen ničím výjimečným. Kateřina Králíčková, která svojí výpověď týkající se smrti jejího nově narozeného dítěte několikrát změnila, uvedla, že důvodem změny její výpovědi byl strach, že bude znovu mučena: „z strachu bolesti a hrůzy budoucího trápení všecko jsem lhala“. Je celkem pochopitelné, že dotyčná Králíčková už nechtěla snášet bolest, kterou při tortuře zakusila. Naopak vyšetřující komisaři hájili spolehlivost svého postupu při použití tortury. Odkazovali se na skutečnost, že *inkvizitka* Králíčková i po ukončení mučení, v *dobrovolnosti* trvala na svém přiznání („*Nepopírej, nýbrž pravdu pověz, neb toho tvého předešlého vyznání, to tvé snesené trápení příčina nejni, poněvadž si po trápení na tom dobrovolně stati zůstala. A tak z trápení toho si nemluvila.*“⁴³⁹

Termín nepravdivé doznání, kdy se osoba během vyšetřování dozná k činu, který nespáchala je v dnešní forenzní psychologii znám.⁴⁴⁰ Z hlediska dnešní forenzní psychologie, sebeobviňování nebo nepravdivé doznání je ve většině případů způsobeno kombinací sugescí a jiných příčin, například chybou ve vyšetřování. Sugesci mohou vyvolat, kromě psychických poruch také sugestivní otázky kladené při výslechu. Pravděpodobně také během vyšetřování u hrdelních soudů v raném novověku docházelo k nepravdivým doznáním. Avšak aby mohlo být toto tvrzení podloženo, je třeba uvést okolnosti, které vyšetřování u zmíněných hrdelních soudů doprovázely. Sice nebude možné odpovědět na otázku, která z odsouzených žen se nepravdivě doznala k vraždě novorozence, avšak k určitým obecným závěrům je možné dojít. Obžalovaná byla od svého zatčení vystavena jak tlaku fyzickému, tak tlaku psychickému. Proběhlý porod byl nemalou zátěží pro organismus ženy a určitý dopad na psychiku rodičky měla také smrt novorozence. Při zatčení, které většinou neprobíhalo beze svědků, byla žena vystavena „pranířování“ (vzhledem k tématu, není výraz použit v pravém slova smyslu) ze strany vesničanů (měšťanů). Samotný pobyt ve vedení měl na obžalovanou

⁴³⁸ Josef, JIREČEK (Edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 387 – 388.

⁴³⁹ SOKA Kladno, fond AM Velvary (neuspořádaný) aktový materiál, kart.č. 203, sign. G – JUDICIALE, I. soudní spis, rok 1876 – 1677, fol. nečíslováno, předepsané otázky, na které měla Kateřina Králíčková odpovídat,

⁴⁴⁰ Ingrid MATOUŠKOVÁ, *Aplikovaná forenzní psychologie*, PRAHA 2013, s. 198.

devastující účinky. Během výslechů, byla obžalovaná neustále obviňována ze spáchání vraždy svého dítěte. Bezpochyby také právo útrpné zanechalo na mučené osobě fyzické a psychické následky. Pokud by odsouzená své doznání na popravišti odvolala, bylo by zahájeno znovu vyšetřování a celé „martýrium“ by se opět opakovalo. Uvedené důvody mohly být příčinou, která vedla obžalovanou ženu se doznat k činu, který nespáchala.

10.6. Svědecké výpovědi

Jak jsem již uvedla v kapitole nazvané *Utajované těhotenství*, svědek vypovídal pod přísahou. Forma svědecké přísahy se nachází v Koldínově zákoníku v článku B. LII. Svědecká výpověď byla zaznamenána písařem, a po skončení výslechu měla být svědkovi přečtena. Poté se vyšetřující komisař svědka zeptal, zda vše co vypověděl „bez ublížení své duše (duši)“⁴⁴¹, může potvrdit „tělesnou přísahou“. Svědek většinou odpovídal: „Mohu směle, že jinaké nejní.“⁴⁴² nebo „můžu s přísahou stvrdit.“⁴⁴³

K podání svědecké výpovědi byli přizváni příbuzní obviněné, především rodiče, sourozenci a muž, kterého obžalovaná žena označila za otce dítěte (pokud se ho podařilo zajistit). Svědčit musel také zaměstnavatel (hospodář s hospodyní) a čeleď. Dalšími svědky byli sousedé a lidé z okolí. V některých případech svědčil nálezce mrtvoly novorozence, či potraceného plodu.

Svědci byli často dotazováni, jaké pověsti se obžalovaná těšila. Například Kateřina Zarmoucená podle svědků z jejího okolí, byla dívkou, která si muže nepřipouštěla příliš k sobě.⁴⁴⁴

---

⁴⁴¹ Např. SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 178, fol. 3v – výslech svědků Anny Hospodové a Doroty 12. 1. 1722

⁴⁴² Např. SOKA Kolín, fond Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 178, fol. 6v – výslech Matěje Rykla (souložníka Roziny Černé) 6. 3. 1722; SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 65v – výslech Kašpara Štolby (souložníka Doroty Rychlíčkové) – bez datace;

⁴⁴³ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 213v – 214r – výslech hrobaře Martina Zimy 28. 12. 1753

⁴⁴⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 10, fol. 22v – výslech svědkyně

Vyšetřující komisaři se snažili zjistit, zda okolí vědělo o graviditě obviněné. Při vyšetřování se pátralo, komu se obviněná svěřila se svým těhotenstvím a zda si jejího rostoucího břicha nebo jiných příznaků gravidity někdo všimnul.

Pokud obžalovaná tvrdila, že se dítě narodilo mrtvé, byli svědci dotazováni, zda neslyšeli dětský pláč. Tato otázka byla například položena bratrovi a švagrové Kateřiny Čížkové, kteří se nacházeli v době, kdy Čížková rodila ve vedlejší místnosti.⁴⁴⁵

Pokud obžalovaná narození mrtvého dítěte zdůvodňovala úrazem v těhotenství, byly k podání svědecké výpovědi přizváni osoby, které mohli daný úraz potvrdit. Jako svědek v případě Doroty Šťastné vystoupil u hrdelního soudu v Říčanech pohůnek, na kterého spadl kus podlahy, kterou se probořila Dorota Šťastná v době, kdy byla těhotná.⁴⁴⁶

Svědék, který našel mrtvého novorozence, musel uvést, na jakém místě tělo leželo a zhruba v jakém stavu se nacházelo (výpověď svědka byla zpravidla omezena na popis, že dítě bylo zkroucené, mokré, v rozkladu, pomačkané). V některých svědeckých výpovědích je zaznamenáno, koho nálezce mrtvolky přivolal, popřípadě kam bylo tělíčko přeneseno. Anna Hospodová, která našla tělo novorozence Roziny Černé, při svědecké výpovědi uvedla, že dítě leželo v kaluži za chlívem. K nálezu přivolala sousedku Dorotu a společně dítě zanesly k hospodáři. Zmiňovaná sousedka Dorota byla také vyslechnuta a výpověď svědkyně Hospodové potvrdila.⁴⁴⁷ Ohledně stavu těla, svědkyně Dorota uvedla, že dítě bylo promáčené („*jen voda z něho tekla*“).⁴⁴⁸

Jakým způsobem byl vyslýchán muž, kterého obžalovaná označila za otce svého dítěte, je možné ukázat na příkladu „*souložníka*“ Doroty Rychlíčkové, Kašpara Štolby. Nejprve musel souložník Štolba uvést, zda a odkud obžalovanou Rychlíčkou zná. Poté dotyčnému byly pokládány otázky týkající se intimního vztahu, který měl

---

⁴⁴⁵ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis inv. č. 194, fol.4v – 5v výslech Jana Čížka (bratra Kateřiny Čížkové) 3. 12. 1722, fol.12v – výslech Terezie Čížkové (švagrové Kateřiny Čížkové) 20. 3.1723

⁴⁴⁶ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 215r – výslech svědka Martina Kvapila 28. 12. 1753; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 449 – 450.

⁴⁴⁷ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 178, fol. 3r – výpověď Anny Hospodové 12. 1. 1722, fol. 3v – výpověď sousedky Doroty 12. 1. 1722

⁴⁴⁸ TAMTÉŽ, fol. 3v – výpověď sousedky Doroty 12. 1. 1722

s obžalovanou (tyto otázky byly prakticky stejné jako ty, které byly pokládány při výslechu obžalované). Stejně jako obžalovaná musel i on uvést, který z nich byl aktivní při navázání tělesného kontaktu: „*Kdo z vás k takovému nešlechtnému skutku první příčinu dal, který jste spolu páchali.*“⁴⁴⁹ Odpověď souložníka Štolby zněla: „*Ona mně příčinu dala nebo za mnou do maštali přišla.*“⁴⁵⁰ Následovala otázka: „*Kolikrát a jak často jsi v takovém skutku s ní sešel.*“⁴⁵¹ Souložník Štolba vyznal: „*Jak často po prvním tom skutku nešlechtným jsem se sní scházel, kde se nám líbilo a to trvalo přes půl léta.*“⁴⁵² Poté musel souložník uvést, kde a kdy došlo k prvnímu pohlavnímu spojení mezi ním a obžalovanou. Vyšetřující komisaře zajímalo, zda si jejich intimního styku někdo všimnul a zda byli trestáni za nepovolený nemanželský styk, který provozovali po určitou dobu: „*Copak žádný vás nepřehlídl v té nešlechtnosti a vás netrestal za tak dlouhý čas.*“⁴⁵³ Ohledně těhotenství obžalované, byl souložník tázán, zda věděl, že je jeho partnerka těhotná. V případě souložníka Štolby zněla odpověď záporně.⁴⁵⁴

Pokud muž věděl, že je jeho partnerka těhotná, byla mu položena otázka, zda ji k danému činu naváděl. Pokud se prokázalo, že souložník (či jiná osoba) naváděl ženu k spáchání vraždy dítěte, bylo toto jednání trestáno smrtí. Jakým způsobem se prokazovala vina druhé osoby z návodu k vraždě? Velkou váhu mělo stvrzení výpovědi odsouzené proti *svému společníkovi* těsně před popravou.⁴⁵⁵ Tomuto tématu se blíže věnuji v kapitole nazvané *Exekuce*.

---

⁴⁴⁹ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 65r – výslech Kašpara Štolby – bez datace

⁴⁵⁰ TAMTÉŽ

⁴⁵¹ TAMTÉŽ

⁴⁵² TAMTÉŽ

⁴⁵³ TAMTÉŽ, fol. 65v – výslech Kašpara Štolby – bez datace

⁴⁵⁴ TAMTÉŽ

⁴⁵⁵ Josef JIREČEK (Edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 394.; Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, markrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 80.

11. Trest

Trestání vraždy novorozenců mělo nemalou publicitu, která měla odradit potenciální pachatelky.⁴⁵⁶ Díky veřejné popravě se komunita shodla v názoru, že byl, spáchám hanebný zločin.⁴⁵⁷

Trestem za *mord* novorozence, bylo za živa zahrabání a poté kulem probití srdce odsouzené,⁴⁵⁸ tento trest přetrvával do konce 17. století.⁴⁵⁹ Exekuce stětím, probitím srdce kulem a zahrabáním byl určitý projev milosti.

Tento trest byl uzákoněn až v hrdelním řádu Josefa I. Podle článku XIX. odstavce 10. měla být exekuce za *mord* dítěte provedena následovně: nejprve měla být obžalovaná s'ata, po vykonané popravě mečem a vložení těla do hrobu, mělo být srdce odsouzené probodnuto kulem a až poté zahrabáno.⁴⁶⁰ K tomuto trestu byla odsouzena například Rozina Černá v roce 1722⁴⁶¹ nebo Anna Válková v roce 1707.⁴⁶² Pokud by bylo dítě s „*obvzláštní ukrutností zabitě*“, jsou v hrdelním řádu Josefa I. v článku XX. odstavce 10. doporučeny tzv. zostřující tresty. Doporučeno bylo trhání rozžhavenými kleštěmi, useknutí ruky nebo mohl být užit i jiný způsob, kterým by byl trest zostřen.⁴⁶³

Zostřující tresty, byly zpravidla vykonávány cestou na popraviště.⁴⁶⁴

---

⁴⁵⁶ Lita Linzer SCHWARTZ, Natalie K. ISSER, *Endangered Children: Homicide and Other Crimes*, BOCA RATON 2012, s. 30.

⁴⁵⁷ Petr BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, PRAHA 2005, s. 213.

⁴⁵⁸ Jindřich FRANCEK, *Mistři ostrého meče*, PARDUBICE 1995, s. 28.

⁴⁵⁹ Václav BŮŽEK, „*Člověk českého raného novověku*“, PRAHA 2007, s. 208.

⁴⁶⁰ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 60.

⁴⁶¹ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, inv.č. 178. Rozsudek AS 14. 7. 1722

⁴⁶² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 13, fol. 70v – ortel AS nad Annou Válkovou 27. 9. 1707

⁴⁶³ Josef I. římskoněmecký císař, *Nowé práwo útrpné a hrdelní, pro králowství České, margrabství Moravské a knížetctwi Sleské*, PRAHA 1708, s. 60.

⁴⁶⁴ Jindřich FRANCEK. *Zločin a trest v českých dějinách*, PRAHA 2000, s. 42.

12. Exekuce

Exekuce bývala vykonávána velmi brzy, obvykle již druhý den od vynesení rozsudku. Odsouzené měl být sdělen den i hodina popravu. Pod vedením duchovní osoby, měla být odsouzená *připravena na smrt*. Kněz měl odsouzenou navštívit ještě ve vězení a dopomoci jí učinit pokání. Ve vedení mohla odsouzená přistoupit ke svaté zpovědi. Pokud tak neučinila, měla být na popravišti přísně, *však vlídně* napomenuta, aby tuto svátost pokání učinila a skrze rozhřešení udělené knězem obdržela Boží milost. Pokud se odsouzená rozhodla ještě na popravišti přistoupit ke zpovědi, mělo ji být k vyznání hříchů a projevení lítosti poskytnuto dostatek času. Odsouzená nemusela být vedena na jiné místo, ale mohla se v kleče na *témž místě* vyzpovídat a obdržet od kněze rozhřešení. Lid, který byl shromážděn, aby popravě přihlížel, měl na tu chvíli ustoupit a umožnit odsouzené aby se v klidu a soukromí vyznala ze svých hříchů.⁴⁶⁵ Na popravišti byl odsouzené znovu přečten rozsudek a ta potvrdila pravdivost své výpovědi⁴⁶⁶ větou: „*na tom umírám a duši svou to pečetím*“⁴⁶⁷ nebo „*na tom umírám*“⁴⁶⁸. Ještě na popravišti odsouzená mohla odvolat svou výpověď, nebo požádat o milost.

Poprava byla veřejná, a probíhala během dne.⁴⁶⁹ Koldín v zákoníku píše: „*Poprava časem nočním nad žádným nemá se vykonávati, ale v bíledni s oznamováním příčin, proč mu se to děje.*“⁴⁷⁰ Popravě byli přítomni rychtář, hejtman příslušného panství, který zastupoval vrchnost, duchovní, pověření konšelé a mistr popravní se svými

---

⁴⁶⁵ Krátké napomenutí a správa, jak se má s popravci, pro jejich zlé chování a přečinění na smrt odsouzenými, jednati. In: *Přední Křesťanského Člověka Starost. To jest: Časná, a Blízká Příprava k Dobré Smrti, k tomu Spůsob, a Hotovost Umírání, a Skonání, na Příklad Ježíše Krista Pána Našeho, a z Životův jiných Svatých: Z Latinského jazyku přeložená a všem k Následování předložena*. PRAHA 1644, s. 436 – 454. (Knihopis K 15668), Také Miloš Sládek TÝŽ, s. 284

⁴⁶⁶ TAMTÉŽ.

⁴⁶⁷ Jindřich FRANCEK, *Mistři ostrého meče*, PARDUBICE 1995, s. 26; Jindřich FRANCEK. *Zločin a trest v českých dějinách*, PRAHA 2000, s. 42.

⁴⁶⁸ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 6v – výpověď odsouzené Anny Řehořové na popravišti 15. 5. 1671

⁴⁶⁹ Jindřich FRANCEK. *Zločin a trest v českých dějinách*, PRAHA 2000, s. 42; Jindřich FRANCEK, Tomáš ŠIMEK, *Hrdelní soudnictví v českých zemích: soupis pramenů a literatury*, ZÁMRSK 1995. s. 29.

⁴⁷⁰ Josef JIREČEK, *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 394.

pacholky. Popraviště byla zřizována zpravidla na návrších a rozcestích nedaleko měst pověřených výkonem hrdelního práva. Popravy byly také vykonávány na náměstí u pranýře, výjimečně na místě, kde byl spáchán trestní čin.⁴⁷¹

Pokud město nemělo svého kata, byl kat povolán z jiného města. Městská rada, která si kata objednala, musela však zaplati katovi a jeho pacholkům mzdu za vykonanou práci, dále hradit náklady na jejich jídlo a náklady spojené s jeho přesunem, při které musela být zajištěna katova bezpečnost ozbrojeným průvodem.⁴⁷²

13. Otázka dobré smrti

Jak jsem již uvedla v předešlé kapitole, k *věčnosti připravená osoba* byla na popravišti tázána, zdali na tom, co proti svému *společníku* vypověděla, *umřítí může a umírá*.⁴⁷³ Pokud tedy v předchozích výsledích odsouzená žena uvedla spoluviníka či spoluviníky, mohla svou výpověď proti těmto osobám potvrdit, nebo odvolat. Toto potvrzení výpovědi před popravou mělo velkou váhu (podle hrdelního řádu Josefa I. bylo „*smrtí zločince potvrzený*“⁴⁷⁴).

Z praxe hrdelních soudů je možné zmínit případ Majdaleny Zelenové, která během vyšetřování uvedla, že ji k vraždě novorozence navedl otec jejího dítěte Jan Hruběš. Odsouzená Zelenová byla před svou popravou tázána, zda na výpovědi proti Janu Hruběšovi trvá. Záznam její výpovědi, který pořídil písař na popravišti, před vykonáním exekuce byl pak přečten Janu Hruběšovi při tortuře: „*Jane Hruběši ještě jednou při*

---

⁴⁷¹ Jindřich FRANCEK, *Mistři ostrého meče*, PARDUBICE 1995, s. 26.

⁴⁷² Eva PROCHÁZKOVÁ, *Hrdelní soudnictví městeček Prčice a Sedlce v 16. – 18. století*, Sborník Vlastivědných prací z Podblanicka 24/1983, s. 242; Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, PRAHA 2000, s. 37.

⁴⁷³ Josef JIREČEK (Edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 394.; Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 80.

⁴⁷⁴ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 80.

útrpným právu jsi tázán na to, kterak na tebe se odvolává Majdalena Zelenová na popravním místě před svou smrtí...“⁴⁷⁵. Potvrzení výpovědi, které učinila Majdaleny Zelenová před popravou, patřilo k hlavním důkazům, na jejichž základě byl Hrubeš uznán vinným z návodu ke vraždě.

Anna Řehořová, která během výslechu obvinila svého souložníka Jana Šmaula z návodu, aby dítě *neživila*, své tvrzení na popravišti odvolala slovy: „... *on tím vinen není, mě nenaváděl, abych ho neživila...*“ Sice přiznala, že ji během těhotenství Šmaul nabízel nějaké koření, které odmítla, ale nakonec za viníka vraždy označila pouze sebe. Její poslední zaznamenaná slova jsou: „*Na tom umírám.*“⁴⁷⁶

Do jaké míry bylo stvrzení výpovědi odsouzené na popravišti proti určité osobě ovlivněno strachem z osobního a posledního soudu, věčného zatracení a pekelných muk? Žena, která byla odsouzena k trestu smrti, cítila nevyhnutelnost konce jejího pozemského života. Byla si vědoma, že o osudu její duše se rozhoduje v tomto okamžiku, v okamžiku před popravou, těsně před biologickou smrtí. V tuto chvíli byla poslední možnost tvrzení proti dotyčnému odvolat. Odsouzenec měl být na tuto možnost upozorněn. Podle publikace patřící do žánru typu *ars moriendi*, nazvané *Přední křesťanská člověka starost*, se mělo odsouzenici k trestu smrti připomenout, že pokud z bolesti způsobené právem útrpným neb ze zášti, křivě obvinil nějakou osobu, měl toto obvinění časně a náležitě odvolat.⁴⁷⁷ Pokud by tak neučinil, jeho jednání by bylo v rozporu s dobrou smrtí a dotyčný by své duši svým nevhodným chováním uškodil.⁴⁷⁸

Nabízí se otázka, do jaké míry byla odsouzená obeznámena s učením, o osudu duše po smrti. Člověk 17. a 18. století, byl během svého života obeznámen se

---

⁴⁷⁵ SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 87r – útrpný výslech souložníka Jana Hrubeše 5. 4. 1712

⁴⁷⁶ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 6v – výpověď odsouzené Anny Řehořové na popravišti 15. 5. 1671

⁴⁷⁷ Krátké napomenutí a správa, jak se má s popravci, pro jejich zlé chování a přečinění na smrt odsouzenými, jednati. In: *Přední Křesťanského Člověka Starost. To jest: Časná, a Blízká Příprava k Dobré Smrti, k tomu Spůsob, a Hotovost Umírání, a Skonání, na Příklad Ježíše Krista Pána Našeho, a z Životův jiných Svatých: Z Latinského jazyku přeložená a všem k Následování předložena*, PRAHA 1644, s. 436 – 454. (Knihopis K 15668), Také Miloš Sládek TÝŽ, s. 284.

⁴⁷⁸ Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, PRAHA 2013, s. 216 – 218.

spoluosobným soudem (jde o barokní výraz pro tzv. soukromý soud, který podle křesťanské doktríny čeká každou duši, krátce po okamžiku smrti, na rozdíl od soudu posledního který nastane až na konci světa). Tímto se blíže dostáváme k již výše zmíněnému tématu *ars moriendi* (příprava na dobrou smrt a umění dobré smrti). Podle Erasma Rotterdamského, příprava na dobrou smrt, měla člověka provázet celý jeho život neustále zbožným životem, a tudíž se nemusel obávat náhlé smrti, ke které by nebyl připraven. V barokní literatuře patřily knihy příprav ke šťastné smrti k oblíbeným žánrům a v českých zemích se staly oblíbeným titulem tiskařů.⁴⁷⁹ Nacházely se v nich různé modlitby za šťastné skonání. Tyto modlitby byly určeny všem sociálním skupinám.⁴⁸⁰ V katolické oblíbené modlitební knížce vzniklé v 17. století *Zlatý nebeklíč*, se nachází *Modlitba k bolestné Rodičce Boží za šťastnou smrt*, ve které modlící se hříšník prosí za osud své duše na věčnosti.⁴⁸¹ Najdeme zde také prosebnou modlitbu za posílení duše v hodině smrti nazvanou *Troje vzdechnutí k Panně Marii za šťastnou hodinu smrti*.⁴⁸² V *Modlitbě k Panně Marii za šťastnou smrt*, je Panna Marie nazývána nejmocnější orodovnicí, která se přimlouvá za duši hříšnice u spravedlivého soudce (svého Syna).⁴⁸³

Tématika smrti, osobního a posledního soudu, posmrtného života, nebe, očistce a pekla, byla v 17. a 18. století (kromě dogmatických spisů věnovaných eschatologii a různých modliteb) probírána v rámci homilie a katecheze, které byly určeny pro všechny sociální vrstvy obyvatel.⁴⁸⁴ V kázáních bylo neustále opakováno, že i jediný smrtelný hřích bez vyznání ve svaté zpovědi vede do pekla.⁴⁸⁵ Náboženské vzdělávání obyvatelstva pařilo mezi základní úkoly církve. Katecheze byla nejčastěji vedena podle katechismů, základních věroučných církevních příruček. Člověk raného novověku byl

---

⁴⁷⁹ Jiří MIKULEC, Martin HOLÝ, *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, PRAHA 2007, s. 7 – 20.

⁴⁸⁰ Miloš SLÁDEK, TÝŽ, 104. 107.

⁴⁸¹ Martin KOCHER, *Zlatý nebe klíč*, obsahující pobožné modlitby křesťanského katolického náboženství. Totiž: Modlitby ranni, večerní, při mši svaté a nešpořích, k zpovědi a k svatému přijímání, k nejsvětější Trojici, k welebné svátosti oltářní, k Krystu Pánu, a k jeho přehořkému umučení. Též k Panně Maryi, a rozličným svatým, v obecních potřebách za nemocné, umirající, zemřelé: y za duše v očistcy prospěšné. Pro osobu ženskau, Jindřichův Hradec 1805, s. 189 – 190.

⁴⁸² TAMTÉŽ, s. 160.

⁴⁸³ TAMTÉŽ, s. 168 – 169.

⁴⁸⁴ Miloš SLÁDEK, TÝŽ, s. 18 – 23.

⁴⁸⁵ Peter DINZELBACHER, TÝŽ, s. 97

schopen porozumět základní věroučným otázkám v rozsahu dobového katechismu.⁴⁸⁶ Na katechezi, která se vyučovala na faře, chodila obžalovaná Dorota Šťastná.⁴⁸⁷ Pokud by přeci jenom, výše uvedené způsoby katecheze už z jakéhokoliv důvodu selhaly, což u našich odsouzených nelze vyloučit, s posledními věcmi člověka byl odsouzený k smrti, obeznámen duchovním, který jej ještě ve vězení po vynesení rozsudku, navštívil (jak je uvedeno v předchozí kapitole, týkající se postupu, který měl následovat po vynesení rozsudku). Úkolem duchovní osoby bylo odsouzeného *přistrojít ke smrti*. Odsouzenici mělo být vysvětleno, aby skutečnost, že nezemřel *ve svém hříchu*, považoval za milost. Poněvadž zná den i hodinu své smrti, má možnost se na smrt po duchovní stránce připravit.⁴⁸⁸ Jak jsem již uvedla, za nejhorší byla považovaná náhlá smrt, která zastihne člověka nepřipraveného, nebo smrt člověka, který umírá s hříchem křivého svědectví. Nabízí se otázka, kolik žen, které zakončily svůj život na popravišti, zemřelo v duchu *ars moriendi*.

---

⁴⁸⁶ Jiří MIKULEC a kolektiv, *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, PRAHA 2013, s. 238– 241.

⁴⁸⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 209r – výpověď rychtáře Pavla Kvapila

⁴⁸⁸ Krátké napomenutí a správa, jak se má s popravci, pro jejich zlé chování a přečinění na smrt odsouzenými, jednati. In: *Přední Křesťanského Člověka Starost...*, s. 436 – 454. (Knihopis K 15668); Také Miloš SLÁDEK TÝŽ, s. 281.

14. Důvody, které vedly ženu ke spáchání vraždy novorozence

Jak vypadal profil pachatelky, která se dopustila vraždy svého novorozeného dítěte? Z jakého prostředí pocházela? Které důvody vedly ženu ke spáchání tohoto činu?

Ženy, které stanuly před hrdelním soudem pro obžalobu z hrdelního zločinu vraždy novorozence, pocházely nejčastěji ze sociálně nejslabší vrstvy ženské populace a vražda novorozence matkou je považována za zločin svobodných služek.⁴⁸⁹ Je třeba uvést, že v oblasti jižních Čech bylo zaznamenáno, že mezi pachatelkami, které se dopustily výše uvedeného hrdelního zločinu, převažují ženy z řad měšťanů nad služkami z vesnického prostředí (jedná se o období 1672 – 1725).⁴⁹⁰

Před hrdelním soudem pro obžalobu z vraždy novorozence stanuly většinou ženy neprovdané, méně pak ženy ovdovělé, pouze výjimečně byla z vraždy novorozence obžalovaná žena vdaná. Postoj společnosti ke svobodným matkám, extrémní chudoba, kriminalizace mimomanželského pohlavního styku a v neposlední řadě duševní stav rodičky jsou důvody, které mohly vést matku ke spáchání vraždy svého nově narozeného dítěte.⁴⁹¹

14.1. Příčiny v psychice rodičky

Obžalovaná Anna Řehořová na otázku, z jakého důvodu zavraždila své nově narozené dítě, odpověděla: „*Když snad Bůh vode mně rozum vodňal, mysl mě vždycky táhla abych ho neživila.*“⁴⁹² Tuto výpověď uvedla obžalovaná Řehořová v prvním i druhém výslechu. Sice v průběhu procesu dotyčná uvedla, že ji muž, se kterým dítě

⁴⁸⁹ Martin RHEINHEIMER, TÝŽ, s. 67; Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, PRAHA 2004, s. 318.

⁴⁹⁰ Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650 – 1770*, PRAHA 2008, s. 128 – 136, 247.

⁴⁹¹ Mark JACKSON, *New – born Child Murder: Women, Illegitimacy and the Courts in Eighteenth – Century England*, Manchester 1996, s. 29 – 30.

⁴⁹² SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv.č. 28, fol.1v – první výslech obžalované Anny Řehořové 21. 3. 1671, fol. 3r – druhý výslech obžalované Anny Řehořové 23. 3. 1671

čekala, naváděl ke spáchání vraždy, ale ve vězení a na popravišti své tvrzení proti otci očekávaného dítěte odvolala.⁴⁹³

Může samotný porod vyvolat u rodičky změnu chování, která by vedla k vraždě nově narozeného dítěte? V současném soudním lékařství se hovoří o takzvaném *rozrušení způsobeném porodem*, které vede ke změně duševního stavu rodičky. Příčinou tohoto stavu jsou fyziologické procesy vyvolané porodem. Změněným duševním stavem je oslabena vůle rodičky, odolnost vůči vnitřním a zevním vlivům a nedochází k rozvinutí mateřského pudu.⁴⁹⁴

Které rodičky jsou ohroženy touto změnou chování? Z pohledu dnešního soudního lékařství, může být chování ženy ovlivněno celou řadou faktorů. Mezi tyto faktory se řadí: tělesný a duševní stav ženy před porodem, prostředí, ve kterém probíhá porod a vztah, který má žena k dítěti. Jako další faktor, který může přispět ke změně chování ženy, je uváděn těžký, namáhavý a vyčerpávající porod spojený s velkou ztrátou krve. K narušení psychického stavu ženy může vést i skutečnost, že žena je během porodu sama. Výše popisovaný psychický stav může trvat různě dlouho a je posuzován individuálně. Doba, po kterou tento stav trvá, obvykle není příliš dlouhá. Pokud by matka své dítě po porodu ošetřila nebo se prospala, nejednalo by se už o stav „bezprostředně“ po porodu.⁴⁹⁵

Vrátíme se nyní do 17. a 18. století a pokusíme se zodpovědět několik otázek, ohledně okolností, které mohly mít vliv na psychiku rodičky. Jaký byl tělesný a duševní stav žen, které spáchaly vraždu novorozence?

Většina žen byla v době svého těhotenství opuštěna svým partnerem. Frustrace ze ztráty partnera, který měl být určitou oporou těhotné ženy, a to nejen po stránce emoční, ale i materiální a společenské (těhotná žena v době, ve které byl mimomanželský styk „zapovězen“ a provinilci veřejně odsuzováni a pranýřováni, potřebovala určitou psychickou podporu partnera) se v nemalé míře musela negativně odrazit na psychice ženy. Vše umocňovaly obavy z nejisté budoucnosti, jelikož prostředí, ve kterém se partnerem opuštěná žena v „očekávání“ pohybovala, nebylo nikterak nakloněno

---

⁴⁹³ TAMTÉŽ, fol. 6v – výpověď odsouzené Anny Řehořové na místě popravním 13. 6. 1671

⁴⁹⁴ Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK a kol., *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*. PRAHA 2012, s. 179- 180.

⁴⁹⁵ TAMTÉŽ.

svobodným matkám. Většina žen až do porodu vykonávala práci děvečky či služby. Jednalo se o těžkou fyzickou práci, která navíc zatěžovala organismus těhotné ženy.

Skutečné důvody, které vedly Annu Řehořovou k vraždě svého novorozeného dítěte lze jen stěží posoudit. V dnešní době k posouzení, zda se jednalo o výše zmíněný duševní stav rodičky je třeba posudku z oboru psychiatrie a porodnictví.⁴⁹⁶

14.2. Kriminalizace mimomanželského pohlavního styku

Anna Šimáková vyslychaná roku 1667 pro smilstvo a infanticidium, na dotaz „proč se takového hrozného mordu dopustila,“ odpověděla, že „ji lidé strašili, když již byla obtěžkána, že bude od vrchnosti těžce trestána, to že jest z svého rozumu a velkého strachu udělala.“⁴⁹⁷

Mohla vést kriminalizace mimomanželského styku, respektive strach ze sankcí, které byly ukládány za delikty smilstva a cizoložství, ke spáchání hrdelního zločinu jakým byla vražda novorozence? Jaké tresty byly ukládány za delikty smilstva a cizoložství?

Smilstvo je v Koldínově zákoníku v článku M. XXX. /I. definováno následovně: „Stuprum, smilstvo, kteréž se vykonává tehdáž, kdyžby panna aneb vdova od někoho sprzněna byla. A děje se dobrovolně, to jest, když by panna aneb vdova sama k tomu svolila. A pokuta na smilníky starodávni jest metlami ven z města vymrskání“⁴⁹⁸

V době platnosti Koldínova zákoníku bylo prosté smilstvo sankciováno zahanbujícím trestem a trestem vymrskáním a vypovězením z města nebo panství.⁴⁹⁹

---

⁴⁹⁶ Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK a kol., *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*. PRAHA 2012, s. 179- 180.

⁴⁹⁷ Jindřich FRANCEK, *Chlumecké hrdelní příběhy*, PRAHA 1993, s. 130.

⁴⁹⁸ Josef JIREČEK (Edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 308.

⁴⁹⁹ Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 43.

Zahanbující neboli zneuct'ující tresty byly většinou vykonávány u pranýře. Odsouzená byla oblečena do žlutého šatu, na hlavu jí byl nasazen slaměný věnec a lidu bylo dovoleno na ženu plivat, pokřikovat a házet odpadky.⁵⁰⁰ Pranýře byly většinou umíst'ovány na veřejných frekventovaných místech, nejčastěji na náměstí před radnicí. U některých pranýřů byl zvon, kterým se svolával lid, aby mohl přihlížet pranýřování odsouzených. Pranýře byly většinou ze dřeva, kamene nebo měly podobu železných obojků či pout, které byly připevněny ke zdi veřejné budovy nejčastěji radnice nebo kostela. Dalším druhem pranýře byla tzv. klec hanby a *trdlíce* (dřevěný pranýř v podobě osla).⁵⁰¹ Judita Beránková byla roku 1697 odsouzena k zahanbujícímu trestu, který měl být vykonán na pranýři v podobě trdlíce a k trestu vypovězení z panství. Trest byl udělen za smilstvo, kterého se (podle své výpovědi) dopustila dvakrát.⁵⁰² K zahanbujícím trestům patřilo také stání před kostelem nebo v kostele se zapálenou svíčkou. Alžběta Dvořáková z Příbramě, která byla roku 1682 odsouzena za smilstvo s Janem Častoveselým k šesti týdnům vězení, musela v rámci zahanbujícího trestu stát dvakrát v neděli nebo o svátku v kostele před oltářem s hořící svící.⁵⁰³

Už pouhé zveřejnění spáchaného deliktu, činilo v raném novověku viníka nepočetným. Veřejné stání na pranýři zbavovalo odsouzenou její cti. Je třeba zdůraznit difamující účinek trestu. Účinek trestu byl umocněn skutečností, že trest byl vykonán rasem či katem,⁵⁰⁴ kteří patřili do tzv. skupiny nepočetných lidí.⁵⁰⁵ Kat manipuloval s odsouzencem a svými doteky dotyčného zneuctíval (připoutání k pranýři, vypálení cejchu, mrskání, připoutávání k trdlici). Odsouzenou zneuct'ovaly také předměty, se

---

⁵⁰⁰ Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 7.

⁵⁰¹ Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách v 16. – 17. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 7 – 8; Jindřich FRANCEK, *Mistři ostrého meče*, PARDUBICE 1995, s. 23 – 24; Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II.*, PRAHA 1997, s. 565; Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách v 16. – 17. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 7; Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst, život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl první*, PRAHA 1890, s. 511 – 513.

⁵⁰² Jaroslav PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*, PRAHA 1977, s. 110.

⁵⁰³ Jaroslav PÁNEK, *Hrdelní soudnictví města Příbramě v 17. a 18. století (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k metodice studia jeho dějin)*, SSH 13/1978, s. 122.

⁵⁰⁴ Richard VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století) vesnice a město, II.*, PRAHA 2006, s. 189 – 191, 200 – 202, 206.

⁵⁰⁵ Jindřich FRANCEK, *Mistři ostrého meče*, PARDUBICE 1995, s.5 – 6.

kterými přišla při výkonu zahanbujícího trestu do kontaktu. Jednalo se zejména o kontakt s pranýřem, který byl symbolem všech potupných a tělesných trestů a kterého se nikdo s počestných lidí nesměl dotknout (z tohoto důvodu se stavba nebo oprava pranýře prováděla ceremoniálním způsobem za aktivní účasti celé městské rady).⁵⁰⁶

Jakým způsobem bylo trestáno smilstvo v době platnosti hrdelní řádu Josefa I.? *Smilníci* podle článku XIX. odstavce 27. hrdelního řádu Josefa I. měli být potrestáni vymrskáním, nucenými pracemi, vězením a peněžitou pokutou. V článku se dále nachází ustanovení pro případ, že by osoba i po napomenutí nebo po potrestání, v páchání deliktu smilstva pokračovala. V takovém případě měli být smilníci, podle *velikosti pohoršení a dlouhosti času*, potrestáni tělesným nebo dokonce hrdelním trestem.⁵⁰⁷ Na příkladech doložených u příbramského hrdelního soudu, je možné ukázat, jaké tresty byly ukládány za tento delikt v praxi. K trestu dvěma týdny vězení byla v roce 1726 odsouzena za smilstvo poddaná z příbramského zádušního statku Anna Zimová.⁵⁰⁸ Ve stejném roce byla jedním týdnem vězení za tentýž delikt potrestána poddaná Markyta Vlková.⁵⁰⁹ Alžběta Tichá byla ve stejném roce odsouzena ke dvěma týdnům vězení, za opakované smilstvo. Kromě uvedeného trestu jí hrozilo vypovězení z města, pouze *z milosti k službě jejího starého otce*, nebyla z města vypovězena.⁵¹⁰ V roce 1730 byla za smilstvo potrestána dvanácti dny vězení Benigna Lišková.⁵¹¹ K jednomu týdnu nucených prací byla za opakované smilstvo roku 1726 odsouzena poddaná Sibyla Soukupová. Tato žena stanula znovu v roce 1729 před soudem a byla znovu odsouzena za opakované smilstvo vypovězením z města

---

⁵⁰⁶ Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách v 16. – 17. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 7.

⁵⁰⁷ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 70.

⁵⁰⁸ Jaroslav PÁNEK, *Hrdelní soudnictví města Příbramě v 17. a 18. století (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k metodice studia jeho dějin)*, SSH 13/1978, s. 128–129.

⁵⁰⁹ TAMTÉŽ.

⁵¹⁰ TAMTÉŽ, s. 130 – 131.

⁵¹¹ TAMTÉŽ, s. 144 – 145.

Příbramě. V roce 1730 jí byl opět za smilstvo a za návrat do Příbramě uložen trest vězení.⁵¹²

Dalším, daleko přísněji trestaným mravnostním deliktem bylo cizoložství. V Koldínově zákoníku v článku M. XXIX. se o cizoložství píše následující: „*Cizoložstvo, kteréž jest porušení lože cizího. A to cizoložstvo vlastně působí a děje se s ženou, kterážby muže svého měla, aneb muž zase, manželku svou vlastní maje, s cizí ženou by obýval. Pokuta hrdla ztracení.*“⁵¹³ V době platnosti Koldínova zákoníku, byl trest smrti většinou vykonán, pokud provinilec spojoval cizoložství s dalšími trestnými činy, zejména s čarodějnictvím, krádežemi nebo vraždou.⁵¹⁴ Cizoložství bylo nejčastěji trestáno vězením nebo vymrskáním a vypovězením z města i panství, v některých případech i ze země. Tyto tresty byly doprovázeny často zahanbujícími tresty. V některých případech docházelo k zmírnění trestu na základě omilostnění, kdy nemalou úlohu sehrála přímluva dobrých lidí a duchovního. Markéta Šest'áková z Korouhve byla v roce 1659 odsouzena za cizoložství ke třem měsícům vězení, tento trest byl doplněn zahanbujícím trestem, při kterém musela třikrát stát v době bohoslužby před kostelem s hořící svící v ruce. Její trest byl zmírněn na základě omilostnění Maxmiliana hraběte z Martinicz a žena musela vykonat pouze zahanbující trest s hořící svící.⁵¹⁵ Dorota Dytrychová z Limberka byla odsouzena roku 1672 k trestu smrti za cizoložství, byla však omilostněna výše jmenovaným hrabětem z Martinicz, který jí daroval život a uložil trest u pranýře, u kterého po dobu jedné hodiny stála s metlou v ruce, poté musela v kleče odprosit svého manžela a slíbit, že se skutku cizoložného už nedopustí.⁵¹⁶

V hrdelním řádu Josefa I. je cizoložství definováno v odstavci 24. článku XIX. Trest za delikt cizoložství měl být udělen podle povahy a okolností provinění. Pro

---

⁵¹² TAMTÉŽ, s. 132 – 133, 138–139, 142 –143.

⁵¹³ Josef JIREČEK (Edice) *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 308.

⁵¹⁴ Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 40.

⁵¹⁵ Emil Pavel LÁNY, *Knihy černé jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od r. 1625* Liberec 1946 s. 34 – 36.

⁵¹⁶ TAMTÉŽ s. 37 – 41.

vdanou ženu je požadován trest vyšší. Toto znevýhodnění je zdůvodňováno jejím potenciálním otěhotněním a nejistotou otcovství očekávaného dítěte.⁵¹⁷

V praxi bylo v 18. století cizoložství trestáno zejména nucenými pracemi, které byly v některých případech doplněny zahanbujícím trestem. V roce 1705 byla Barbora Košařová odsouzena divišovským hrdelním soudem za cizoložství, smilstvo a *jinší zlé mrzkost* k zahanbujícímu trestu u pranýře, u kterého musela stát po 3 dny, hodinu s obnaženým mečem, který musela držet v ruce. Poté byla mistrem popravním vymrskána z celého království Českého, do kterého se nesměla vrátit do konce svého života a to „*pod hrdlem ztracení*“.⁵¹⁸

Historik Richard Van Dülmen je toho názoru, že jen minimum žen a mužů bylo po potrestání považováno za počestné.⁵¹⁹ Žena odsouzená za delikt smilstva nebo cizoložství se proto právem bála ztráty cti, jejíž zachování lze přirovnat k dobrému jménu či dobré pověsti. Ztráta cti měla pro ženu fatální následky zejména v rovině společenské.

14.3. Veřejné odsouzení svobodné matky

Veřejného studu, se podle svých slov obávala obžalovaná z vraždy novorozence Rozina Potůčková, která během vyšetřování v jednom z výslechů uvedla: „*Proto sem se obávala, kdybych ho živila, že bych posměch u lidí měla.*“⁵²⁰

Pokud žena, která přivedla na svět nemanželské dítě, nenašla záchranu v podobě uzavření manželství, byla vystavena nejen trestům, které byly udělovány za mimomanželský styk, ale i odsouzení ze strany společnosti. Neprovdané matce nebylo společností odpuštěno překročení morální normy a následky si nesla jak sama žena, tak

⁵¹⁷ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 68.

⁵¹⁸ Jaroslav PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*, PRAHA 1977, s. 116.

⁵¹⁹ Richard VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století) vesnice a město, II.*, PRAHA 2006, s. 189 – 191.

⁵²⁰ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 2r – výslech obžalované Roziny Potůčkové 26. 4. 1687

její potomek.⁵²¹ Svobodné matky měly nosit čepec, v kostele nesměly stát mezi svobodnými děvčaty, nesměly chodit k muzice a byl jim odepřen řádný úvod po ukončení šestinedělí. Svobodná matka musela čelit různým posměškům, urážkám a ponižování. Rodiče se většinou za dceru, která přivedla na svět nemanželské dítě, styděli. *Zmrhaná* dcera s plodem svého hříchu ohrožovala jejich dobrou pověst, která byla v raném novověku vysoce ceněná. Pokud rodiče vzali „nepovedenou dceru“ přeci jenom na milost, dávali jí najevo její poklesek, díky kterému bylo zostuzené široké příbuzenstvo.

Posměchu u lidí by se nedočkala pouze dotyčná Rozina Potůčková, ale i její nemanželské dítě. Děti narozené mimo sňatek manželský musely čelit nejrůznější diskriminaci.⁵²² Svobodná matka jen stěží našla kmotru či kmotra pro své dítě. Nemanželské dítě bylo pojmenováváno různými posměšnými až hrubými výrazy například sebranec, dítě kurevské, dítě cizoložné nebo dítě neřádného lože.⁵²³ Diskriminující označení nemanželského dítěte najdeme také v rozsudku apelačního soudu, ve kterém je zavražděné novorozeně nazýváno *neřádně nabytým plodem*. Vražda novorozence je často prezentována jako důsledek nelítostného vztahu společnosti ke svobodným matkám a jejich dětem.⁵²⁴

14.4. Žena v hmotné nouzi

Ženy, které se dostaly před hrdelní soud, pro podezření z vraždy novorozence, byly až na výjimky, ještě v době těhotenství opuštěny svým partnerem. Po materiální stránce byly tyto ženy odkázány sami na sebe. Pokud ženě nepomohli její příbuzní – finančně, nebo s hlídáním jejího potomka, bylo pro ženu velmi obtížné uživit sebe a dítě. Svobodné matky nebyly uznávány tak „potřebnými“, jako to bylo v případě vdov,

---

⁵²¹ Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, PRAHA 2004, s. 26–29.

⁵²² Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 28.

⁵²³ Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, PRAHA 2004, s. 31.

⁵²⁴ Stanislav BROUČEK, Richard JERÁBEK, Lubomír TYLLNER a kol., *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Věcná část*. PRAHA 2007, s. 99.

nemocných a starých žen. Svobodným matkám byla odmítána pomoc s poukazováním na fakt, že se do této situace dostaly na základě vlastního zapříčinění, kterým bylo porušení dané právní a morální normy. Neprovdaná svobodná matka měla pouze mizivé možnosti obživy.

Chudoba ženu ohrožovala daleko více než muže. Hospodářský a společenský systém raného novověku poskytoval ženám, které byly odkázány pouze sami na sebe jen málo možností, které by jim zajistily obživu. Žena mohla zpravidla pracovat jako děvečka, chůva, nádenice, švadlena, přadlena, pradlena, pasačka dobytka, kuchařka, služka nebo byla zaměstnána při sezónních pracích v zemědělství. Plat ženy byl podstatně nižší, než byl plat muže.⁵²⁵ Jako služka pracovala Rozina Potůčková,⁵²⁶ Anna Synecká a⁵²⁷ Dorota Othmarová.⁵²⁸ Anna Palečková po tom, co ovdověla, posluhovala u svého bratra *za kus chleba*.⁵²⁹ Dorota Růžičková vykonávala polní práce, sloužila u ponocného a potom v panském mlýně.⁵³⁰ Je otázkou, zda by uvedené ženy mohly vykonávat svou práci dál poté, co by přivedly na svět nemanželské dítě. Zaměstnat svobodnou matku nebylo jednoduché, většinou hospodář, či pán propustil už těhotnou neprovdanou ženu, aby od sebe a svého domu odvrátil potenciální podezření z otcovství, ve kterém se ocitli muži patřící do jeho hospodářství, včetně jeho samotného.⁵³¹ Dalším důvodem byla skutečnost, že poskytnutím pomoci neprovdané matce se zaměstnavatel často vystavoval podezření z loajálního postoje k nemanželskému styku, což mu nepřidalo na dobré pověsti.

V nejednom případě dívka či žena neměla žijící rodiče, na které by se obrátila v této těžké situaci. Nebylo výjimkou, že dívka osiřela už v raném dětství, většinou se jí pak

---

⁵²⁵ Martin RHEINHEIMER, *Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450 – 1850*. PRAHA 2003, s. 44 – 45, 64 – 65.

⁵²⁶ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol.1v – výslech obžalované Roziny Potůčkové – 26. 4. 1687

⁵²⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 15, fol. 114r –

⁵²⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol.

⁵²⁹ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 4r – první výslech Anny Palečkové 14.2. 1692

⁵³⁰ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, právní manuál, inv. č. 11, fol. 111r – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679

⁵³¹ Martin RHEINHEIMER, *TÝŽ*, s. 64.

na popud vrchnosti ujmul hospodář, a na statku tato sirota zastávala práci příslušející čeledi.⁵³²

Nabízí se otázka, proč mnohé ženy nehledaly či nenašly pomoc u své rodiny. Svobodná matka, jak jsem již výše uvedla, ohrožovala pověst svých rodičů potažmo dalších příbuzných. Žena mající nemanželského potomka pošpinila čest své rodiny v očích ostatních venkovanů. Nic nebylo pro muže i ženy v raném novověku cennější než „dobrá pověst“. Podle Richarda Van Dülmena na vše, co se dotýkalo cti, reagoval každý jednatel citlivě, často až nepochopitelně prudce. Špatná pověst či pouhé ohrožení dobré pověsti, znamenalo sociální izolaci a odmítnutí životně důležité pomoci ze strany sousedů a příbuzenstva.⁵³³ Neposlušnost dospělého potomka byla trestána nezřídka vyděděním a dívka, jejíž „zapomenutí“ se neobešlo bez následku, hrozilo zabavení dědického podílu.⁵³⁴

Pokud svobodná žena, opuštěná otcem očekávaného dítěte nevěděla, jakým způsobem by svému dítěti zajistila základní podmínky pro život (potravu, ošacení, teplo) mohla v zoufalém činu vraždy svého novorozeného dítěte najít své řešení.⁵³⁵

14.5. Nátlak druhé osoby

Podle výpovědi obžalované Majdaleny Zelenové, která se doznala k vraždě svého novorozeného dítěte, jí k spáchání tohoto hrdelního činu naváděl otec dítěte Jan Hrubeš.

Také obžalovaná Anna Vodáková uvedla, že své novorozené dítě zamordovala kvůli nátlaku jejího ženatého milence, myslivce Jana Nováka.⁵³⁶

---

⁵³² Jan HORSKÝ, Markéta SELIGOVÁ, *Rodina našich předků*, PRAHA 1997, s. 89. V dětství osiřela například Kateřina Králíčková. VIZ. SOKA Kladno, fond AM Velvary, (neuspořádaný aktový materiál), Sign. G – JUDICIALE, I. soudní spis, momentálně v kartonu č. 203. rok 1676–1677.

⁵³³ Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003.

⁵³⁴ Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, kapitola: Člověk na okraji společnosti, autor: Daniela TINKOVÁ, PRAHA 2007, s. 208; Zikmund WINTER, *Zlatá doba českých měst*, PRAHA 1991, s. 242.

⁵³⁵ Jeremy BLACK, *Evropa 18. Století*, Praha 2003, s. 120.

Obžalovaná Dorota Růžičková, která se doznala, ke spáchání dvou vražd svých novorozenců dětí uvedla, že k první vraždě ji navedl otec dítěte, který poté, co dítě zaškrtila, tělo odnesl do lesa a poté zakopal. Druhou vraždu prý spáchala také z návodu svého souložníka, mlynářského tovaryše Václava (příjmení obžalovaná neznala).⁵³⁷

Jakým způsobem soud vyšetřoval a prokazoval, zda obžalovaná jednala na základě navádění či nátlaku druhé osoby? Jak jsem již uvedla, při výslechu byla obžalované zpravidla položena otázka, zda ji k spáchanému činu někdo naváděl. V případě, že obžalovaná uvedla určitou osobu (většinou se jednalo o muže, s kterým otěhotněla), byla tato osoba, pokud byla dopadena, vzata do vězení a podrobena výslechu. Výslech probíhal nejprve na radnici, v případě nejasností či důvodného podezření z návodu ke spáchání vraždy novorozence, bylo přistoupeno k právu útrpnému.

Jako příklad lze uvést případ Majdaleny Zelenové, která trvala na své výpovědi, že byla k vraždě novorozence navedena svým souložníkem Janem Hruběšem. Při vyšetřování, zda Majdalena Zelenová spáchala vraždu novorozence z návodu Jana Hruběše, bylo zjišťováno, zda Hruběš ten den, ve kterém dotyčná porodila, o porodu věděla. Jak už bylo uvedeno, Majdalena Zelenová svému novorozencemu dítěti podvázala pupeční šňůru a tím prokázala, že měla v úmyslu o dítě pečovat a k vraždě se rozhodla až po návodu Hruběše. K dalším důkazům, které byly použity proti Janu Hruběšovi, patřilo potvrzení výpovědi již odsouzené Zelenové na místě popravním, že daný čin spáchala z nátlaku Hruběše. Hruběš byl podroben právu útrpnému, během kterého se doznal, že Zelenovou k danému činu naváděl a byl odsouzen k trestu smrti.⁵³⁸

---

⁵³⁶ Jaroslav PÁNEK, Eva PROCHÁZKOVÁ, *Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15. – 18. století*, Vlastivědný sborník Podbrdská 16, 1979, s. 44.

⁵³⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 11, fol. 111v, 112r – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 305 – 306.

⁵³⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 85v – 86r – poslední výslech obžalované Majdaleny Zelenové 10. 10. 1711, fol. 87r – 88r – útrpný výslech souložníka Jana Hruběše 5. 4. 1712; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 367 – 368.

14.6. Obtíže, které provázely uzavírání sňatků.

Nabízí se otázka, proč mnohé páry nelegitimizovaly svůj vztah uzavřením sňatku. Uzavření sňatku nebylo jednoduché, bránily tomu překážky administrativní a ekonomické. V období poddanství a nevolnictví sňatek podléhal souhlasu vrchnosti. Do třicetileté války museli mít souhlas vrchnosti poddaní, kteří by uzavřením sňatku opustili panství. Po třicetileté válce v souvislosti se zostřením poddanství, se pravomoc vrchnosti vztahovala i na uzavírání sňatku uvnitř panství. Tato pravomoc byla vrchnosti odstraněna až patentem císaře Josefa II. o zrušení nevolnictví v roce 1781.⁵³⁹ Vrchnost se snažila o omezení sňatků mezi čeledí. Podle instrukce pro komorní panství, z roku 1652 o povinných čeledních letech, museli pacholek nebo děvečka nejprve odsloužit tři roky, než jim bylo povoleno uzavřít sňatek.⁵⁴⁰

Sňatek byl dostupný pouze muži, který byl schopen zajistit budoucí rodinu. Od počátku 18. století vydávala na některých panstvích vrchnost instrukce, podle kterých neměly být povoleny sňatky osob, které nedisponovali dostatečným množstvím finančních prostředků či vlastním hospodářstvím. Tato opatření měla za následek plození nemanželských dětí.

K uzavření sňatku bylo třeba povolení rodičů či poručníků, kteří v první řadě hleděli na materiální výhodu sňatku. Rozdílné majetkové poměry patřily k největším překážkám, které bránily uzavírání sňatků.⁵⁴¹

---

⁵³⁹ Jan HORSKÝ, Markéta SELIGOVÁ, *Rodina našich předků*, PRAHA 1997 s. 77. 80; Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 26.

⁵⁴⁰ Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 27.

⁵⁴¹ Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, kapitola: venkovan, autor: Josef Grulich PRAHA 2007, s. 174 – 175; Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání láska a svatba v české lidové kultuře*, PRAHA 2012, s. 195.; Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století*, ÚSTÍ NAD ORLICÍ 2008, s. 26.

15. Vyhnání plodu

Část citace (již v této práci uvedené) definice z Koldínova zákoníku hovoří o vyhnání plodu z těhotné ženy a jeho usmrcení: „*Také zabije ta, kteráž plod z sebe vyháni, aneb týž plod jakýmž pak koli způsobem v sobě udušuje a mrtví....*“⁵⁴² Také v druhé (již uvedené) definici se Koldínův zákoník zmiňuje o záměrném přerušení těhotenství: „*Mordové rozličnými způsoby aneb prostředkem rozličných příčin se vykonávají, jako trávením, kouzly skrze baby, jenž traňky z jiných plod vyhánějí...*“⁵⁴³

V hrdelním řádu Josefa I. se o záměrném přerušení těhotenství nachází následující ustanovení: „*Která žena sama z sebe aneb někdo jiný z těhotné ženy živý plod oumyslně vyháni, ten mečem na hrdle trestán býti má.*“⁵⁴⁴

V obou zákonících je zmiňována kromě těhotné ženy, která plod ze sebe vyháni, ještě další osoba. V Koldínově zákoníku jsou dokonce jmenovány *baby s jejich traňky*.

Z abortivních praktik byly nejčastěji obviňovány právě porodní báby. V již uvedené přísaze porodních bab, tyto ženy slibují, že nebudou ženám od obtěžkání pomáhat. Toto opatření poukazuje na znalosti praktik, které byly prováděny za účelem přerušení těhotenství a znalost prostředků, kterým byly přisuzovány abortivní účinky.

Raně novověké porodnické příručky se o způsobu přerušení těhotenství zmiňují jak v souvislosti s vnitřním užíváním prostředků, tak v souvislosti s mechanickým přerušením těhotenství. Havel Žalanský uvádí koření, byliny, traňky, ale i zbraň, kterou některé ženy za výše zmíněným účelem použijí.⁵⁴⁵

---

⁵⁴² Josef JIREČEK, (edice) *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876, s. 326.

⁵⁴³ TAMTÉŽ.

⁵⁴⁴ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 61.

⁵⁴⁵ Havel ŽALANSKÝ, TÝŽ, s. 7. Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 427.

Tomáš Guenther se zmiňuje o ženách, které v *nepoctivosti těhotné bývají*, a chtějí se zbavit plodu, jen proto, aby se vyhnuly časné hanbě.⁵⁴⁶

Odhalení a prokázání záměrného potratu bylo daleko složitější, než usvědčení z vraždy novorozeněte. Proč tomu tak bylo? Důkaz záměrného potratu je tím obtížnější, čím je delší doba od jeho provedení, zvláště pokud se na rodidlech ženy nenacházejí známky poranění. Dalším důvodem je skutečnost, že záměrný potrat vedl nezdědka ke smrti ženy (intoxikace, atonické krvácení, infekce, sepse)⁵⁴⁷ a pokud nebyla přímo obviněna další osoba (obstarání abortivních bylin, asistence při provádění potratu), nedostal se většinou takový případ před hrdelní soud. Také rozpoznání záměrného potratu od samovolného potratu nebylo snadné⁵⁴⁸ a bylo těžko prokazatelné.

Jakým způsobem mělo být v případě podezření ze záměrného přerušování těhotenství postupováno? Podle článku XIX. odstavce 11. hrdelního řádu Josefa I. mělo být u podezřelé ženy, zjištěno, *čím* nebo jakými prostředky ze sebe *vyhnala* plod. Od koho, a pod jakou záminkou jí tyto prostředky byly dány nebo prodány. Dále mělo být zjištěno, jakým způsobem a v kterou dobu tyto prostředky užívala. Obžalovaná žena měla také uvést: „*Jak brzo, a na jaký způsob to svůj průchod mělo, co od ní vyhnalo? A kam to poděla?*“ Podle zmíněného hrdelního řádu mělo být zjištěno, jakého pohlaví byl plod a kdo o tom činu věděl.⁵⁴⁹

U hrdelního soudu bylo zpravidla zjišťováno, zda žena požila *nějaké prostředky* za účelem *vyhnání plodu* a jakým způsobem si tyto prostředky opatřila. Soud také zajímalo, zda se dotyčná pokusila jiným způsobem o přerušování těhotenství,⁵⁵⁰ například těžkou fyzickou prací.

---

⁵⁴⁶ Thomas GUENTHER, TÝŽ, s. XXXIX a; Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 165 – 166.

⁵⁴⁷ Jiří ŠTEFAN, Jan MACH, *Soudně lékařská a medicínsko – právní problematika v praxi*, PRAHA 2005, s. 161; Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK a kol., *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*. PRAHA 2012, s. 191.

⁵⁴⁸ Evžen ČECH, Zdeněk HÁJEK, Karel MARŠÁL, Bedřich SRB a kolektiv. *Porodnictví. 2 přepracované a doplněné vydání*, PRAHA 2006, s. 188.

⁵⁴⁹ Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708, s. 61.

⁵⁵⁰ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 117r– první výslech Anny, Synecké, 31. 6. 1748

Některé ženy obdržely směs koření či *nějaké* léky, o jejichž složení neměly ani zdání. Lidmila Sýkorová, které rodiče přivezli „léky“ z Prahy a která poté porodila mrtvé dítě, byla obžalovaná ze záměru si vyvolat potrat.⁵⁵¹

Je otázkou, jestli žena, která se pokoušela o přerušení těhotenství, byla skutečně těhotná, nebo zda nepřítomnost menstruace poukazovala na jinou příčinu.

15.1. Opožděná menstruace

*Měsíční čas,*⁵⁵² *nemoc tajná, nemoc měséčná, ženská nemoc, tok měséčný, červený tok, ženský tok, věc měsáčná, čmíra, květ panenský a květ ženský,* jsou názvy, kterými byla nejčastěji označována menstruace.⁵⁵³

Galénovo učení o krvi, podle kterého je krev z těla při menstruaci přirozeně vypuzována a zabraňuje vzniku některých chorob, stálo u zrodu léčebné metody pouštění žilou. Galénos, jehož učení ovlivnilo medicínu raného novověku, vycházel z Hippokrata a dospěl k závěru, že menstrující ženy jsou chráněny před vznikem určitých chorob jako je například dna, mozková mrtvice nebo epilepsie.⁵⁵⁴ Menstruační krev byla pokládána za jedovatou⁵⁵⁵ a věřilo se, že odvádí z těla škodlivé látky.⁵⁵⁶

První menstruace byla spojována s dospělostí ženy. Zodpovědností matky bylo informovat svoji dceru o těle a změnách, které nastávají v období dospívání. Tohoto úkolu se mohla ujmout i některá z blízkých žen například kmotra, starší sestra či

---

⁵⁵¹ Jaroslav PÁNEK, Eva PROCHÁZKOVÁ, *Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15. – 18. století*, Vlastivědný sborník Podbrdsko 16, 1979, s. 58.

⁵⁵² Uvedeno v případě Anna Synecká. VIZ. SOkA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č 15. fol. 114r – dopis hejtmana 25. 7. 1748

⁵⁵³ Alena ČERNÁ, *Staročeské knihy lékařské*, Brno 2006, s. 75, 211, 217, 218, 219, 289, 297, 300, 304; Matouš WALKMBERSKÝ Z WALKMBERKU, TÝŽ, s. nečíslováno; Edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 282 – 284.

Mathioli Petr Ondřej, Tadeáš Hájek z Hájku, *Herbář jinak bylinář, velmi užitečný*, PRAHA 1982, s. 41, 64.

⁵⁵⁴ Roy PORTER. Největší dobrodiní lidstva Historie medicíny od starověku po současnost, PRAHA 2001, s. 99.

⁵⁵⁵ Karel ČERNÝ, *Mor 1480 – 1730 : epidemie v lékařských traktátech raného novověku*, PRAHA 2014, s. 115.

⁵⁵⁶ Matouš Walkmberský z Walkmberku, TÝŽ, s. nečíslováno; Edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 282– 283.

přítelkyně. Je otázkou, jakým způsobem ženy v době své menstruace prováděly osobní hygienu, zvláště v době, ve které byla voda považovaná za zdroj nákazy různých chorob a nedostatečná osobní hygiena byla ve vyšších kruzích zakrývána používáním značného množství parfémů.⁵⁵⁷

V porodnické příručce *Zahrádka růžová žen plodných*, je uvedeno, že se první menstruace objevuje kolem 14 let. Naopak 30 nebo 50 let a výše je věk, který je uváděn, jako období, ve kterém menstruační krvácení ustává. Autor příručky cituje Avicenu, podle kterého u žen, které přestaly krváčet, se jedy a škodlivé látky hromadí v těle. Najdeme zde odkaz na Třetí knihu Mojžíšovu, ve které se nacházejí očišťovací řády, podle kterých je menstrující žena považována za nečistou.⁵⁵⁸

Pravidelná menstruace byla chápána jako určitý indikátor zdraví, její nepravidelnost upozorňovala na změnu v organismu ženy.

Používané výrazy: *zástava svých věcí*, *pozbytí běhu* a *čmíra zadržaná* označovaly pravděpodobně (podle významu slov označující přerušení děje – pozbytí, zadržaná, zástava) nedostavení se menstruace u již dříve menstrující ženy. Sekundární amenorea byla spojována buď s těhotenstvím, nemocí nebo menopauzou.

V období raného novověku se objevovala sekundární amenorea z podvýživy, zejména v obdobích hladomorů, které doprovázely neúrodu a válečná léta. K vynechání menstruace docházelo také následkem velkého stresu či smutku nad ztrátou blízkých osob zejména během válek nebo epidemií.

Ženy, které byly obviněné, že užíváním určitých prostředků usilovaly o *vyhnání plodu*, se hájily tvrzením, že si chtěly pouze navrátit svůj (*měsíční*) *běh*.⁵⁵⁹ Je otázkou, jaký byl záměr ženy, která použila byliny na opožděnou periodu. Zda skutečně

---

⁵⁵⁷ Alexandra SURÁ, *Hygienu ženy III. Druhá polovina 17. a 18. století*, ČLČ, 2011, ročník 150, s. 519 – 520.

⁵⁵⁸ Matouš Walkmberský z Walkmberku, TÝŽ, s. nečíslováno; Edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 283 – 284. Očišťovací řády. VIZ. *Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad*, PRAHA 1985, s. 112.

⁵⁵⁹ Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, PRAHA 2004, s. 319.

usilovala o navrácení svého běhu, či sama dobře věděla, že nepřítomnost periody může mít i jiný důvod.

Odkud ženy získávaly informace o prostředcích, kterými chtěly navrátit svou periodu? Návody na navrácení běhu se nacházely v herbářích, zelinářích a různé recepty byly generačně předávány. Některé byliny, které byly doporučovány na vyvolání periody, byly známé jako abortiva.

15.2. Abortiva

V raném novověku byla známá především bylinná abortiva.⁵⁶⁰ Znalosti prostředků, kterým byly přisuzovány abortivní účinky, se předávaly z generace na generaci především ústní tradicí. Většina těchto bylin byla volně rostoucí, a tudíž se jednalo o snadno dostupné látky. Znalosti a zkušenosti, jakým způsobem lze vyhnat plod, měli porodní babičky, bylinkářky, selky, určitou skupinu tvořily ženy, které byly známé tím, že užívají čar a kouzel.⁵⁶¹

Určitým zdrojem informací byly raně novověké herbáře, bylináře a porodnické příručky, ve kterých se nachází varování, aby tyto byliny nebyly konzumovány v těhotenství.

Dílo Jana Černého nazvané *Knihka lékarská, kteráž slove herbář aneb zelinář*, lze pokládat za publikaci zastupující domácího lékaře. Kniha je psaná česky, srozumitelným jazykem, což umožnilo její rozšíření mezi širší vrstvy obyvatelstva. Publikace vyšla v Norimberku roku 1517 redakcí a nákladem Mikuláše Klaudyána, lékaře v Mladé Boleslavi. Mikuláš Klaudyán učinil některé úpravy, které si mohli nakladatelé v té době dovolit, úpravy se týkaly hesel a ilustrací. Herbář vytiskl

---

⁵⁶⁰ Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, kapitola: Člověk na okraji společnosti, autor Daniela TINKOVÁ, PRAHA 2007, s. 208; Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, PRAHA 2004, s. 32.

⁵⁶¹ Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, kapitola: Člověk na okraji společnosti, autor Daniela TINKOVÁ, PRAHA 2007, s. 208.

významný norimberský knihtiskař Hieronymus Höltzel.⁵⁶² Léčebné prostředky jsou v herbáři řazeny podle abecedního pořádku. Vedle českého názvu je u většiny bylin uveden i název latinský a německý. V uvedených receptech autor uvádí látky rostlinného, živočišného a nerostného původu. U rostliny je uveden její popis, místo výskytu a informace, kterou část rostliny lze využít k přípravě medikamentu.

Autor radí, jakým způsobem zhotovit bylinný odvar, *pilule*, mast, čípek, *flastr*, obklad, bylinný olej, zásyp či tzv. vodu. Odvary se připravovaly vařením jedné nebo více bylin ve vodě. Velmi často se setkáváme s vyvařením různých bylinných směsí ve víně či pivě. Odvary se aplikovaly perorálně či ve formě obkladů, výplachů, napařování nebo jako přísady do koupelové lázně. K vnitřnímu užívání (k polykání) byly určeny *pilule*. *Trociška* (Trochisci), předchůdce pastilek, byla určena k rozpuštění v ústech. V herbáři se nachází velké množství receptů na přípravu léků doporučených na různé gynekologické potíže. Najdeme zde návody na přípravky, které jsou doporučovány na vypuzení lůžka a k *vyhnání mrtvého plodu*. Nejsou opomenuty ani recepty na opožděnou menstruaci.⁵⁶³

Jako další zdroj informací o bylinách, kterým byly přisuzovány abortivní účinky, lze uvést *Herbář jinak bylinář*, jehož autorem je Petr Ondřej Matthioli. Ve svém díle shrnul výsledky tehdejší vědy a poznatky lidového léčitelství. Do českého jazyka přeložil toto obsáhlé dílo Tadeáš Hájek z Hájku v roce 1562. V herbáři najdeme popis jednotlivých bylin, místo výskytu a období sběru. Dále se zde nacházejí informace, kterou část byliny je možné použít k přípravě medikamentů. Najdeme zde různé recepty na výrobu macerátů, tampónů, lektvarů, pastilek a zásypů. Herbář je opatřen obrazovou přílohou.

---

⁵⁶² G GELLNER, *Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby jagellonské*. Praha 1935, s. 55 – 61, 88 – 113; Miriam BOHATCOVÁ, *České tištěné herbáře 16. století*. Praha 1991, s. 6, 10, 13.

⁵⁶³ Alexandra SURÁ, *Porodnicko – gynekologicky orientované texty v díle Jana Černého*, ČLČ 2014, ročník 150, s. 98 – 99; Jan Černý, *Knieha lékarská, kteráž slove herbář aneb zelinář*, Praha 1981, s. 97–98, 77, 295.

Byliny, kterým byly v raném novověku přisuzovány abortivní vlastnosti

Klášterní chvojka

Klášterní chvojka, byla nazývána také chvojka klášterská, lat. *Sabina*. V herbáři Jana Černého se dočteme, že se jedná o strom podobný jalovci. Listy přirovnává k cypřiši.⁵⁶⁴ V Mathioliho herbáři se nachází informace, že se vyskytují dva druhy klášterské chvojky. První je podobný listem cypřiši, není vysoký a je silně aromatický. Druhý má list jako tamaryšek a nese červené plody.⁵⁶⁵

V Mathioliho herbáři najdeme varování poukazující na skutečnost, že chvojka klášterní byla pokládána za bylinu, která byla využívána k určitým ilegálním praktikám: „*Staré čarodějnice a kouzelnice mnoho dokáží a vykouzlí tímto kořením a jsou ukrutnější nežli Herodes. Vrchnost měla by míti bedlivý a přísný pozor na tento zlořád, aby nemohly se chvojka klášterská a jiné nebezpečné věci tak snadno prodávati lehkomyšlným lidem.*“⁵⁶⁶ Ohledně vnitřního užívání této byliny v těhotenství je psáno následující: *Těhotné ženy mají se této byliny vystříhati, a neužívati ji, ježto je velmi škodlivá plodu.*⁵⁶⁷ Je třeba podotknout, že v herbáři není blíže upřesněno, jakým způsobem tato bylina škodí plodu (zdali může způsobit např. malformaci plodu nebo vyvolat potrat).

Jan Černý píše, že bylina má schopnost *zástavy ženské otvierati* a mrtvý plod i s lůžkem vypudit.⁵⁶⁸

V porodnické příručce *Knih lékařství mnohých v stavu manželském potřebných*, je tato bylina doporučována jako jedna s ingrediencí při výrobě pilulí, které byly doporučovány k ulehčení porodu.⁵⁶⁹ Dopomoci k porození mrtvého plodu měl podle

---

⁵⁶⁴ Jan ČERNÝ, TÝŽ, s. 97 – 98.

⁵⁶⁵ Petr Ondřej MATHIOLI, *Herbář neboli bylinář, svazek I.*, OLOMOUC 1999, s. 80.

⁵⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 81.

⁵⁶⁷ TAMTÉŽ.

⁵⁶⁸ Jan ČERNÝ, TÝŽ, s. 98.

⁵⁶⁹ *Knih lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Těhotných žen a porodních bab různěná zahrádka. Doktor Eucharius Reslin, lékař někdy městský v Frankfurtu)*, OLOMOUC 1558, s. XXV b – XXVI b; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 34.

zmíněné příručky bavlňený čípek smočený ve směsi obsahující klášterní chvojku, nebo nápoj, jehož základem byla klášterní chvojka vařená ve víně.⁵⁷⁰

O klášterní chvojce píše doktor Jan Kuba ve spojitosti s opožděnou menstruací: „*Klášterní chvojka silně dělá, protože se jí varuj.*“⁵⁷¹ Jedná se o bylinu, která je označována jako známé abortivum používané v raném novověku.⁵⁷²

Černobýl

V Mathioliho herbáři se dočteme, že se jedná o nejrozšířenější bylinu. Kromě samotného popisu černobýlu se zde uvádí, že se jedná o *bylinu vonnou*. O abortivních vlastnostech pelyňku najdeme zmínku v textech s lékařskou tematikou pocházejících z poloviny 15. století, jejichž autorem je františkánský mnich. O černobýlu se zde nachází následující varování: „*Ale aby se varovala žena těhotná toho pitie pod věčným zatracením!*“⁵⁷³

Podle doporučení v Mathioliho herbáři odvar černobýlu *prospívá* v době porodu a *vyhání mrtvý plod i čmíru*. V herbáři je zmíněn Hippokrates, podle kterého není lepšího léku k vyhnání *Secundinae* (placenty).⁵⁷⁴ Také Jan Černý doporučuje tuto bylinu k vyhnání mrtvého plodu a lůžka. Bylinu doporučuje také na *zástavu*.⁵⁷⁵

Černobýl tvořil také součást směsi, která byla doporučována na vypuzení placenty. Návod na porození placenty se nachází v porodnické příručce *Knihy lékařství mnohých v stavu manželském potřebných*. Autor receptu doporučuje napařování rodičky směsí obsahující černobýl, routu, jablečník, boží dřevce a liliový olej. Podle návodu bylo třeba rodičku posadit na lavici a pod ní postavit hrnec uzavřený poklicí s otvorem, do kterého měla být strčena cívka. Rodička měla být napařována pomocí této cívky, která měla být

---

⁵⁷⁰ *Knihy lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Těhotných žen a porodních bab říženná zahrádka. Doktor Eucharius Reslin, lékař někdy měšťský v Frankfurtu)*, OLOMOUC 1558, s. LI. b; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 53.

⁵⁷¹ *Knihy lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Lékařství ženská. Doktor Jan Kúba)*, OLOMOUC 1558, s. XCVI b; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 90.

⁵⁷² Martin RHEINHEIMER, *Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450 – 1850*, PRAHA 2003, s. 66.

⁵⁷³ Alena M. ČERNÁ, *Staročeské knihy lékařské*, Brno 2006, s. 277.

⁵⁷⁴ Petr Ondřej MATHIOLI, TÝŽ, svazek II. s. 695 – 696.

⁵⁷⁵ Jan ČERNÝ, TÝŽ, s. 77.

zavedená do jejího *lůna*.⁵⁷⁶ Flastr určený na břicho rodičky k *vyvedení* mrtvého plodu obsahuje jako účinnou látku černobýlovou mízu.⁵⁷⁷ Doktor Jan Kúba doporučuje k porození mrtvého plodu čípek obsahující černobýl.⁵⁷⁸ Černobýl vařený ve víně měl podle autora usnadnit porod a přivodit opožděnou menstruaci.⁵⁷⁹ Černobýl je také doporučovaný k navrácení periody po porodu. Tuto bylinu obsahují také různé směsi doporučované k přivodění menstruace.⁵⁸⁰

Podražec

Podražec nazývaný, podražej, vlkové jablko, je popínavá bylina vyskytující se na okrajích lesů a v houštinách. V Mathioliho herbáři se nachází vysvětlení, že podražec je dvojí, dlouhý (samec) a okrouhlý (samice), pro využití je v herbáři doporučován zejména kořen. Najdeme zde i informaci, že tato bylina je vhodná k přivodění opožděné menstruace a k porození placenty. Naopak těhotným ženám tato bylina není doporučována.⁵⁸¹ Jan Černý doporučuje podražec pítý s *mirrú* a pepřem k *vyhnání* mrtvého plodu, placenty a na léčbu *zástavy*.⁵⁸²

Varování před konzumováním této byliny, adresované těhotným ženám, najdeme také již ve zmíněných spisech františkánského mnicha. „*A vy ženy těhotné, před tím časem , dokudž nepřijdete ku porození, abyste jeho nepřijímaly pod věčným zatracením!*“⁵⁸³ V porodnické příručce doktora Rösslina jsou pilule obsahující dlouhý

---

⁵⁷⁶ *Kniha lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Těhotných žen a porodních bab různěná zahrádka. Doktor Eucharius Reslin, lékař někdy městský v Frankfurtu), OLOMOUC 1558, s. XXX a – XXX b; Edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 37 – 38.*

⁵⁷⁷ *Kniha lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Těhotných žen a porodních bab různěná zahrádka. Doktor Eucharius Reslin, lékař někdy městský v Frankfurtu), OLOMOUC 1558, s. LII b; Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 54.*

⁵⁷⁸ *Kniha lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Lékařství ženská. Doktor Jan Kúba), OLOMOUC 1558, s. XCII b – XCIII a; Edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 86.*

⁵⁷⁹ *Kniha lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Lékařství ženská. Doktor Jan Kúba), OLOMOUC 1558, s. XCI b, XCIII a; Edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 85,87.*

⁵⁸⁰ Matouš Walkmberský z Walkmberku, TÝŽ, s. nečíslováno; Edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 374.

⁵⁸¹ Petr Ondřej MATHIOLI, TÝŽ, s. 491 – 494.

⁵⁸² Jan ČERNÝ, TÝŽ, s. 295.

⁵⁸³ Alena. M. ČERNÁ, *Staročeské knihy lékařské*, BRNO 2006, s. 300.

podražec doporučovány k usnadnění porodu.⁵⁸⁴ Doktor Jan Kúba doporučuje k porození mrtvého plodu vypít teplé víno obsahující rozdrčený podražec a mirru (mirhu), podražec ve víně doporučuje také k porození placenty.⁵⁸⁵

Kopytník

O kopytníku, který je v lidové mluvě známý jako myší ouško, lesní spika, nebo klisní kopyto, se v Mathioliho herbáři píše, že roste zejména na stinných místech v houštinách a lesích. V herbáři se nachází varování, že by tuto bylinu neměly užívat těhotné ženy, protože *by škodil jim i jejich plodu*.⁵⁸⁶ Kopytník je zmiňován také v Černé (smolné) knize města Rokycan. Tato bylina byla nalezena u Káči cigánky, která byla podezřelá ze záměrného potratu. Káča cigánka nechtěla připustit, že by byl kopytník její.⁵⁸⁷

Routa

V Mathioliho herbáři se nachází vysvětlení, že routa je dvojí - domácí (zahradní) a lesní (polní). Routa domácí byla všeobecně známou bylinou a lidé jí hojně pěstovali ve svých zahrádkách, jelikož jí byla přisuzována schopnost odpuzovat jedovaté živočichy.⁵⁸⁸ K léčebným účelům se využívaly její listy a semena. Konzumace routy byla doporučována zejména jako ochrana před působením různých jedů. Pití teplého odvaru z routového listí je v Mathioliho herbáři doporučováno k přivodění menstruace, vypuzení *lůžka* a mrtvého plodu. V herbáři najdeme varování, které poukazuje na abortivní účinky této byliny. „*Ženy těhotné mají se varovati a vůbec neužívat ani routy*

---

⁵⁸⁴ *Kniha lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Těhotných žen a porodních bab říženná zahrádka. Doktor Eucharius Reslin, lékař někdy městský v Frankfurtu)*. OLOMOUC 1558 s. XVI; Edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 34.

⁵⁸⁵ *Kniha lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Lékařství ženská. Doktor Jan Kúba)*, OLOMOUC 1558, s. XCII b, XCIII b, Edice. VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 86 – 87.

⁵⁸⁶ Petr Ondřej Mathioli, *Herbář jinak bylinář*, svazek I., OLOMOUC 1999, s. 21 – 23.

⁵⁸⁷ Jan POHL, *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let:1573 – 1630*, ROKYCANY 1911, s. 37.

⁵⁸⁸ Petr Ondřej Mathioli, *Herbář jinak bylinář*, svazek II., OLOMOUC 1999, s. 590 – 591.

*samotné, ani smíšené s jiným silným lékem, neboť škodí plodu, vyhání jej a ubíjí.*⁵⁸⁹

V raně novověkých příručkách je routa doporučována jako jedna ze složek bylinných směsí nebo samostatně v různé lékové formě (čípky, pilule, nápoje, flastry) k ulehčení porodu, porození placenty, porození mrtvého plodu⁵⁹⁰ a k obnovení menstruace po porodu.⁵⁹¹

16. Obžalované

SOKA Praha východ

Kateřina Zarmoucená

Období vyšetřování případu: 7. 8. 1667 – 30. 8. 1667

Případ doložen u hrdelního soudu v Říčanech

Věk nevěděla, neprovdaná, děvečka

Otěhotněla s pacholkem Jakubem, s kterým se seznámila ve službě. Těhotenství tajila. Porodila sama ve stodole. Po porození hlavičky, dítě uchopila za krk a vytáhla jej z rodidel. Dítě pravděpodobně zemřelo následkem zranění, které vzniklo během porodu. Mrtvého novorozence zaházela slámou a nechala ve stodole.⁵⁹² Tělo novorozence ohledaly *dvě ženy*, které shledaly, že novorozenec měl *krček stočený* a zlomenou ruku. Podle zvětšených prsou ženy ze stejného hospodářství poznaly, že

---

⁵⁸⁹ Petr Ondřej Mathioli, *Herbář jinak bylinář*, svazek II., OLOMOUC 1999, s. 590 – 593.

⁵⁹⁰ *Kniha lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. (Těhotných žen a porodních bab říženná zahrádka. Doktor Eucharius Reslin, lékař někdy městský v Frankfurtu)*. OLOMOUC 1558, s. XXV b, XXX a, LI b; Edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 34, 37, 53.

⁵⁹¹ Matouš Walkmberský z Walkmberku, TÝŽ, s. nečíslováno; Edice VIZ. Jana RATAJOVÁ, Lucie STORCHOVÁ, TÝŽ, s. 374.

⁵⁹² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv.č. 10, fol. 18v – 20r – první výslech Kateřiny Zarmoucené 9. 8. 1667

Zarmoucená porodila.⁵⁹³ Kateřina Zarmoucená byla odsouzena k trestu smrti stětím, zahrabáním a následným probitím srdce kulem.⁵⁹⁴

Dorota Rychlíčková

Období vyšetřování případu: 27. 4. 1706 – 17. 1. 1707

Případ doložen u hrdelního soudu v Říčanech

Věk neuveden, stav neprovdaná, děvečka

Otěhotněla s Kašparem Štolbou, s kterým se seznámila ve službě. Své těhotenství tajila i před otcem dítěte. Porodila v osamění, místo neuvedeno. Živého novorozence zabalila do zástěry, kterou kolem něj utáhla.⁵⁹⁵ Smrt dítěte nastala pravděpodobně v důsledku udušení. Mrtvolku novorozence ukryla do slámy. Podle rozsudku apelačního soudu byla Dorota Rychlíčková *mečem na hrdle trestána, pak do hrobu vložena, kulem skrze srdce probita, a tak zahrabána.*⁵⁹⁶

Dorota Šťastná

Období vyšetřování případu: 17. 10. 1753 – 18. 4. 1754

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Říčanech

Věk 30 let, vdova, *vejminkářka*

Otěhotněla s ženatým podruhem Pavlem Stárkem. Pohyby poprvé ucítila na křížovou neděli.⁵⁹⁷ Otcí očekávaného dítěte pověděla, že je těhotná. Těhotenství se jí před okolím nepodařilo utajit. Rostoucího břicha si všimla například manželka rychtáře.⁵⁹⁸ Šťastná se nenechala vyšetřit porodní bábou, která za ní byla poslána z nařízení rychtáře, aby

---

⁵⁹³ TAMTÉŽ, fol. 22v – výslech svědkyně

⁵⁹⁴ TAMTÉŽ, fol. 28v – 29r, rozsudek AS 30. 8. 1667; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 244 – 245.

⁵⁹⁵ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál inv. č. 13, fol. 64r – výslech Doroty Rychlíčkové 3. 1. 1707

⁵⁹⁶ TAMTÉŽ. 64v – 65r – rozsudek AS 17. 1. 1707; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 358 – 359.

⁵⁹⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv.č. 15, fol. 207v – 208v – výslech Doroty Šťastné 17. 10. 1753

⁵⁹⁸ TAMTÉŽ, fol. 215v – výslech svědkyně Mařeny Kvapilové 28. 12. 1753

její graviditu potvrdila.⁵⁹⁹ Šťastná porodila v komoře na *vejminku*. U rodičky v době porodu nikdo nebyl. Dítě (chlapeček) se podle výpovědi obžalované narodilo mrtvé. Narození mrtvého dítěte zdůvodňovala úrazem, který se jí stal před porodem (propadla se podlahou). Po porodu mrtvolku novorozence schovala do ovsu. Až třetí den po porodu tělíčko dítěte zanesla faráři, který ji poslal k hrobníkovi.⁶⁰⁰ U hrobníka bylo tělo prohlédnuto porodní bábou Annou Procházkovou, která u soudu vypověděla, že novorozenec měl tvář zamazanou od hlíny. Na otázku, zda mělo dítě vlásky na hlavě, nehty na *prstech*, jakým způsobem byl ošetřen pupečník a zda se na těle novorozence nacházely známky násilí, nedokázala porodní bába odpovědět.⁶⁰¹ Poté, co tělo bylo pohřbeno, bylo nařízeno, aby jej ohledal přísežný krajský fyzik a chirurg. Tělo bylo exhumováno, ale nacházelo se již v značném rozkladu, který znemožnil jeho ohledání.⁶⁰² Dorota Šťastná byla odsouzena pouze za smilstvo.⁶⁰³

Dorota Růžičková

Období vyšetřování případu: 13. 4. 1679 –?

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Říčanech

Věk asi 30 let, neprovdaná, vykonávala polní práce, pracovala ve službě u ponocného

Otěhotněla s mlynářským tovaryšem Václavem, graviditu tajila. Porod proběhnul v osamění na hrázi za maštálí. Při výslechu uvedla, že dítě zaškrtila a poté strčila do hnoje. Ráno dítě zanesla k rybníku, kde jej zastrčila pod led. Při výslechu se doznala k další vraždě novorozence, kterého zaškrtila. Z obou vražd obviňovala z návodu muže, s kterými otěhotněla.⁶⁰⁴ Dorota Růžičková byla odsouzena k trestu smrti.

---

⁵⁹⁹ TAMTÉŽ, fol. 210v – výslech porodní báby Anny Procházkové 30. 10. 1753

⁶⁰⁰ TAMTÉŽ, fol. 207v – 209r – výslech Doroty Šťastné 17. 10. 1753,

⁶⁰¹ TAMTÉŽ, fol. 211r – výslech porodní báby Anny Procházkové 30. 10. 1753

⁶⁰² TAMTÉŽ, fol. 213r – dopis hrdelního soudu určený apelačnímu soudu 30.12.1753

⁶⁰³ TAMTÉŽ, fol. 227v – ortel 18. 4. 1754; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 449 – 450.

⁶⁰⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, inv. č. 11. fol. 111r – 112v – první výslech obžalované Doroty Růžičkové 13. 4. 1679, 117r–117v – druhý výslech obžalované Doroty Růžičkové, 4. 7. 1679; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 305 – 306.

Anna Synecká

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Říčanech

Věk 28 let, neprovdaná, otěhotněla s hospodářem.

Obžalovaná svému souložníkovi o svém těhotenství neřekla, jelikož se oženil. Svěřila se pouze jeho sestře. Při výslechu uvedla, že potratila mrtvý plod, který zabalila do dvou hadříků a poté zakopala.⁶⁰⁵ V přísežné zprávě felčara Mylnera stojí, že se jednalo o dítě mužského pohlaví, které bylo *došlý*. Jelikož tělíčko bylo od *červů napolovic sežrané*, felčar nemohl stanovit, zda dítě zemřelo násilnou smrtí.⁶⁰⁶ Na základě přetrpění tortury zproštěna obvinění z vraždy novorozence.⁶⁰⁷

Anna Sobotníková

Období vyšetřování případu: 5. 1. 1753 – 14. 9. 1753

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Říčanech

Věk 28 let, vdaná, děvečka

Anna Sobotníková otěhotněla s pacholkem. Těhotenství tajila. Porodila v noci beze svědků. Při výslechu uvedla, že dítě z ní vypadlo, když stála na prahu dveří. Poté co porodila, šla do světnice pro zástěru, kde se zdržela, protože jí byla zima. Když se vrátila k dítěti, už nežilo. Mrtvolku schovala do slámy (tělo zde leželo 5 dní). Při výpovědi uvedla, že měla v úmyslu dítě pohřbit u kostela na hřbitově nevíňátek.⁶⁰⁸ Tělo novorozence bylo ohledáno chirurgem Antonínem Kamenickým, který provedl pitvu. V přísežné zprávě uvádí, že se jednalo o děvčátko, které bylo *došlý a v naturální dokonalosti*. Dále ve zprávě popisuje charakter zranění dítěte, zejména poranění na hlavě. Vyloučil smrt způsobenou tažením svépomocí. Podle přítomnosti krve v krku usoudil, že se dítě narodilo živé. Chirurg Kamenický dospěl k závěru, že smrt dítěte

⁶⁰⁵ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál inv. č. 15, fol. 114r – *sumarskej examen* obžalované Anny Synecké 1. 7. 1748, fol. 116r – 118r – první výslech obžalované Anny Synecké 31. 7. 1748

⁶⁰⁶ TAMTÉŽ. fol. 120r – přísežná zpráva škvoreckého felčara Josefa Mylnera 12. 10. 1748

⁶⁰⁷ TAMTÉŽ. fol. 127v – rozsudek AS 7. 11. 1748; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 440 – 441.

⁶⁰⁸ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 15, fol. 194v – 195v – první výslech Anny Sobotníkové 9. 1. 1753

nastala v důsledku *velkého uhození*.⁶⁰⁹ Anna Sobotníková přestála tři stupně tortury⁶¹⁰ a byla zproštěna obvinění z vraždy novorozence, byla pouze odsouzena za cizoložství.⁶¹¹

Dorota Othmarová

Období vyšetřování případu: 5. 8. 1734 – 11. 1. 1735

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Říčanech

Věk asi 28 let, vdova, děvečka

Se svým těhotenstvím se svěřila pouze svému partnerovi, který ji ale opustil. Porodila na poli, beze svědků, podle svých slov mrtvé dítě.⁶¹² Tělo novorozence bylo ohledáno říčanským úřednickým felčarem a lazebníkem v jedné osobě Danhelem Ctiborským⁶¹³ a dvěma přísaznými porodními bábami Alžbětou Tomsovou a Veronikou Trávníčkovou.⁶¹⁴ Podle vyjádření felčara Ctiborského bylo dítě dospělé, mělo nehty na ruce a nohou a vlásky na hlavě. Pupečník novorozence nebyl ošetřen.⁶¹⁵ Na tělíčku shledány známky násilí, podle výpovědi porodních bab a felčara mělo dítě *zlomený a zčernalý krček* a škrábance na tváři. Dorota Othmarová přestála všechny tři stupně tortury (palečnice, vazba, tažení za sucha) a z tohoto důvodu nebyla odsouzena k smrti, ale byl jí uložen pouze trest za smilstvo.⁶¹⁶

Anna Palečková

---

⁶⁰⁹ TAMTÉŽ, fol. 194r. Attestati Antonína Kamenického Chirurzi Jurati 3. 1. 1753

⁶¹⁰ TAMTÉŽ, fol. 200v – 201r – výslech útrpný – šněrování rukou 8. 2. 1753, fol. 201r – 201v – výslech útrpný – přiložení palečnic 8. 2. 1753, fol. 201v – 202r – výslech útrpný – vytažení na žebřík bez použití ohně 8. 2. 1753

⁶¹¹ TAMTÉŽ, fol. 205r – misiv AS 14. 9. 1753; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 448.

⁶¹² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 14, fol. 73v – 74r – druhý výslech obžalované Doroty Othmarové, 4. 10. 1734

⁶¹³ TAMTÉŽ, fol. 75v – 76r zpráva felčara Danhela Ctiborského 4. 10. 1734

⁶¹⁴ TAMTÉŽ, fol. 74v – 75r – druhý výslech přísazné porodní báby Alžběty Tomsové, fol. 75r– 75v– druhý výslech přísazné porodní báby Veroniky Trávníčkové

⁶¹⁵ TAMTÉŽ, fol. 76r – zpráva felčara Danhela Ctiborského 4. 10. 1734

⁶¹⁶ TAMTÉŽ, fol. 84r – rozsudek AS 11. 1. 1735; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 413.

Období vyšetřování případu: 10. 2. 1692 – rozsudek není datován

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Říčanech

Věk neznala, vdova, sloužila u svého bratra

Obžalovaná Anna Palečková otěhotněla s pacholkem Václavem. Porodila v osamění v noci na hnoji holčičku, kterou zaházela hnojem, na který poté kolenem klekla. Dítě do rána nechala ukryté v hnoji. Při výslechu obžalovaná uvedla, že dítě na hnoji nechala úmyslně, aby zemřelo. Druhý den ráno mrtvé dítě odnesla v nůši do lesa, kde jej ukryla pod kameny a listí.⁶¹⁷ Podle porodních bab, se dítě narodilo živé a bylo *zadušené*.⁶¹⁸ V ortelu není uvedeno, k jakému trestu se Palečková odsuzuje.⁶¹⁹

Anna Válková

Datum uvedené v rozsudku 27. 9. 1707

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Říčanech

Věk, stav, zaměstnání – údaje nedochovány (chybí první výslech)

Vzhledem k nedochování prvního výslechu není možné uvést, s kým dotyčná otěhotněla. Obžalovaná své těhotenství tajila. Z dochovaného druhého výslechu je zřejmé, že Anna Válková byla obžalovaná z vraždy svého novorozeného dítěte, které zakopala do země. Dotyčná se k danému činu doznala.⁶²⁰

Rozsudek – stětí mečem, vložení do hrobu, probití srdce kulem, následné zahrabání.⁶²¹

Majdalena Zelenová

Období vyšetřování případu: 10. 10. 1711 – 14. 1. 1712

---

⁶¹⁷ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 4r – 5r – první výslech obžalované Anny Palečkové 14. 2. 1692, fol. 5v – 6r – druhý výslech obžalované Anny Palečkové 15. 2. 1692, 6r – 6v – třetí výslech obžalované Anny Palečkové 16. 2. 1692, 7v – 8v – označen jako třetí (asi čtvrtý) výslech obžalované Anny Palečkové 10. 5. 1692

⁶¹⁸ TAMTÉŽ, fol. 5r – 5v – dopis purkmistra a košelů určený hejtmanovi 14. 2. 1692

⁶¹⁹ TAMTÉŽ, fol. 8v – ortel nad Annou Palečkovou, bez datace; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 337.

⁶²⁰ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv.č. 13, fol. 69v – druhý výslech obžalované Anny Válkové – bez datace

⁶²¹ TAMTÉŽ, fol. 70v – ortel AS nad Annou Válkovou 27. 9. 1707; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 360.

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Říčanech

Věk, stav, zaměstnání – údaje nedochovány

Otěhotněla s Janem Hrubešem. Novorozence vhodila do rybníka. Při výslechu uvedla, že jí její souložník Jan Hrubeš naváděl, aby se novorozence zbavila. Hrubeš nejprve popřel tvrzení obžalované Zelenové, že jí k vraždě novorozeněte naváděl, poté co byl podroben právu útrpnému, se k návodu k danému činu přiznal.⁶²² Majdalena Zelenová byla odsouzena k trestu smrti, zřejmě stětím, poté vložena do hrobu, probití srdce kůlem a zahrabání (období platnosti hrdelního řádu Josefa I., také v nákladech mistra kata se nachází kůl a palice).⁶²³

Anna Pokorná

Období vyšetřování případu: 3. 5. – 17. 9. 1714

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Říčanech

Věk 26 let, stav – neprovdaná, podruhně

Otěhotněla s Martinem Košťálem, synem sedláka, který jí sliboval sňatek. Porodila děvčátko, které nechala pokřtít, dítě dostalo jméno Marie. Dítě vhodila do studnice v kojeneckém věku (6 neděl a čtyři dny). K činu se hned přiznala. Kojenec byl ze studnice vytažen ještě živý, zemřel až po pár dnech. Spáchaný čin Pokorná zdůvodnila velkou lítostí, kterou cítila poté, co byla s dítětem v náručí odmítnuta Martinem Košťálem a jeho rodiči.⁶²⁴ Anna Pokorná byla odsouzena k trestu smrti mečem.⁶²⁵

---

⁶²² SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 85v – 86r – poslední výslech obžalované Majdaleny Zelenové 10. 10. 1711, fol. 87r – 88r – útrpný výslech souložníka Jana Hrubeše 5. 4. 1712, fol. 86r – konfrontace obžalované Majdaleny Zelenové s jejím souložníkem Janem Hrubešem, bez datace

⁶²³ TAMTÉŽ, fol. 86v – misiv AS 14. 1. 1712, fol. 86v – útraty za popravu odsouzené Majdaleny Zelenové; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 367 – 368.

⁶²⁴ SOKA Praha – východ, fond AM Říčany, soudní manuál, inv. č. 13, fol. 99r – 101v – první výslech obžalované Anny Pokorné 3. 5. 1714

⁶²⁵ TAMTÉŽ, fol. 103v – 104r, ortel AS nad Annou Pokornou 17. 9. 1714; Srv. Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 370 – 372.

SOKA Kolín

Anna Řehořová

Období vyšetřování případu 23. 3. – 15. 5. 1671

Případ doložen u hrdelního soudu v Kostelci nad Černými lesy

Věk (asi) 30 let, neprovdaná, děvečka

Otěhotněla s mlynářským tovaryšem Janem Šmaulem, který ji během těhotenství opustil. Porodní bolesti Řehořovou zastihly, když šla pro vodu. Porodila sama v prasečím chlívě děvčátko. Při výslechu obžalovaná uvedla, že po porodu novorozence uchopila za hlavu a krk a poté zavázala do šatu, ve kterém než zemřelo, se ještě trochu hýbalo. Mrtvolku novorozence položila na střechu za komín a zakryla kamenem. Po setmění chtěla dítě pochovat u Božích muk.⁶²⁶ Tělíčko novorozence bylo ohledáno porodními bábami, které vypověděly, že novorozenec byl *dospělý* a *dochodilý*. Uvedly, že dítě bylo celé zmodralé a mělo zranění na hlavě a těle (*rozmačkaná hlavička a tělo*).⁶²⁷ Obžalovaná v průběhu výslechu nejprve uvedla, že vraždu novorozence spáchala z vlastní vůle, poté tvrdila, že jí k činu navedl souložník Jan Šmaul. Na popravišti svoji výpověď proti souložníkovi Šmaulovi odvolala (připustila pouze, že jí v době, kdy byla těhotná, nabízel „nějaké“ koření).⁶²⁸ Anna Řehořová byla odsouzena k trestu smrti popravou mečem.⁶²⁹

Kateřina Čížková

Období vyšetřování případu 3. 12. 1722 – nedochován konečný rozsudek

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Kostelci nad Černými lesy

---

⁶²⁶ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 28, fol. 1r – 2r první výslech obžalované Anny Řehořové, 21. 3. 1671

⁶²⁷ TAMTÉŽ, fol. 2r, 5r – výpověď porodních bab

⁶²⁸ TAMTÉŽ, fol. 1r – 2r – první výslech obžalované Anny Řehořové, 21. 3. 1671, fol. 3r – 3v – druhý výslech obžalované Anny Řehořové 23. 3. 1671

⁶²⁹ TAMTÉŽ, Ortel AS 15. 5. 1671; Srv. Zdeněk BISINGER, *Hrdelní soudnictví na černokosteleckém panství v 17. s 18. století ve světle spisů městského soudu*. Materiálová studie, Práce muzea v Kolíně 3/1984, s. 160.

Věk asi 30 let, neprovdaná, děvečka

Těhotenství tajila prakticky až do porodu i přesto, „ že se říkalo „, že je těhotná. Porodila ve světnici podle svých slov mrtvé dítě, které hned po porodu ze světnice odnesla a v chalupě schovala. Placentu ukryla do chlíva mezi slámu. Poté, co její švagrová upozornila na krev na podlaze, vzniklo podezření, že porodila.⁶³⁰ Přivolaná porodní bába dotyčnou *přehledala* a proběhlý porod potvrdila. Dítě bylo ohledáno lékařem a porodní bábou Mářou Rulkovou. Ve zprávě, kterou vypracoval lékař, je uvedeno, že dítě bylo *došlý a dospělé* a na krku mělo z jedné strany *znamení* od palce a prstů. Lékař ve zprávě nezmiňuje stav pupečníku.⁶³¹ Porodní bába Rulková, která u soudu vypovídala jako svědek, uvedla, že dítě mělo na nohou i rukou nehty a na hlavě vlásky. Na krku shledala známky po rdoušení. Pupeční šňůru mělo dítě zavázanou.⁶³² Obžalovaná Čížková tvrdila, že v těhotenství upadla, když nesla dříví. Při představení mučících nástrojů se přiznala, že dítě *zaškrtila* (zardousila), protože se bála svého bratra, u kterého bydlela. Čížková byla odsouzena k trestu smrti, ale trest nebyl vykonán, jelikož apelační soud nařídil další vyšetřování. Konečný rozsudek se nedochoval.⁶³³

Rozina Černá

Období vyšetřování případu: 12. 1. 1722 – 14. 7. 1722

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Kostelci nad Černými lesy

Věk 30 let, svobodná, služka,

Otěhotněla s Matějem Ryklem, se kterým se seznámila na robotě. Rozina před svým souložníkem své těhotenství zapírala, přestože se jí na její stav ptal, jelikož se mezi lidmi „ říkalo“, že je těhotná. Domnívala se, že své těhotenství utajila až do porodu. Na příkaz rychtáře obžalovanou ohledaly dvě ženy, které zjistily, že porodila. Černá se poté přiznala, že dítě po porodu dala do kaluže, aby se utopilo. Rozina Černá byla odsouzena

---

⁶³⁰ SOKA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 194, fol. 2r – výslech obžalované Kateřiny Čížkové 3. 12. 1722, fol. 13v – výslech Anny Čížkové (matky Kateřiny Čížkové) 20. 3. 1723, fol.4v – 5v výslech Jana Čížka (bratra Kateřiny Čížkové) 3. 12. 1722, fol.12v – výslech Terezie Čížkové (švagrové Kateřiny Čížkové) 20. 3.1723

⁶³¹ TAMTÉŽ, fol. 1r – zpráva přísežného krajského fyzika Krištofa Bernauera

⁶³² TAMTÉŽ, fol. 9v – výslech porodní báby Máři Rulkové

⁶³³ TAMTÉŽ, 19v – rozsudek AS; Srv. Zdeněk BISINGER, TÝŽ, s. 165.

rozsudkem apelačního soudu k trestu smrti stětí mečem, poté mělo být její tělo vloženo do hrobu a kulem probito a tak zahrabáno.⁶³⁴

Rozina Potůčková

Období vyšetřování případu: 26. 4. 1687 – rozsudek nedochován

Případ doložen u městského hrdelního soudu v Kostelci nad Černými lesy

Věk 30 let, svobodná, služka

Otěhotněla s Jírou, synem pastevence ovcí. Těhotenství tajila. Porodila tajně v noci ve chlívě. Podle výpovědi obžalované dítě krátce po porodu zemřelo. Obžalovaná Potůčková novorozence zabalila do zástěry a ukryla ve chlívě pod žlab do slámy. Druhý den novorozence vložila do konve a hákem spustila do studnice (tělo zde leželo osm neděl). Těličko novorozence objevilo pachole, které šlo pro vodu. Když se pachole vzdálilo (aby nález těla oznámilo), Potůčková tělo vylovila a ukryla v prasečím chlívě. Tělo novorozence se nacházelo ve značném rozkladu.⁶³⁵ Rozsudek nedochován.

Mariana Soběslavská

Období vyšetřování případu: 27. 1. 1694 – rozsudek nedochován

Případ doložen u městského hrdelního soudu Kostelec nad Černými lesy

Otěhotněla s pacholkem. Porodila sama v noci na dvoře, údajně mrtvé dítě. Dítě ukryla do hnoje. Obžalovaná byla prohlédnuta porodními bábami, které uvedly, že měla v prsou mléko. Podle výpovědí porodních bab, novorozenec neměl zavázaný pupečník. Tělo novorozence mělo od psa okousanou ručičku. Rozsudek není dochován.⁶³⁶

SOkA Kladno

---

⁶³⁴ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, inv. č. 178, fol. 1r – 10v, rozsudek AS; Srv. Zdeněk BISINGER, TÝŽ, s. 164

⁶³⁵ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 85, fol. 1r – 8r.

⁶³⁶ SOkA Kolín, fond MÚ Kostelec nad Černými lesy, smolný spis, inv. č. 116, fol. 1r – 1v – výslech Mariany Soběslavské 27. 1. 1694; Srv. Zdeněk BISINGER, TÝŽ, s. 162.

Kateřina Králíčková

19. 6. 1676 – 1677

Případ doložen u městského hrdelního soudu královského města Velvary

Věk okolo 20 let, neprovdaná, služka (hospodyně) na děkanství ve Velvarech,

Otěhotněla s děkanem Františkem Práškem. Porodila sama v *zadním* pokoji. Tělo novorozence ukryla do postele mezi slámu. Druhý den mrtvolku zanesla pod krovy a zaházela plevy, dřívím a chomoutem. Během soudního procesu svoji výpověď týkající smrti dítěte několikrát změnila. Uvedla, že dítě ze sebe táhla za ramínko, poté za krk. Také se doznala, že dítě poté, co jej porodila, zaškrtila.⁶³⁷ Obžalovanou *přehledaly* dvě ženy, které poznaly, že se nachází po porodu. Porodní báby, které tělo novorozence ohledaly, uvedly, že dítě bylo velké a dobře došlé, novorozence přirovnaly k čtvrtletnímu dítěti. Pupečník novorozence nebyl podvázán. Kateřina Králíčková byla odsouzena k trestu smrti stětím, kulem probitím a zahrabáním.⁶³⁸

SOKA Benešov

Máří (Magdalena, Marie) N.

Období vyšetřování případu: 30. 3. 1716 – 23. 5. 1718

Případ doložen u hrdelního soudu města Prčice

služka (hospodyně), věk neuveden

Otěhotněla se svým hospodářem sládkem Petrem Byrgerem. Máří N. byla obžalovaná na základě nálezu kostí dvou dětí v komoře pod podlahou. Máří uvedla, že porodila pouze jedno dítě, které nebylo živé. Tvrdila, že byla těhotná pouze jednou a předchozí těhotenství popřela. Podle jejích slov se nejednalo o těhotenství ale o *zástavu*,

---

⁶³⁷ SOKA Kladno, fond AM Velvary, neuspořádaný aktový materiál, kart. č. 203, sign. G – JUDICIALE, I. soudní spis, fol. nečíslováno, výslech obžalované Kateřiny Králíčkové 3. 10. 1676, výslech obžalované Kateřiny Králíčkové 26. 1. 1677, předepsané otázky, které měly být položeny obžalované – bez uvedení datace.

⁶³⁸ TAMTÉŽ. Ortel AS – 22. 10. 1676, poprava vykoná v březnu 1677

po které nastalo silné krvácení. Vyslechnut byl také její souložník Petr Byrger, který uvedl, že o prvním těhotenství obžalované věděl. Také popsal, jakým způsobem Máří zakopala dítě pod podlahu. O druhém těhotenství Máří nevěděl, ale připustil, že může být otcem. K výpovědi svého souložníka se Máří vyjádřila, že dotyčný „*lže jako šelma*“. Rozsudek nad Máří N. nedochován.⁶³⁹

Alžběta Kučerová

Uvedené datum na rozsudku 23. 7. 1744

Případ doložen u hrdelního soudu v Neveklově

Alžběta Kučerová byla obžalovaná z hrdelního zločinu *zahubení svého neřádně nabytého plodu*. Dochován pouze rozsudek AS, z něhož nejsou zřejmé bližší okolnosti obvinění. Jelikož i po podrobení práva útrpného stála na své nevinně, byla zproštěna obvinění a odsouzena pouze za smilstvo k 6 týdnům nucených prací v železech a poutech na obecném díle.⁶⁴⁰

Lidmila Škorpová

Uvedené datum 23. 8. 1714

Případ doložen u hrdelního soudu v Neveklově

Lidmila Škorpová byla obžalovaná a odsouzená k trestu smrti mečem za hrdelní zločin *zahubení svého neřádně nabytého plodu*. Dochován pouze rozsudek apelačního soudu.⁶⁴¹

Dorota Amchová

Období vyšetřování případu: 28. 7. 1728 – 25. 1. 1729

---

⁶³⁹ SOKA Benešov, fond AM Prčice, smolný spis, inv. č. – neoznačeno, fol. 11r – 11v – první výslech Máří N. 27. 11. 1716, fol. 9r – 9v – druhý výslech Máří N. 2. 3. 1717, fol. 7r – 8r – třetí výslech Máří N. 3. 3. 1717, fol. 6r – 6v – čtvrtý výslech Máří N. 8. 3. 1717, fol. 12r – 13r výslech souložníka Petra Byrgera 30. 3. 1716; Srv. Přehled procesů doložených u hrdelního soudu v Prčici. VIZ. Eva Procházková, Hrdelní soudnictví městeček Prčice a Sedlce v 16. – 18. století, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 24/1983, s. 253.

⁶⁴⁰ SOKA Benešov, fond AM Neveklova, inv. č. 21, rozsudek AS 23. 7. 1744; Srv. tabelární přehled. VIZ. Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví městečka Neveklova v 18. století, SSH 14/1979, s. 98 – 99.

⁶⁴¹ SOKA Benešov, fond AM Neveklova, inv. č. 21, rozsudek AS 23. 8. 1714; Srv. tabelární přehled. VIZ. Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví městečka Neveklova v 18. století, SSH 14/1979, s. 90 – 91.

Případ doložen u hrdelního soudu města Čechtice

Obžalovaná Amchová porodila u cesty, když se vracela domů z nákupu. Žena se schovala do křoví, kde porodila podle svých slov mrtvé dítě. U porodu nebyl nikdo přítomen. Novorozenec neměl ošetřený pupečník. Dítě bylo podle porodních bab *zrostelé a dospělé*. V ústech dítěte se našlo březové listí. Jelikož obžalovaná Amchová přestála tři stupně tortury (vazba, palečnice, tažení za sucha), byla zproštěna obvinění z vraždy novorozence. Dotyčná byla pouze odsouzena za cizoložství 1 rokem nucených prací.⁶⁴²

SOKA Příbram

Mařena Novotná

Období vyšetřování případu: 2. 7. 1736 – 18. 11. 1736

Případ doložen u příbramského hrdelního soudu.

V příbramské smolné knize se nachází pouze zápis o provinění a trestu dotyčné.

Mařena Novotná byla odsouzena za „*mord svého vlastního plodu*“ trestem stětím a probitím srdce kulem.⁶⁴³

---

⁶⁴² SOKA Benešov, fond AM Čechtice, smolný spis, inv. č. 74, fol. 1r – 2v – otázky od AS, rozsudek AS 25. 1. 1729; Srv. tabelární přehled. VIZ. Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století. (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů), SSH 12/1977, s. 160 – 161, s. 173 (předepsané otázky od AS).

⁶⁴³ SOKA Příbram, Kniha černá neb kniha, v které kriminalisté a jiní delikventi zapsáni býti a jejich činy z roku do roku notirovati se mají, fol. 74v– 75r, Jaroslav PÁNEK, Hrdelní soudnictví města Příbramě v 17. a 18. století (Příspěvek k poznání pozdněfeudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k metodice studia jeho dějin), SSH, s. 148–149.

17. Závěr

Období, kterým jsem se v disertaci zabývala, bylo poznamenané třicetiletou válkou, hladomorem, morovými epidemiemi, epidemií pravých neštovic. Lidé byli sužováni venerickými chorobami.

Profese porodní báby představovala řadu povinností, která zahrnovala péči o ženu v těhotenství, asistenci během porodu, ošetření novorozence i rodičky po porodu a péči o šestinedělku a její nově narozené dítě. Do kompetence porodní báby náleželo i udělení křtu v nouzi. Katolická církev připouštěla křest v nouzi a instrukce, jakým způsobem takový křest provést, se nacházejí přímo v přísaze porodních bab či v katechismu katolické církve, ve které jsou *babíci ženy* zmíněné. Někteří protestantští kněží se k udělení křtu v nouzi porodní bábou stavěli odmítavě. Tento postoj souvisel s rozdílným pohledem, který měla katolická a protestantská církev na osudy duší nepokřtěných dětí. V případě podezření z hrdelního zločinu vraždy novorozence příslušelo porodním bábám také ohledání podezřelé ženy i tělíčka mrtvého novorozence.

Zatajování těhotenství a porod v osamění jsou charakteristickými znaky, které vykazovala vražda novorozence. Vraždy svého novorozeného dítěte se dopouštěly zejména svobodné dívky, které byly opuštěny svým partnerem.

Utajit těhotenství v době, kdy obydlí poskytovala jen málo soukromí, nebylo jednoduché. Přesto podle výpovědí svědků, některé ženy utajily svůj „jiný stav“ až do porodu.

Jak jsem již uvedla, ženy, které byly obžalované z vraždy svého novorozence, byly v době porodu samy. Některé ženy vyhledaly osamělé místo záměrně, jelikož měly v úmyslu své novorozené dítě tajně porodit a poté jej zavraždit nebo odložit na místo, na kterém by bylo odkázáno samo na sebe a vystaveno jisté smrti. Před hrdelním soudem stanuly také ženy, které zastihly porodní bolesti na odlehlejších místech a jejich stav jim už nedovolil vyhledat pomoc. V případě úmrtí novorozence musely nezřídka čelit obvinění, že své dítě *zamordovaly*.

Žena se také mohla k vraždě novorozence rozhodnout až po porodu. K jejímu jednání mohlo vést takzvané rozrušení způsobené porodem.

K nejčastějším způsobům usmrcení, kdy žena použila násilí vůči svému dítěti, patřilo udušení, zardoušení, uškrcení a utopení.

Vražda novorozence patřila mezi hrdelní zločiny a byla projednávána u městského hrdelního soudu. Hrdelním soudům byl nadřízen pražský apelační soud, který zasahoval do vyšetřování, zejména předepisováním otázek a instrukcemi, jakým způsobem má být při vyšetřování vraždy novorozence postupováno. Rozsudek vyneseny městským hrdelním soudem pak apelační soud buď potvrdil, nebo revidoval.

Některé výrazy (*mord, vražda, zahubení svého neřádně nabytého plodu*), které se používaly v raném novověku k označení vraždy novorozence, se dnes nepoužívají nebo mají odlišný význam. Z tohoto důvodu jsem vysvětlila význam těchto pojmů. Vycházela jsem z platných zákoníků, porodnických příruček a písemností hrdelního soudnictví.

Vyšetřování vraždy novorozence bylo zpravidla zahájeno na základě nálezu tělíčka. V nejednom případě vzbudila podezření sama žena, zejména krvácením, zvětšenými prsy nebo projevy vyčerpání. Na vyšetřování vraždy novorozence se podílel rychtář, který ohledával místo činu a zajišťoval podezřelou ženu. K *přehledání* podezřelé ženy byly pověřeny většinou dvě porodní báby. Porodní báby byly také pověřeny ohledáním těla mrtvého novorozence. Z výslechu porodních bab je zřejmý rozdílný přístup k úkolu, kterým byly pověřeny. U hrdelního soudu svědčily porodní báby, které byly schopny popsat viditelná zranění, která se na novorozenci nacházela, znaly kritéria, podle kterých se hodnotila zralost novorozence, a dokázaly odpovědět na

otázku, jestli měl novorozence podvázanou pupeční šňůru a jakým způsobem byla oddělena od placenty. Naopak některé porodní báby si nevšimly, zda měl novorozenec nehty na prstech. Jako příklad lze vzpomenout porodní bábu z Dubče, Annu Procházkovou, která tělíčko mrtvého novorozence zabalené v pleně ani nerozbalila a její odpověď se omezila pouze na konstatování, že dítě mělo zamazaný obličej od hlíny.

V Attestatech, odborných přísežných posudcích krajských fyziků a chirurgů, se až na výjimky údaje o zralosti, donošenosti a ošetření pupečníku novorozence nacházejí. Je zde uveden také popis viditelných zranění.

V raném novověku byl kladen důraz na podvázání pupeční šňůry. Návody na ošetření pupečníku a doporučení, aby byl tento úkon proveden co nejdříve, najdeme v raně novověkých porodnických příručkách. Podrobná instrukce, jakým způsobem má být hodnocen pupečník u těla mrtvého novorozence v případě podezření, že byl spáchán *mord*, je uvedena v hrdelním řádu Josefa I. Také v přísaze porodních bab není opomenuto ošetření pupečníku. Obvinění z úmyslu nechat novorozence vykrváčet v případě nepodvázání pupečníku se nalézají v řadě zaznamenaných výsledků obžalovaných žen. Podle dnešního soudního lékařství je vykrvácení z pupečníku vzácné.

Dospělost (zralost) novorozence se v raném novověku hodnotila podle přítomnosti nehtů na rukou a nohou a vlásků na hlavě. Najdeme také údaj, že dítě bylo *velké* nebo byl novorozenec přirovnán k čtvrtletnímu dítěti.

Zda bylo dítě *došlé* (donošené), se posuzovala podle délky těhotenství, která se vypočítávala podle pravděpodobné doby oplodnění a prvních pohybů. Z tohoto důvodu byla žena při výsledku dotazována na dobu, ve které měla se svým sexuálním partnerem pohlavní styk a kdy ucítila poprvé pohyby.

Pokud byl novorozenec hodnocen jako *dospělý* (zralý) a *došlý, dochodilý* (donošený) předpokládalo se, že se narodil živý.

Zda se novorozenec narodil živý, nebo mrtvý, bylo hodnoceno také podle vitální reakce novorozence (pohyb, pláč). Svědci, kteří se nacházeli v inkriminovanou dobu poblíž místa, na kterém žena porodila, byli zpravidla dotazováni, zda slyšeli dětský pláč. Sama obžalovaná pak musela uvést, zda dítě plakalo a zda se hýbalo.

Hydrostatická docimasie, plovoucí zkouška plic, byla další metodou používanou v raném novověku, kterou se určovalo, zda se dítě narodilo živé, nebo mrtvé. Metoda je zmíněna v díle *Theatrum Medico – Juridicum*, jehož autorem je František Löw z Erlsfeldu, který upozorňuje na možnost falešného výsledku v případě *hnilobnému* rozkladu.

Podle viditelných známek zranění se hodnotilo, zda byl novorozenec *zaškrčený* (zardoušení, uškrcení) nebo k násilné smrti došlo na základě úderu či poranění ostrým předmětem. Smrt utonutím byla klasifikována na základě skutečnosti, že byl novorozenec promáčený nebo že jeho tělo bylo nalezeno v kaluži nebo v rybníce. Zpráva o provedené pitvě se dochovala v posudku chirurga Antonína Kamenického.

Důvody, které mohly vést matku k vraždě svého novorozeného dítěte, nelze striktně oddělovat. Na jednání rodičky se mohla podílet řada faktorů. Obavy z veřejného odsouzení, hmotná nouze, opuštění parterem, skutečnost, že mimomanželský pohlavní styk byl sankcionován a v neposlední řadě psychický stav rodičky patřily k zátěži, která mohla vyprovokovat rodičku k danému jednání.

Pokud jde o záměrné přerušení těhotenství, dostalo se před městský hrdelní soud jen velmi málo případů. Rozpoznání kriminálního potratu od spontánního potratu není snadné, zvláště když se na rodidlech ženy nenacházejí známky po poranění. Raný potrat, se také může projevit jako silné menstruační krvácení.

Disertační práci jsem obohatila o seznam žen, jež stanuly před městským hrdelním soudem. Která z obžalovaných žen byla nevinně odsouzena a která trestu unikla na základě přetrpěné tortury, zůstane asi nadobro zahaleno tajemstvím. V disertační práci jsem se snažila přiblížit příběhy a osudy těchto dívek a žen 17. a 18. století, které za zakázanou lásku a chvíle vášně zaplatily krutou daň.

18. Seznam zkratek

AM- archiv města

AS – apelační soud

ČLČ - Časopis lékařů českých

MÚ- městský úřad

SOkA- Státní okresní archiv

SSH- Středočeský sborník historický

SVPP- Sborník vlastivědných prací z Podblanicka

19. Použité prameny a literatura

19.1. Prameny rukopisné

SOkA Praha východ, fond AM Říčany

Soudní manuál 10 (1667–1675)

Právní manuál 11 (1675–1680)

Soudní manuál 12 (1684–1691)

Soudní manuál 13 (1692–1718)

Soudní manuál 14 (1719–1744)

Soudní manuál 15 (1745–1757)

SOkA Příbram, fond AM Příbram

Kniha černá neb kniha, v které kriminalisté a jiní delikventi zapsáni býti a jejich činy z roku do roku notirovati se mají. (1726–1777), inv. č. 143.

SOkA Kolín, fond AM Kostelec nad Černými lesy

smolný spis – inv. č. 28. (1671)

smolný spis – inv.č. 85. (1687)

smolný spis – inv.č. 116. (1694)

smolný spis – inv.č. 178. (1722)

smolný spis – inv.č. 194. (1722 – 1727)

SOkA Benešov

fond AM Čechtice, smolný spis, inv. č. 74. (1728 –1729)

fond AM Neveklova, smolný spis, inv. č. 21. (1744)

fond AM Neveklova, smolný spis, inv. č. 21. (1714)

fond AM Prčice, smolný spis, inv. č. neuvedeno (1716 – 1718)

SOkA Kladno

soudního spis, sign. G – JUDICIALE (neuspořádaný aktový materiál, který je uložený momentálně v kartonu č. 203.)

Knihovna Národního muzea, rukopis přísahy porodních bab, signatura IV B1.

19.2. Prameny tištěné

Tomáš GUNTHER, *Knížka potěšitelná všechněm těhotným a rodičím manželkám, jak by se ony před porodem, při porodu i po porodu v modlitbách, v díkův činění i v jiných věcech křesťansky chovati měly, kteráž nikdá prvé v tom způsobu tlačená a vůbec vydaná nebyla, od mistra Tomáše Gunthera, kazatele Slova Božího v městě Glauchově, německým jazykem sepsaná a nyní v český přeložená a vydaná, PRAHA 1567.*

Havel ŽALANSKÝ, *O ctných manželkách těhotných, a rodičkách křesťanských, o jejich před Bohem vzácnosti a nebezpečném kříži, kdo jej na ně a proč vzkládá a jak se ony v něm chovati, a čím těšiti mají, spis krátký, v nově složený, všem počestným matronám ku potěšení, od kněze Havla Žalanského, služebníka církve Boží u Svatého Jiljí., Praha 1615, Knihopis K07153.*

Eucharius RÖSSLIN, *Knih lékařství mnohých v stavu manželském potřebných. Těhotných žen, a porodních bab různěná zahrádka. Doktor Eucharius Reslin, lékař někdy městský v Frankfurtu. Lékařství ženská. Doktor Jan Kúba. O tajnostech ženských. Albertus Veliký. O nebezpečných případnostech těhotných žen. Ludvík Bonatiolus. O chování dětí. Doktor Bartoloměj Merlinger. Olomouc 1558*

Matouš Walkemberský z Walkemberku , *Zahrádka růžová žen plodných o početí, působení, zplození, složení a rození člověka a o všech nebezpečných případech, způsobích, bolestech a tajnostech, které při porodu najpředněji znamenány a najvíce vyšetřeny bývají, na pět stránek rozdělená*, PRAHA

Martin KOCHEM, *Zlatý nebe klíč, obsahující pobožné modlitby křestianského katolického náboženství. Totiž: Modlitby ranni, večerní, při mši swaté a nešpořich, k zpovědi a k swatému přijímání, k neysvětější Trojicy, k welebné swátosti oltární, k Krystu Pánu, a k jeho přehořkému umučení. Též k Panně Maryi, a rozličným swatým, v obecních potřebách za nemocné, umirající, zemřelé: y za duše v očistcy prospěšné. Pro osobu ženskau, Jindřichův Hradec 1805*

Římský katechismus na rozkaz církevního sněmu tridentského a papeže Římského Pia V. v latinském jazyku vydaný we 4. dílech nyní přeložený od Josefa Windyše, Hradec Králové 1834

Krátké napomenutí a správa, jak se má s popravci, pro jejich zlé chování a přečinění na smrt odsouzenými, jednati. Přední Křest'anského Člověka Starost. To jest: Časná, a Blízká Příprava k Dobré Smrti, k tomu Spůsob, a Hotovost Umírání, a Skonání, na Příklad Ježíše Krista Pána Našeho, a z Životův jiných Svatých: Z Latinského Jazyku přeložená, a všem k následování předložená, PRAHA 1644 (Knihopis K15668)

Josef I. římskoněmecký císař, *Nové právo útrpné a hrdelní, pro království České, margrabství Moravské a knížectví Sleské*, PRAHA 1708

František LÖW, *Theatrum medico–juridicum* Norimberk 1725, s. 623.

William SMELLIE, *A Treatise on the Theory and Practice of Midwifery*, LONDON 1752, s. 162, 247, 261, 448.

William SMELLIE, *A Collection of Cases and Observations in Midwifery*, LONDON 1754, s. 5.

William SMELLIE, *A Sett of Anatomical Tables, with Explanations, and an Abridgment, of the Practice of Midwifery*, WORCESTER 1793

19.3. Edice

Alena ČERNÁ, *Staročeské knihy lékařské*, Brno 2006.

Jan ČERNÝ, *Knieha lékarská, kteráž slove herbář aneb zelinář*, Praha 1981.

Josef JIREČEK (edice), *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, PRAHA 1876

Josef KYTKA, *Smolná kniha města Milevska*, Milevsko 1939

Petr Ondřej Mathioli, *Herbář jinak bylinář*, svazek I., OLOMOUC 1999

Petr Ondřej Mathioli, *Herbář jinak bylinář*, svazek II., OLOMOUC 1999

Antonín REZEK (Edice), Mikuláš Dačický, *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova. Svazek první*, PRAHA 1878

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad, PRAHA 1985, s. 112.

19.4. Literatura

Dante ALIGHIERI, *Božská komedie*, PRAHA 1965, s. 20 –21.

Philippe ARIES, *Dějiny smrti II.*, PRAHA 2000, s. 127 – 142.

Karel BERÁNEK, Ivana ČORNEJOVÁ, Zdeněk HOJDA, Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Marie PAVLÍKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny Univerzity Karlovy II. 1622 – 1802*, PRAHA 1996, s. 167 – 168, 188.

Zdeněk BISINGER, *Hrdelní soudnictví na černokosteleckém panství v 17. s 18. století ve světle spisů městského soudu*. Materiálová studie, *Práce muzea v Kolíně* 3/1984, s. 160,162, 164 – 165.

Jeremy BLACK, *Evropa osmnáctého století*, PRAHA 2003, s. 116, 120.

Mabel, Craven, BUER, *Health, Wealth and Population in the Early Days of the Industrial Revolution*, LONDON 2006, s. 142– 143.

Miriam BOHATCOVÁ, *České tištěné herbáře 16. století*. Praha 1991, s. 6, 10, 13.

Stanislav BROUČEK, Richard JEŘÁBEK, Lubomír TYLLNER a kolektiv, *Lidová kultura národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Věcná část*, PRAHA 2007, s. 99 – 100, 102.

Petr BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, PRAHA 2005, s. 213.

Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, PRAHA 2007, s. 166, 168, 171, 174–176, 185, 208.

Camillo O. DI CICCICO, *History of Syphilis a night with Venus, a lifetime with Mercury* s. 21.

Jaroslav ČECHURA, *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650 – 1770*, PRAHA 2008, s. 104 –106.

Alena M. ČERNÁ, *Staročeské knihy lékařské*, Brno 2006, s. 277.

Alena M. Černá, *Staročeské názvy chorob*, PRAHA 2009, s. 71.

Karel ČERNÝ, *Mor 1480 – 1730: epidemie v lékařských traktátech raného novověku*, PRAHA 2014, s. 115.

Karel ČERNÝ, Jiří M. HAVLÍK, *Jezuité a mor*, PRAHA 2008, s. 130 – 162.

Libuše CÍŽKOVÁ (překlad), *Sestra a urgentní stavy*, PRAHA 2008, s. 526.

Georg DENZLER. *Zakázaná slast. Dva tisíce let křesťanské sexuální morálky*, BRNO 1999, s. 49.

Peter DINZELBACHER, *Poslední věci člověka. Nebe, peklo a očištec ve středověku*, PRAHA 2004, s. 86 – 89, 97.

Antonín DOLEŽAL, *Od babictví k porodnictví*, PRAHA 2001, s. 49 – 54, 67.

Antonín DOLEŽAL a kol., *Porodnické operace*, PRAHA 2007, s. 15, 206.

Antonín DOLEŽAL, Vítězslav KUŽELKA, Jaroslav ZVĚŘINA, *Evropa – kolébka vědeckého porodnictví*, PRAHA 2009, s. 21, 24, 40 – 44, 53 – 54.

Jindřich FRANCEK, *Mistři ostrého meče*, PARDUBICE 1995, s. 13 – 15, 26, 28.

Jindřich FRANCEK, *Já jsem se dopustila. Sexuální delikty ve východních Čechách 16. – 18. století*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 3, 5 – 8, 26 – 28, 40.

Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, PRAHA 2000, s. 28, 34, 37, 42, 46.

Jindřich FRANCEK, Tomáš ŠIMEK, *Hrdelní soudnictví v českých zemích: soupis pramenů a literatury*, ZÁMRSK 1995, s. 15, 29.

Gustav GELLNER, *Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby jagellonské*. Praha 1935, s. 55 – 61, 88 – 113.

Zdeněk HÁJEK, Evžen ČECH, Karel MARŠÁL a kolektiv, *Porodnictví: 3., zcela přepracované a doplněné vydání*, PRAHA 2014, s. 188, 232, 240 – 241, 246.

Emil PAVEL LÁNY, *Knihy černé jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od r. 1625* Liberec 1946, s. 34 – 41.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, PRAHA 2004, s. 51, 63, 64, 68– 69, 71 – 74, 86 – 87.

Václav HOLLAR, *Kresby*, PRAHA 1977, s. 68.

Brian, M. HIBBARD, *The Obstetrician's Armamentarium: Historic Obstetric Instruments and Their Inventors*, SAN ANSELMO 1999, s. 39.

Jan HORSKÝ, Markéta SELIGOVÁ, *Rodina našich předků*, PRAHA 1997, s. 18–21, 26, 51, 77, 80, 86, 89, 90, 141.

Roman CHMEL, *Otázky a odpovědi o porodu – 2., aktualizované a doplněné vydání*, PRAHA 2008, s. 73.

Mark JACKSON, *New-born Child Murder: Women, Illegitimacy and the Courts in Eighteenth – Century England*, Manchester 1996, s. 29 – 30.

B. JAIN (editor), *Guide to Forensic Medicine & Toxicology*, New Delhi 2004, s. 157 – 158.

Karel Jaroslav OBRÁTIL, *Kryptadia*, PRAHA 1999, s. 11.

Hubert JEDIN, *Malé dějiny koncilů*, PRAHA 1990, s. 66 – 77.

Jaroslav KADLEC, *Dějiny katolické církve III. Církevní novověk. Církev v boji s autonomní kulturou*, OLOMOUC 1993, s. 337.

Edvard KNOBLOCH, *Lékařská kriminalistika*, PRAHA 1959, s. 293 – 295, 279 – 300.

Vilém KNOLL, Karel SCHELLE, Ladislav VOJÁČEK, *České právní dějiny*, Plzeň 2008, s. 178.

Ludmila KYBALOVÁ, *Dějiny odívání. Barok a rokoko*, PRAHA 1997, s. 186.

Ludmila KYBALOVÁ, *Dějiny odívání. Renesance*. PRAHA 2009, s. 79.

Josef KYTKA, *Smolná kniha města Milevska*, Milevsko 1939, s. 8.

Jiřina LANGHAMMEROVÁ, *Lidové kroje z české republiky*, PRHA 2001, s. 13 – 16, 241.

Lita Linzer SCHWARTZ, Natalie K. ISSER, *Endangered Children: Homicide and Other Crimes*, Boca Raton, s. 30.

Jirka MAČÁK, Jana MAČÁKOVÁ, Jana DVOŘÁČKOVÁ, *Patologie: 2., doplněné vydání*, PRAHA 2012, s. 106, 107.

Lois N. MAGNER, *A History of Medicine*, New York 1992, s. 179.

Tomáš MALÝ, Pavel SUCHÁNEK, *Obrazy očištěnce. Studie o barokní imaginaci*, BRNO 2013, s. 19.

Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*, PRAHA 2004, s. 536.

Ingrid MATOUŠKOVÁ, *Aplikovaná forenzní psychologie*, PRAHA 2013, s. 198.

Mezinárodní teologická komise, Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Naděje na spásu pro děti, které umírají nepokřtěné*, PRAHA 2008, s. 12–23.

Jiří MIKULEC, Martin HOLÝ, *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, PRAHA 2007, s. 7 – 20.

Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, PRAHA 2013, s. 216 – 218.

Jiří MIKULEC a kolektiv, *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, PRAHA 2013m s. 238– 241.

Thomas MUNCK, *Evropa sedmnáctého století*, PRAHA 2002 s. 117, 125.

Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání láska a svatba v české lidové kultuře*, PRAHA 2012, s. 31–32, 42, 47, 77 – 78, 111, 125, 127, 133, 136–138.

Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, PRAHA 2004 s. 26 – 31.

L. OTTA, *Dogmatika VI. díl, De Sacramentis, O svátostech I.*, s. 26.

Jaroslav PÁNEK, Eva PROCHÁZKOVÁ, *Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15. – 18. století*, Vlastivědný sborník Podbrdská 16 /1979 s. 44, 58.

Jaroslav PÁNEK, *Hrdelní soudnictví města Příbramě v 17. a 18. století (Příspěvek k poznání pozdně feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k metodice studia jeho dějin)*, SSH 13/1978, s. 122, 128 –133, 138–139, 142 –143, 148 – 149.

Jaroslav PÁNEK, *Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století. (Příspěvek k poznání pozdně feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů)*, SSH 12/1977, s. 73, 142, 160–161, 173.

Jaroslav PÁNEK, *Hrdelní soudnictví městečka Neveklova v 18. století. (Příspěvek k poznání pozdně feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a charakteristice patrimoniálních trestněprávních pramenů)*, SSH 14/1979, s. 76, 90 – 91, 98 –99.

Jaroslav PÁNEK, *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617 – 1751*, PRAHA 1977, s. 110, 116.

Antonín PAŘÍZEK, *Knihy o těhotenství a porodu*, PRAHA 2006, s. 303– 304.

Emil Pavel LÁNY, *Knihy černé jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od roku 1625*, Liberec 1946, s. 34 – 36.

Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, PRAHA 1987, s. 565, 886, 893.

Jan POHL, *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let: 1573 – 1630*, ROKYCANY 1911, s. 37.

Emanuel POCHE a kol. *Encyklopedie českého výtvarného umění*, PRAHA 1975, s. 152.

Roy PORTER, *Největší dobrodiní lidstva. Historie medicíny od starověku po současnost*, PRAHA 2001, s. 99, 192 – 195, 215 – 218, 596– 597.

Roy PORTER, *The Cambridge Illustrated History of Medicine*, CAMBRIDGE 2006, s. 35.

Eva PROCHÁZKOVÁ, *Hrdelní soudnictví městeček Prčice a Sedlce v 16. – 18. století, Sborník Vlastivědných prací z Podblanicka 24/1983*, s. 253.

Eva PROCHÁZKOVÁ, *Hrdelní soudnictví města Berouna 1621 – 1680*, Středočeský sborník historický 18/1992, s. 35.

Jana RATAJOVÁ, Lucie STRONCHOVÁ, *Děti roditi jest božské ovotce. Gender a tělo v českojazyčné babické literatuře raného novověku*, PRAHA 2013.

Martin RHEINHEIMER, *Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450–1850*, PRAHA 2003 s. 44 – 45, 64 – 65, 67.

Thomas W. SADLER, *Langmanova lékařská embryologie*, PRAHA 2011, s. 107.

Miloš SLÁDEK, *Vítr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze*, Most 2000, s. 18 – 23, 104, 107, 280 – 286.

Lenka SLEZÁKOVÁ a kolektiv, *Ošetřovatelství v gynekologii a porodnictví*, PRAHA 2011, s. 137, 183.

Alexandra SURÁ, *Hygienu ženy během třicetileté války*. In: *Sanquis*, 2007, č. 54, s. 20.

Alexandra SURÁ, *Hygienu ženy III. Druhá polovina 17. a 18. století*, ČLČ, 2011, ročník 150, s. 519 – 520.

Alexandra SURÁ, *Porodnicko – gynekologicky orientované texty v díle Jana Černého*, ČLČ, 2014, ročník 150, s. 98 – 99.

Alexandra SURÁ, *William Smellie – zakladatel moderního porodnictví*, ČLČ, 2010, ročník 149, s. 79– 80.

Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčana (1667 – 1757)*, PRAHA 2011. Disertační práce. Filozofická fakulta UK. Ústav českých dějin. Vedoucí práce Jaroslav Čechura, s. 244 – 245, 305 – 306, 337, 358 – 360, 367 – 368, 370 – 372, 413, 440 – 441, 448 – 450.

Jiří ŠTEFAN, Jan MACH, *Soudně lékařská a medicínsko – právní problematika v praxi*. PRAHA 2005, s. 161.

Jiří ŠTEFAN, Jiří HLADÍK a kolektiv, *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*, PRAHA 2012, s. 82– 83, 175, 179– 182, 294.

Ivan ŠTOVÍČEK, *Ediční teorie a metodika*, PRAHA 2008, s. 61–62

Daniela TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, PRAHA 2004, s. 318– 319, 343, 346.

Daniela TINKOVÁ, *Tělo věda stát. Zrození porodnice v osvícenecké Evropě*, PRAHA 2010, s. 103, 124–131.

Vladimír VACLÍK, *České betlémy*, PRAHA 1994, s. 120, obrazová příloha č. 10.

Richard VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století) vesnice a město, II.*, PRAHA 2006, s. 189 – 191, 200 – 202, 206.

Krishan VIJ, *Textbook Of Forensic Medicine And Toxicology: Principles And Practice*, New Delhi 2008, s. 198.

Rosario VILLARI, *Barokní člověk a jeho svět*, PRAHA 2004, s. 11.

Martin VOKURKA, Jan HUGO, *Velký lékařský slovník*, PRAHA 2008, s. 652.

Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst, život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl první*. PRAHA 1890, 511 – 513, 671 – 673, 688.

Zikmund WINTER, *Zlatá doba českých měst*, PRAHA 1991, s. 242.

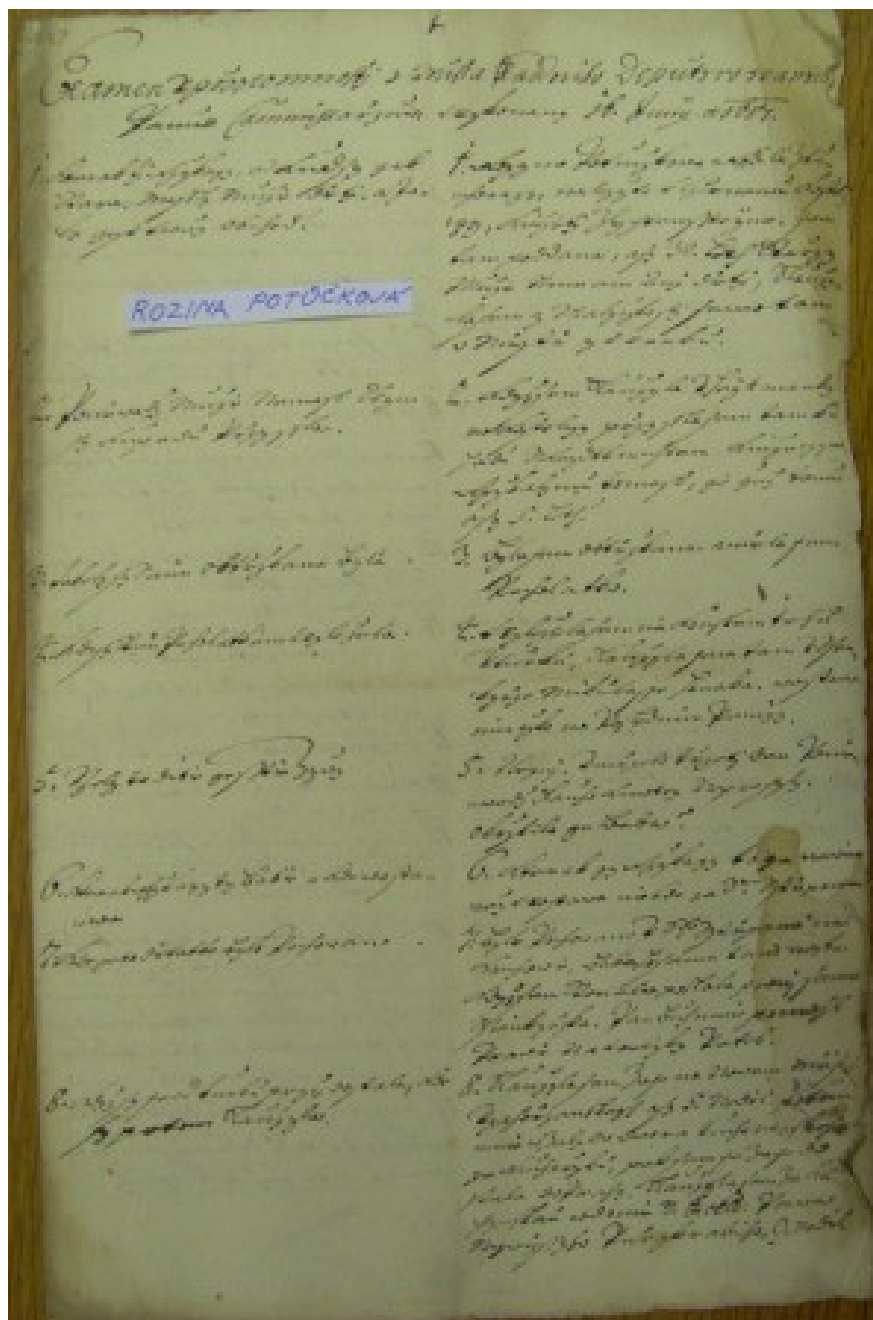
Zikmund WINTER, Čeněk ZÍBRT, *Dějiny kroje v českých zemích II. Od počátku století XV. až po dobu bělohorské bitvy*, PRAHA 1893, s. 123, 306 – 307, 344 – 345, 381, 384, 392–393, 397–398, 498, 505–514.

Čeněk ZÍBRT, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, PRAHA 2006, s. 382 –38

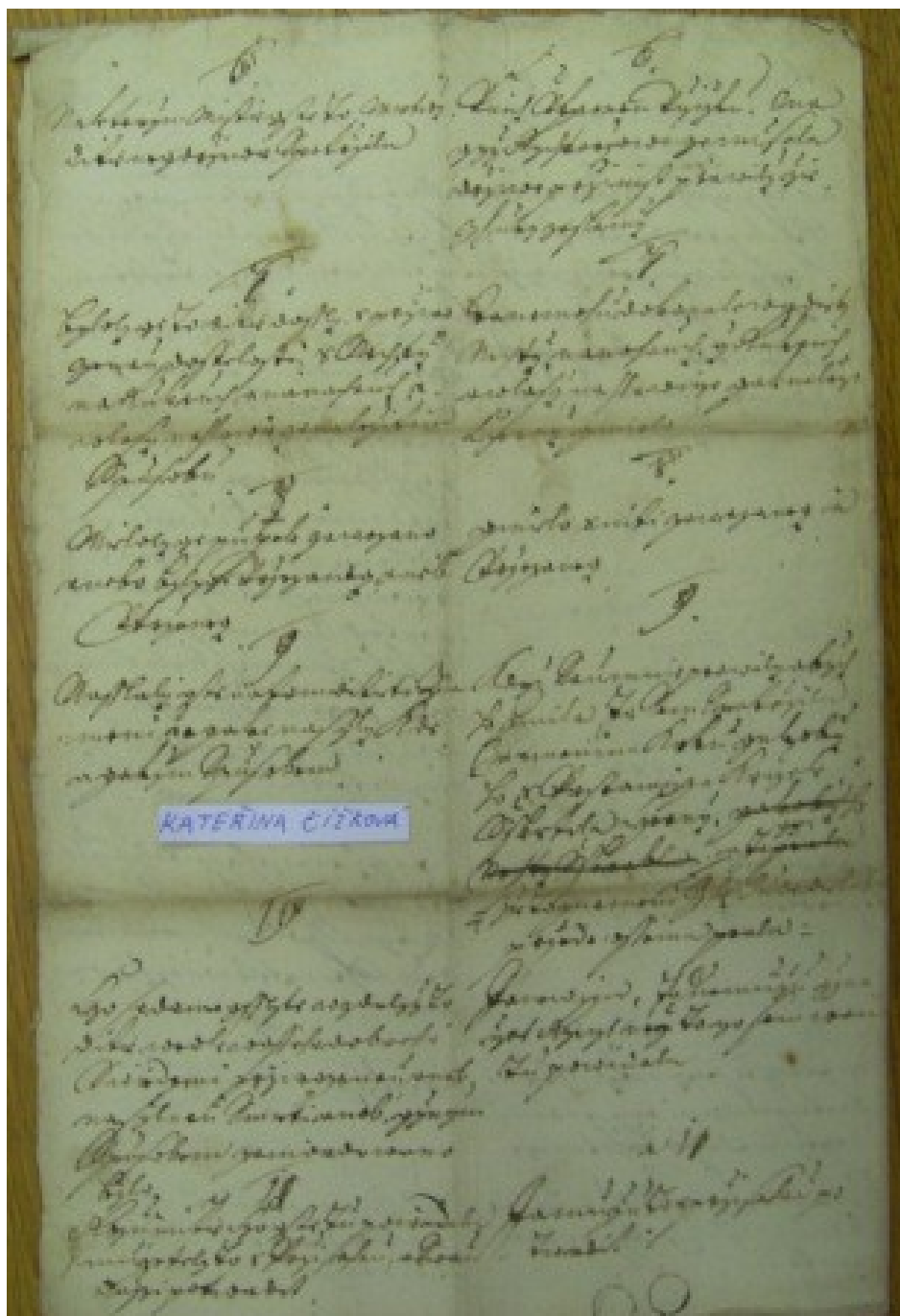

Obrázek č. 2.

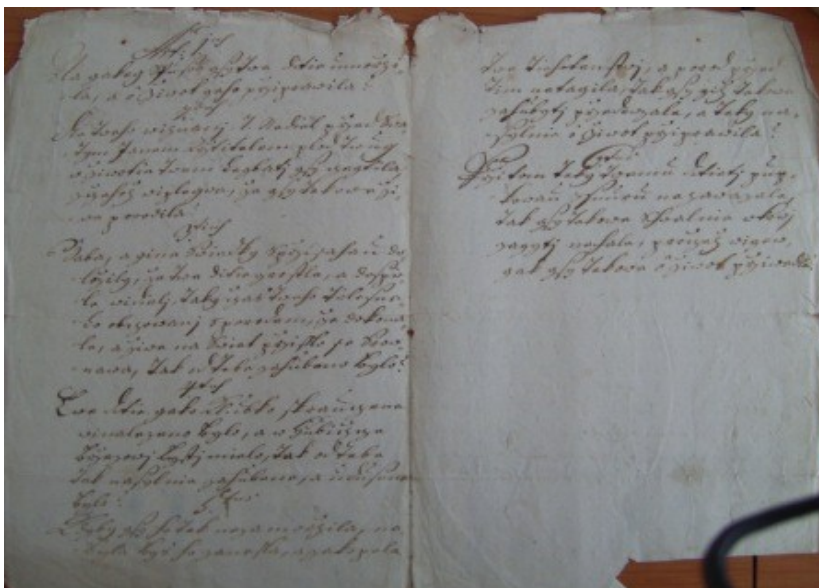
Výslech Roziny Potučkové (1687)
SOKA Kolín

Obrázek č. 3.

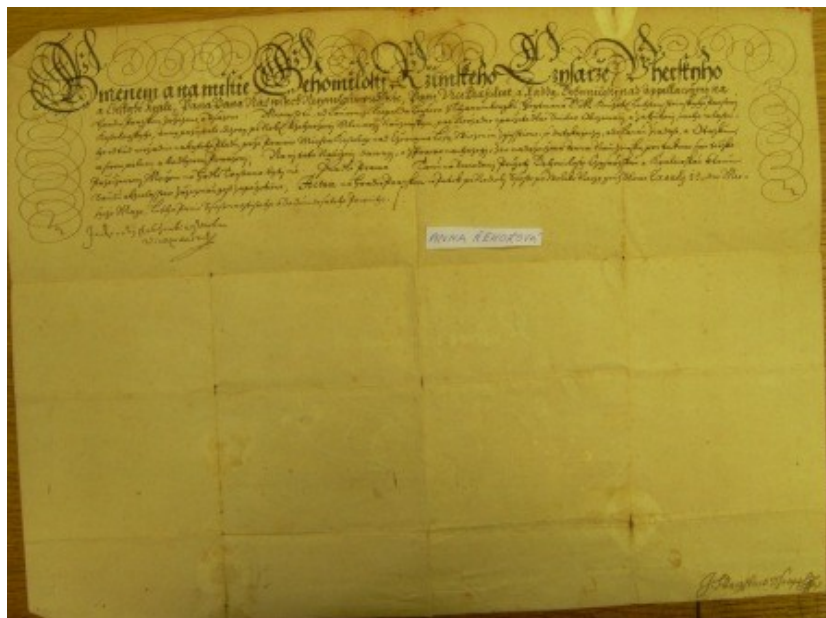
Výslech Kateřiny Čížkové (1722)
SOKA Kolín

Obrázek č. 4.

Předepsané otázky určené Dorotě Amchové (1728)
SOKA Benešov

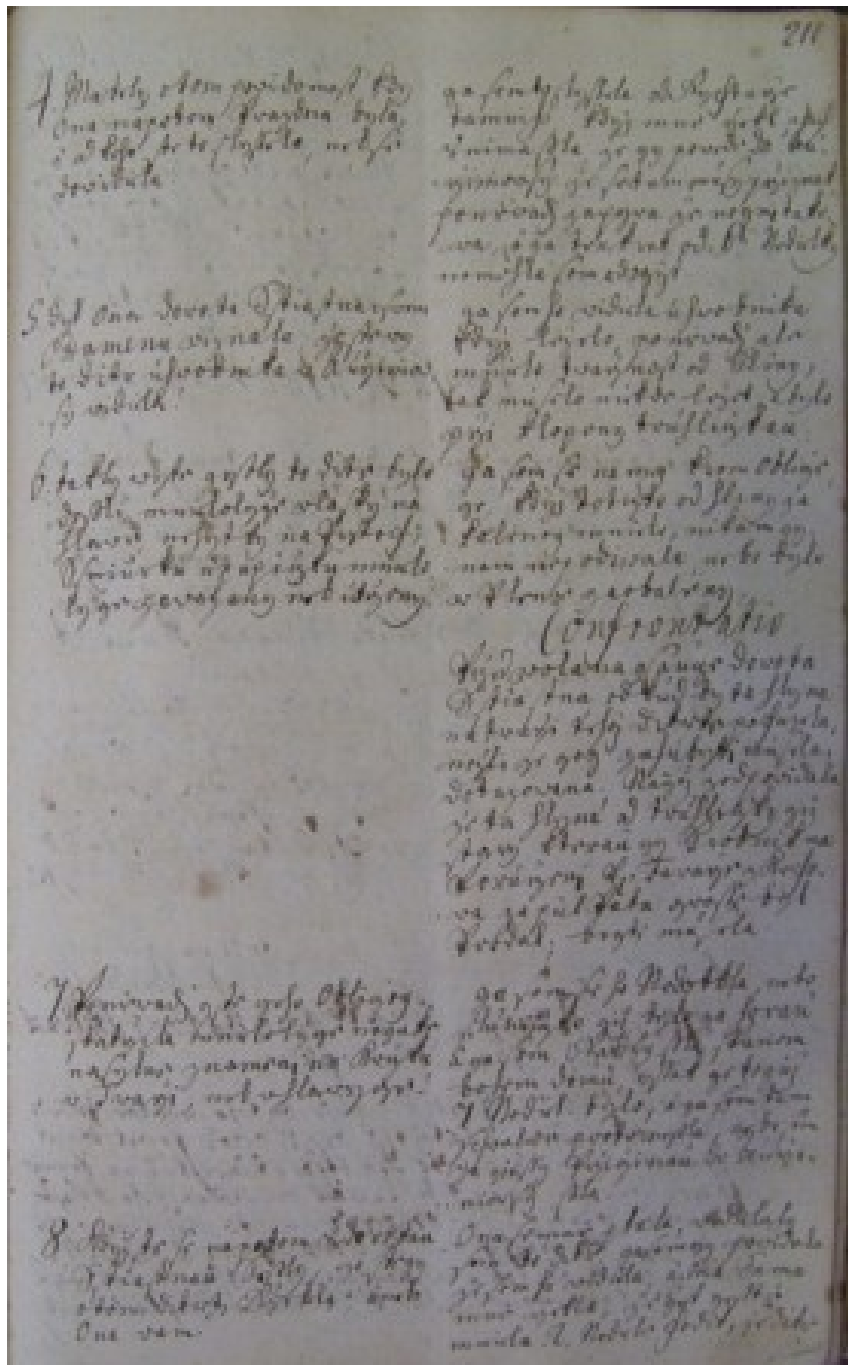
Obrázek č. 5

Rozsudek smrti nad Annou Řehořovou (1671)
SOKA Kolín

Obrázek č. 7.

Případ Dorota Šťastná. Výslech porodní báby Anny Procházkové (1753)
SOKA Praha – východ

Obrázek č. 8.

Černá kniha města Příbramě (1726 – 1777)
SOKA Příbram

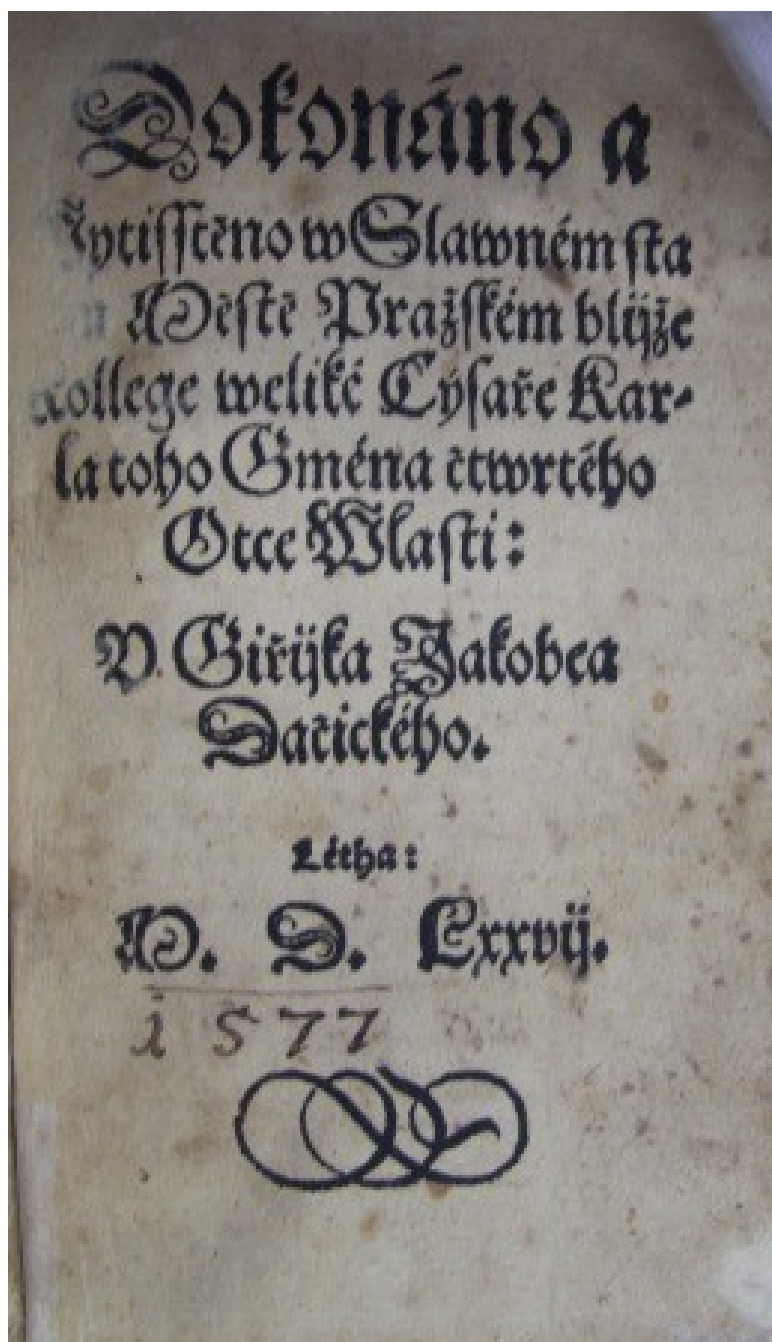
Obrázek č. 9.

Porodnická příručka – *Zahrádka růžová žen plodných* (Matouš Walkmberský z Walkmberku) 1577
Zdravotnické muzeum NLK

Obrázek č. 10.

Porodnická příručka – Zahrádka růžová žen plodných (Matouš Walkmberský z Walkmberku)1577

Zdravotnické muzeum NLK

Obrázek č. 11.

Soudní manuál (1667 – 1675)
SOKA Praha – východ